

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ KÜLTÜR ROTALARININ KÜLTÜREL
MİRASIN KORUNMASINA KATKISI; KARIA YOLU ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yunus ÖZDEMİR

DANIŞMAN

Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR

Nevşehir

Mart, 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Yunus ÖZDEMİR

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK

“Kültür turizminin bir parçası olarak Türkiye’deki kültür rotalarının kültürel mirasın korunmasına katkısı; Karia Yolu örneği” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Yunus ÖZDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR

Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Yener BEKTAŞ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR danışmanlığında Yunus Özdemir tarafından hazırlanan “Kültür turizminin bir parçası olarak Türkiye’deki kültür rotalarının kültürel mirasın korunmasına katkısı; Karia Yolu örneği” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR

Üye : Prof. Dr. Yener BEKTAŞ

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Hava KESKİN

İMZA

.....

.....

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Doç. Dr. Lokman TANRIKULU
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE’DEKİ KÜLTÜR ROTALARININ KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA KATKISI; KARIA YOLU ÖRNEĞİ

Yunus ÖZDEMİR

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ocak 2022
Danışman: Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR**

ÖZET

Kültür rotası kavramının Avrupa’da fikrîsel tohumların oluşumu Avrupa Konseyinin 1960 yıllarındaki çalışmalarına kadar geriye gitmektedir. En başından itibaren Avrupa’daki kültür rotaları baskın bir biçimde Avrupa’nın ortak mirası ve Avrupalılığın inşası vurgulaması yapılmıştır. Bu amaçlardan daha önemlisi ortak kültür bilincinin oluşturulması, geçmişin bir konsept halinde anlaşılması, somut ve somut olmayan kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması ve rotalar üzerindeki tüm kültür varlıklarının birlikte değerinin yükseltilmesi ile turizm hareketliliğinin kırsala da yayılması teşvik edilmiştir.

Türkiye, kültür rotası oluşturmak için derin, zengin ve bölgeden bölgeye değişen somut ve somut olmayan kültürel çeşitliliği ve doğal zenginlikleri ile çok elverişli bir konumdadır. Kültür rotalarının güçlü bir yanı da kültürel öğelerini bir çatı altında bireysel değerlerini koruyacak şekilde tutan ve birlikte değerlerini yükselten projeler olmasıdır. Bunun sonucu olarak kültür rotalarından beklenen kültürel bilinçlenme, bir bölgeyi ve içindeki tüm mirası birleştirme, farkındalık yaratma ve korunmasına katkı sağlamadır. Kültürün korunması kavramı, Türkiye’de rotaların oluşturma sebebi değil sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak buna rağmen kültür rotaları, kültürel mirasın korunmasında yerelde ve genelde önemli bir farkındalık aracına dönüşmüştür. Yerelin kültürüne ilgi duyan ziyaretçinin bakış açısı yerelin etrafını saran ve onun hayatının bir parçası olan bu kültürün değerini anlamasında ve korumasında farkındalık yaratması kültür rotasının önemli katkıları arasında sayılabilir.

Karia Yolu Kültür Rotası Muğla ve Aydın gibi iki önemli turizm merkezlerini kapsayan Türkiye’nin en uzun yürüyüş rotasıdır (820km). Hem Muğla hem de Aydın özellikle kültür ve kıyı turizmi ile ön plandadırlar. Zira daha çok kıyılarda ve antik kentler etrafında sınırlanan turizm anlayışı Karia Yolu Kültür Rotasının 1/3’ü bölgenin iç kısmından geçmesiyle odağını kıyıdan iç bölgelere çevirmiştir. Rota bugün 7 ilçe, 67 köyden geçmektedir. Bu yönüyle Karia Yolu Kültür Rotası önemli bir kırsal turizm projesidir. Bu hali ile Karia Yolu, bir kültür rotasının en büyük amaçlarından olan kırsal kalkınma için avantaj sunmaktadır.

Çalışma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışmasına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilgili literatür taranmış, gözlem ve katılımcı gözlem yoluyla, birincil ve ikincil veriler elde edilmiştir. Sonuç olarak “Karia Yolu Kültür Rotası” Türkiye’deki önemli ekoturizm projelerinden biri haline gelmiştir. Bununla birlikte yolun tanınırlığı her geçen yıl artmakta ve böylelikle bulunduğu coğrafyanın kültürel mirasının korunmasında da büyük bir misyon üstlenmektedir. Bu kapsamda yolun kendisi alandaki işaretleme ve belgeleme çalışmalarıyla somut mirasın korunmasına katkı sunarken, yol üzerindeki kültürel varlıkların deneyimlenmesi ve yerel halkın bu konuda kazandığı farkındalık ise somut olmayan

kültürel miras bilinci bağlamında önem arz etmektedir. Bununla birlikte yaşanan tüm bu olumlu yanlara rağmen hem somut hem de somut olmayan mirasın kalıcı biçimlerde korunması için Türkiye'deki diğer rotalar gibi Karia Yolu Kültür Rotasının da tescil yolunun önü açılmalı ve rotaların korunması ile ilgili kanun düzenlemelerinin yapılması elzemdir. Bu bağlamda Karia yolu kültür yolu rotasının somut miras değeri olarak kendisinin korunduğu yerde somut ve somut olmayan kültürü korumaya yönelik yapacağı katkı da aşikardır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Rotası, Karia Yolu, Somut Miras, Somut Olmayan Miras, Ekoturizm

**THE ROLE OF TURKISH CULTURAL ROUTES IN PRESERVING
CULTURAL HERITAGE; CARIAN TRAIL EXAMPLE**

Yunus ÖZDEMİR

**Neveşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Department of Cultural Heritage and Cultural Management, M.A.,
January/2022**

Supervisor: Assoc. Prof. Şenay GÜNGÖR

ABSTRACT

The formation of the intellectual seeds of the concept of cultural route in Europe goes back to the work of the Council of Europe in the 1960s. From the very beginning, cultural routes in Europe have been emphasized on the common heritage of Europe and the construction of Europeanness. More importantly, the spread of tourism activity to the countryside was encouraged by creating a common cultural awareness, understanding the past as a concept, protecting and keeping alive the tangible and intangible cultural assets, and raising the value of all cultural assets on the routes together.

Turkey is in a very convenient position with its tangible and intangible cultural diversity and natural riches, which are deep, rich and vary from region to region to create a cultural route. Besides cultural routes is that they are projects keeping their cultural elements under one roof, which preserves their individual values and raise their values together. As a result, cultural awareness expected from cultural routes is to unite a region and all the heritage in it, to create awareness and contribute to its protection. The concept of cultural preservation has emerged as a result, not the cause, of the creation of routes in Turkey. However, despite this, cultural routes have turned into an important awareness tool locally and generally in the protection of cultural heritage. The perspective of the visitor, who is interested in the local culture, can be counted among the important contributions of the cultural route, as it raises awareness in understanding and protecting the value of this culture that surrounds the local and is a part of his life.

Carian Trail cultural route is Turkey's longest walking route (820km), covering two important tourism centers such as Muğla and Aydın. Both Muğla and Aydın are at the forefront of culture and coastal tourism. Tourism which is mostly limited to the coasts and around the ancient cities, has turned its focus from the coast to the interior, as 1/3 of the Carian Trail cultural route passes through the interior of the region. Today, the route passes through 7 towns and 67 villages. In this respect, Carian Trail cultural route is an important rural tourism project. As such, Carian Trail directly serves the purpose of providing an advantage for rural development, which is one of the greatest goals of a cultural route.

The study was carried out in accordance with the case study, one of the qualitative research approaches. In this context, the relevant literature was searched and primary and secondary data were obtained through observation and participant observation. As a result “Carian Trail Culture Route” is one of the important ecotourism projects in Turkey. However, the recognition of the road is increasing every year and thus, it undertakes a great mission in preserving the cultural heritage of its geography. In this context, while the road itself contributes to the protection of the tangible heritage

with the marking and documentation works in the area, the experience of the cultural assets on the road and the awareness of the local people on this issue are important in the context of intangible cultural heritage awareness. However, despite all these positive aspects, for the permanent preservation of both tangible and intangible heritage, the way for registration of the Carian Trail cultural route, like other routes in Turkey, should be paved, and it is essential to make legal arrangements for the protection of the routes. In this context, it is obvious that the Carian Trail cultural route will contribute to the preservation of tangible and intangible culture where it is protected as a tangible heritage value.

Key Words: Culture Route, Carian Trail, Tangible Heritage, Intangible Heritage, Ecotourism

TEŞEKKÜR

Öncelikle hayatta yapmaya çalıştığım her şeyde desteklerini esirgemeyen aileme, özellikle annem Emine ÖZDEMİR'e, Yüksek Lisans eğitimimin başından itibaren varlığı ve tezin yazımı sırasındaki destekleri için Mehmet AYHAN'a, kariyerimin akademik şekilde dönüşmesini sağlayan Kapadokya Üniversitesi'ne, öğrenme aşkımla tazeleyen ve akademik yolda ilerlememi sağlayan tüm öğrencilerime teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimimin ders aşamasından itibaren ve sonrasında tez yazım sürecinde yol göstericiliği, bilgisini esirgememesi ve emekleri için hocam Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR'e teşekkürlerimi sunarım.

Sadece tezimin değil hayatımın tüm aşamasındaki destek, sabır ve ilgisi için sevgili eşim Bilsen Ş. ÖZDEMİR'e minnetimi kelimelerle anlatamam. Son olarak varlıkları her şeyin üzerinde olan evlatlarım; Uluç Ege ve Bade; tez çalışmamı size adıyorum.

Nevşehir 2022

Yunus ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
TEŞEKKÜR.....	ix
İÇİNDEKİLER	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xiv
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu.....	1
Araştırma Sahasının Yeri	1
Amaç	2
Yöntem	2
Araştırmanın Sınırlılıkları	3
Araştırmaya dair sınırlılıklar şunlardır:	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1. Kültür.....	2
1.2. Kültür Turizmi.....	3
1.3. Kültürel Miras	6
1.4. Kültürel Mirasın Korunması.....	8
1.5. Kültür Rotaları.....	9
1.6. İlgili Çalışmalar	23

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE KÜLTÜR ROTALARINA GENEL BAKIŞ

2.1. Türkiye'deki Yürüyüş Rotaları.....	25
2.1.1. Likya Yolu	52
2.1.2. Aziz Paul Yolu.....	53

2.1.3. İstiklal Yolu	53
2.1.4. Yenice Ormanları.....	54
2.1.5. Hz. İbrahim Yolu.....	55
2.1.6. Kaçkarlar.....	55
2.1.7. Sultanlar Yolu.....	56
2.1.8. Efes-Mimas Yolu.....	56
2.1.9. Küre Dağları Milli Parkı.....	57
2.1.10. Hitit Yolu.....	58
2.1.11. Evliya Çelebi	58
2.1.12. Sarıkamış Parkurları	59
2.1.13. Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu.....	60
2.1.14. Fethiye Yürüyüş Yolu.....	60
2.1.15. Karia Yolu	61
2.1.16. Frig Yolu.....	61
2.1.17. Kayseri Rotaları	62
2.1.18. Hoşgörü Yolu.....	62
2.1.19. İki Deniz Arası.....	63
2.1.20. Ankara'nın Trekking Yolları	63
2.1.21. Leleg Yolu	64
2.1.22. Avrasya Yolu (Via Eurasia).....	64
2.1.23. Eco Trails.....	65
2.1.24. Troya Kültür Rotası	66
2.1.25. Sufi Yolu.....	66
2.1.26. Pisidia Yolu	67
2.1.27. Artemea Yolu.....	67
2.1.28. Mysia Yolları	68
2.2. Kültür Rotalarının Kültürel Miras Açısından Önemi.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARIA YOLU KÜLTÜR ROTASI VE KÜLTÜREL MİRAS

3.1. Karia Bölgesi Tarihçesi	73
3.2. Karia Yolu Tasarım ve Oluşumu.....	74
3.3. Karia Yolu Ve Kültürel Miras Unsurları.....	80

3.3.1. Karia Yolu Kùltür Rotasının Somut Kùltürel Mirasın Korunmasına Katkıları	82
3.3.2. Karia Yolu Kùltür Rotasının Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Korunmasına Katkıları.....	95
SONUÇ VE ÖNERİLER	108
KAYNAKÇA	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Karia Yolu Haritası	2
Şekil 2: Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Kavramsal Eylem Planı.....	36
Şekil 3: ÇEKÜL Vakfı Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları Programı	43
Şekil 4: UNESCO İpek Yolu Haritası	49
Şekil 5: Karia Bölgesinin Konumu.....	74
Şekil 6: Karia Yolu (Son Hali) Haritası.....	75
Şekil 7: Karia Bölgesi Antik Kentleri.....	83

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1: Avrupa Kültür Rotaları Listesi	21
Çizelge 2: Türkiye Kültür Rotaları (Oluşturma Yılı Kronolojisine Göre)	28
Çizelge 3: Proje İş - Zaman Planı Tablosu	77
Çizelge 4: Karia Yolu Bölümleri ve Uzunlukları	80

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Rotanın Hazırlık Aşamaları	79
Fotoğraf 2: Karia Yolu Kültür Rotası Küçük Ölçekli Antik Kentler ya da Yapılar ..	85
Fotoğraf 3: Knidos Territoriumu Yapıları	87
Fotoğraf 4: Karamaka Yerleşimi – Bozburun Yarımadası	88
Fotoğraf 5: Karia Yolu Kültür Rotasındaki Tekil Kültürel Varlıklardan Örnekler ..	89
Fotoğraf 6: Karia Yolu Kültür Rotasındaki Taş Döşemli Yollar.....	90
Fotoğraf 7: Tekeler - Karpuzlu Arası Taş Döşem Patika	91
Fotoğraf 8: Karia Yolu Bozburun Bölümü, Yangın Sonrası Görünüm	92
Fotoğraf 9: Çomakdağ Evleri, Mimari Detaylar.....	93
Fotoğraf 10: Çomakdağ Evleri, Ev İçi Detayları	94
Fotoğraf 11: Çomakdağ Kadın Kadın Kıyafetleri Detayları	102
Fotoğraf 12: Çomakdağ Kadın Kadın Kıyafetleri Detayları	103
Fotoğraf 13: Çomakdağ Kadın Kadın Kıyafetleri Detayları	103
Fotoğraf 14: Çomakdağ Kadınları ve Geleneksel Baş Süslemeleri.....	104
Fotoğraf 15: Çomakdağ-Kızılağaç köyünde üretilen yapma bez bebek (önden ve arkadan görünüm)	104
Fotoğraf 16: Çomakdağ, Hediyelik Eşyalar	105

KISALTMALAR LİSTESİ

ANKARAKA	: Ankara Kalkınma Ajansı
BIAA	: Ankara İngiliz Enstitüsü (British Institute at Ankara)
BODTO	: Bodrum Ticaret Odası
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
CFCU	: TC Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Merkezi Finans ve İhale Birimi
CoE	: Council of Europe (Avrupa Konseyi)
EHTTA	: Avrupa Tarihi Termal Kentler Birliği (European Route of Historic Thermal Towns)
EICR	: The European Institute of Cultural Routes (Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü)
EPA	: Genişletilmiş Kısmi Anlaşma (Enlarged Partial Agreement)
GEKA	: Güney Ege Kalkınma Ajansı (South Aegean Development Agency)
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
ICOMOS-CICR	: ICOMOS International Committee of Cultural Routes (ICOMOS Kültürel Rotalar Uluslararası Komitesi)
KDMP	: Küre Dağları Milli Parkı
KRD	: Kültür Rotaları Derneği (Culture Routes Society)
MUTSO	: Muğla Ticaret ve Sanayi Odası
SERKA	: Serhat Kalkınma Ajansı
TGA	: Turizm Geliştirme Ajansı (Türkiye Tourism Promotion and Development Agency)
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
WHC	: World Heritage Committee (UNESCO Dünya Miras Komitesi)
WTN	: World Trails Network
WWF	: Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature)

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu, araştırma sahasının yeri, araştırmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Konusu

Kültür rotaları 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren belirli bir bölgedeki somut ve somut olmayan kültürel öğelerin bir konsept halinde bir araya getirilmesi ile oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yapılırken kültürel öğelerin bir bütün halinde ve içinde değerleri artırılarak korunması ve tanıtılması amaçlanmıştır. 1960'larda fikirsel altyapısı oluşmaya başlayan kültür rotalarının ilk fiziki örnekleri 1980'lerde Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin ilk kültür rotası olan Likya Yolu is 1999 yılında meydana getirilmiştir.

Kültürün kolektif şekilde sunulması, koruma bilincinin geliştirilmesi ve kültürler arası diyalogun gelişmesi gibi ana amaçları olan kültür rotalarının kültürün korunması, tanıtılması ve geleceğe taşınması konusunda önemli misyonları vardır.

Araştırma Sahasının Yeri

Karia Yolu Kültür Rotası antik dönemde Karia olarak bilinen sahada bulunmaktadır. Antik dönemin Karia bölgesi Muğla ve Aydın illerinin büyük bölümü, Denizli ilinin güneybatı köşesine tekabül eder. Bu bölgede oluşturulan Karia Yolu 820 km'lik uzunluğu ile Türkiye'nin en uzun yürüyüş rotasıdır (URL 1).

hem de ikincil veriler toplanmak suretiyle verilerin çeşitlenmesi sağlanmıştır. Çalışmada gözlem ve katılımcı gözlem sonuçları birincil veriler olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmanın giriş bölümünde; araştırmanın konusu, araştırma sahasının yeri araştırmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde; kültür, kültür turizmi, kültürel miras, kültürel mirasın korunması, kültür rotaları konuları incelenmiştir. İkinci bölümde; Türkiye'deki kültür rotaları, örnekleri ve yürüyüş rotalarının kültürel miras açısından önemi değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Karia bölgesi tarihçesi, Karia yolu tasarım ve oluşumu, Karia yolu rotası ve kültürel miras, Karia Yolu Kültür Rotasının somut kültürel mirasın korunmasına katkıları ve Karia Yolu Kültür Rotasının somut olmayan kültürel mirasın korunmasına katkılarına değinilmiştir. Son kısımda araştırmanın sonuçları ile birlikte araştırmacı tarafından geliştirilen öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmaya dair sınırlılıklar şunlardır:

- Kültür rotalarının kültürel mirasın korunmasına etkisinin değerlendirildiği çalışmaların sınırlı olmasıdır.
- Karia Yolu 9 yıl önce oluşturulmuş bir rotadadır. 2016 yılından itibaren ülke turizmindeki kriz ve arkasından 2020- 2021 yıllarındaki pandemi nedeniyle rotayı yürüyenlerin sayısı dramatik şekilde düşmüştür. Bu yaşanan krizler rotanın bölge turizmine, kültür turizmine ve bölgenin kültürüne etkisini azaltmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1. Kültür

Kültür kelimesi, Latince ikamet etmek, yetiştirmek, korumak gibi anlamları gelen “*colere*” sözcüğünden türetilmiştir (Williams, 1976/2005: 106-107). Başlangıçta Latince daha çok insan eli ile yetiştirilen bitkileri nitelendirmek için kullanılan bu kelime, Romalıların “*cultura*” dediği ve kendiliğinden doğada yetişen bitkileri, kendi çabaları ile yetiştirdikleri bitkilerden ayırt etmek için kullanmıştır (Esin, 2011: 124). Türkçedeki kültürün anlamlarından biri olan tarım kelimesi de yine Colere fiilinin bu kullanımı ile ilintilidir.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre kültür (2021);

1. “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin,”
2. “bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.” şeklindedir.

Kültür kavramı Aydınlanma Çağı’nın hemen öncesinde ve sırasında yoğunlukla somut anlamından daha çok soyut anlamlar kazanarak yoluna devam etmiştir. Bu evrilme diller arasında ve zaman akışı içinde toplumsal, dönemsel ya da farklı bilimlerin penceresinden kültür olgusuna farklı anlamlar kazandırmıştır. Kültürün ihtiva ettiği anlamı kapsayacak tek bir açıklaması yoktur. Farklı disiplinlerce çeşitli tanımlar yapılmıştır. Yapılan tanımlarının ortak noktaları olmakla birlikte Antropolog Edward Taylor’ın yaptığı kapsayıcı tanıma göre kültür; “İnsanoğlunun

toplumun bir üyesi olarak sahip olduğu ahlak, inançlar, bilgi, sanat, gelenekler gibi alışkanlıkları ve becerilerini kapsayan bir bütün” dır (Taylor, 1958).

Bazen uygarlık terimi ile anlamı karıştırılan ya da birbirlerinin yerine kullanılan kültür kelimesinin anlamı Türkiye düşün hayatında da farklı biçimlerde açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin Ziya Gökalp “kültür” kelimesi yerine “hars” kelimesini kullanmış ve onu yerel gerçekliklerle ilişkilendirmiştir. Bununla birlikte uygarlığı ise uluslararası içeriğe sahip olgular olarak nitelendirmeyi tercih etmiştir (Arslan, 2004: 1).

Diğer yandan United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ise kültür kelimesini organize ettiği Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi’nde kültür “En geniş anlamıyla kültürün artık bir toplumu veya sosyal grubu karakterize eden ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünü olduğu söylenebilir. Sadece sanatı ve edebiyatı değil, yaşam tarzlarını, insanın temel haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da kapsar” olarak tanımlamıştır (URL 2).

1.2. Kültür Turizmi

Kültür turizmi olgusu; kitlelerin kültürel varlıkları incelemek, anlamak ve deneyimlemek için yaptıkları yolculukları kapsar. İnsanların yaşadıkları yerlerden belirli bir süreliğine ayrılarak kültürel gereksinimlerini karşıladıkları ve diğer kültürler hakkında bilgi ve fikir sahibi olmak amacıyla kültürel alanlara yaptıkları seyahate kültür turizmi denir (Kültür turizmi ile ilgili geniş bilgi için Lynch, vd., 2011: 977-986; Genim, 2002; Emekli, 2006: 54-59). Kültür turizminin tanımı United Nations World Tourism Organization’nın (UNWTO) Genel Kurulu, 22. oturumunda (2017) şöyle yapılmıştır: “Ziyaretçinin temel motivasyonunun bir turizm destinasyonundaki somut ve somut olmayan kültürel çekicilikleri/ ürünleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek olduğu bir turizm faaliyeti türüdür” (URL 3). Bu haliyle kültür turizminin modern başlangıcı 20.yy ’a dayanmaktadır. Bununla birlikte aslında insanın kültürü keşfetmek, anlamak, anmak, deneyimlemek yahut sahip olmak için yaptıkları ziyaretlerin başlangıcını antik çağlara kadar götürmek de mümkündür. Keza Homeros’ un İlyada Destanı dizeleriyle ünlü olan Troia, henüz Antik Çağ içinde insanların geçmişlerini anmak ve

yaşanılanı yad etmek için ziyaret etmeye başladığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. Yekpare bir Helen Devleti kurma iddiasına sahip olan Büyük İskender, Hellenistik Dönem' i başlatan fetih hareketına giriştiğinde ilkin Troia yakınlarındaki Akhilleus'un mezarına gelip burada adaklar sunmuş ve Anadolu seferine bunun akabinde başlamıştır. Kendini Troia Destanı' nın karakterlerinden Akhilleus ile özdeşleştiren İskender bu ziyaretiyle elbette önce kişileri onurlandırmıştır. Ancak diğer yandan o, bir kültür belleği içerisinde Homeros tarafından aktarılan savaşın izlerini yahut hatırlarını da görmek için orada bulunmuştur. Ve tüm bu tarihsel çerçevede –her ne kadar bugün tam olarak değeri anlaşılmamış olsa da- Anadolu her daim kültürün odak noktası olmuştur.

Temelde var olan bir kültürü tanıtmayı ilke edinen kültür turizmi, tüm turizm çeşitleri içerisindeki en dikkat çekici alanlardan birini oluşturur. Zira etkin bir kültürel turizm potansiyelinde hem gezgin, hem yerel halk, hem de yerel miras ciddi çıktılara ulaşır. Bu çıktılar taraflar için farklı nitelikler taşımakla birlikte ekonomik katkı ve koruma gibi temel alanlar bu noktada önem taşır. Kültür turizminin olumlu çıktıları arasında ekonomik gelişme ve buna bağlı olarak yaşam kalitesinin yükselmesi ilk sırada gelir ki tüm bunlar birleştiğinde sosyal ve kültürel gelişimin tetiklenmesine de katkı sağlar. Diğer taraftan kültürel donelerden gelir elde eden topluluklar koruma ve yaşatma misyonu için de dolaylı olarak bilinçlenir. Günümüzde küreselleşme, sanayileşme ve şehirleşme gibi unsurlar somut ve somut olmayan kültürel öğelerin yok olmasında önemli bir etkenken, kültür turizmi bu etkenleri bertaraf edebilecek bir itici güç konumuna gelir.

Diğer taraftan kültür turizmi deneyimleyici ve deneyimlenen açısından da oldukça dikkate değer katkılar sunar. Bu bağlamda iki grup arasında kültür alanında yerinde gerçekleşen tecrübe, bir başka kültürel olgunun ortaya çıkmasına ve olumlu bir etkileşimin yaşanmasına da fayda sağlar. En temelde bu etkileşim hem deneyimleyen (ziyaretçi) hem de deneyimlenenin (yerelin) kültürel olgular konusunda fikir ve bilgi sahibi olması açısından da bir kaynaşma ortamının yaratılmasına olanak tanır.

Bazı durumlarda ise Kültür turizmi geleneksel kültürü yeniden canlandırma noktasında da etken olabilir. Bir bölgedeki unutulmuş ya da çok az hazırlanan geleneksel bir yemeğin turistlerin ilgi göstermesi ile tekrar pişirilmeye başlaması bu duruma örnektir. Diğer yandan eski varlıkların yeni kimliklerle yenilenmesi ve

yaşamına devam etmesi konusunda da kültür turizminin önemli katkıları görülmektedir. Üstelik bu bağlamda korunan sadece kültürel varlıklar da değildir. Zira kültür turizminin çevre koruma bilinci oluşmasında da yadsınamayacak etkileri gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu konulara artacak ilgi ve yapılacak yatırımlar, hem kültürel ve koruma ağırlıklı devamlılık hem de uzun süreçte ekonomik girdinin devam etmesine büyük ivme kazandıracaktır. En basit haliyle yapılacak ekonomik oluşumlar yeni iş olanakları, atıl durumdaki kültürel varlıkların faaliyete geçirilmesi ve yeni yatırımlar olarak potansiyel merkezine geri dönecektir.

Tüm bu olumlu ve faydacı yanlarına rağmen kültür turizminin bazı olumsuz yanları bulunmaktadır. Kültür turlarının olumsuz etkilerinden birisi kültür turlarının kısıtlı noktalara uğraması ve ekonomik faydanın bölge içinde belirli alanlarda kalması ve dağılmamasıdır (Öztürk, 2020: 102). Kültür turizmi ile önemli destinasyonlar haline gelen alanlarda oluşan kalabalıklar, beraberinde çevresel deformasyon, kirlilik, doğal kaynakların zarar görmesi yahut aşırı kullanılması gibi sonuçları da getirir. Aşırı ilginin getirebileceği diğer sorunlar altyapının yetersiz hale gelmesi, yoğunluktan kültürel varlıkların fiziki olarak yıpranması ya da yok olması ve geleneksel yapıların turizm amacıyla kullanılmasının yapıların orijinalitesini yok etmesidir. Kitlesele turizmin bir diğer olumsuz etkisi yerel kimliğin hızlıca yitirilmesine sebep olmasıdır (Özbek, 2021:220). Kültür turizmi ile öne çıkan bir başka genel sorun ziyaretçi sayılarından dolayı yerel halkın günlük rutin sosyal ve ekonomik hayatına devam edememesidir. Yatırımı çeken bölgelerde yerel dışı alım gücü yüksek yatırımcıların bölgenin çehresini değiştirmesi, konutların otel vb. işletmelere dönüştürülmeleri ile yerel halk dışarıya itilmekte, yerleşimler yaşayan ruhunu kaybetmekte, yerleşimler sadece büyük otel ve restoran komplekslerine dönüşmektedir. Bu durum kültür için gelen ziyaretçinin sonucu olarak hem somut olmayan hem de somut kültürün bu bölgelerden hızla çekilmesine ya da tamamen yok olmasına sebep olmaktadır.

Özellikle kültür turları kapsamında gerçekleştirilen turizm hareketlerinde turlar kentlerde yalnızca belirli noktalara uğramakta ve kentlerden başta ekonomik fayda olmak üzere hedeflenen kalkınmaya katkı sağlamadan ayrılmaktadır. Kentsel ölçekteki rotalarda ekonomik kazancın yanı sıra yerel halkın tanınması, kültür varlıklarının keşfedilmesi gibi temel hedefleri gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu açıdan kültür rotalarının mekânsal çekicilikleriyle de ön planda olması istenmektedir.

Bu noktada, fiziksel niteliklerin korunması, iyileştirilmesi ve gerekli işlevsel dönüşümün gerçekleşmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın bir bütün olarak değerlendirildiği turizm- kültür ilişkisinde kent özgün kültürel kimliğini kazanmaktadır.

Bu noktada kültür turizminin etkin kullanımı için kültürel mirasın korunmasının da eş zamanlı olarak tasarlanması gerekmektedir. Bu bağlamda kültürel mirasın geliştirilmesi, yönetilmesi ve turizmde ürün olarak sunulması ciddi bir planlama ve işbirliği gerektirir. Bu süreçte kurulacak iş birliğinde turistler, özel kurum ve kuruluşlar, farklı kamu kurumları, yerel halk, yerel yönetimler, odakta bulunan ulusal ve uluslararası örgütler ve bunların yanı sıra ilgili üniversite birimlerinin beraber hareket etmesi, kültür turizminin sürdürülebilirlik anlayışı içerisinde gelişmesine muhakkak bir katkı sunacaktır (Er ve Bardakoğlu, 2016; Acıelma ve Güngör, 2021).

1.3. Kültürel Miras

Kültürel miras, bir toplumun bireylerine farklı alanlar ilişki kurarak ortak geçmişlerini anlatan ve böylelikle aralarındaki mevcut birliktelik ve dayanışma duygularını güçlendirip pekiştirmeyi temel alan önemli bir değerdir. Bu değer, insanlığın ortak mirasıdır ve asırlarca süren birikimin yansıması olan bu deneyimlerin ve geleneklerin sürekliliği, kültürel mirasın geleceğe doğru aktarılmasıyla sağlanır (Ünal 2014: 11). Kültürel mirasın araştırılıp, ortaya çıkarılması kadar, bu mirastan faydalanma da önemlidir (Gümüüşçü, 2018: 110).

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) Türkiye eliyle 2013 yılında oluşturulan Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde kültürel mirası şu şekilde tanımlamıştır: "Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir" (ICOMOS Türkiye, 2013: 2).

UNESCO' ya göre Kültürel, Doğal ve Karma Miras sayılacak varlıklar aşağıdaki gibidir:

Kültürel Miras

Anıtlar: Mimari yapıtlar, anıtsal heykel ve boyamalar, mağara evler, tarih, sanat ve bilim alanında üstün evrensel değere sahip özellikleri olan yapılar.

Bina Grupları: Mimarisi, homojenliği veya peyzajı nedeniyle ayrı veya bağlantılı bina grupları, tarih, sanat ve bilim alanında üstün evrensel değere sahip özellikleri olan yapılar.

Alanlar: İnsanoğlunun veya hem insanoğlu hem de doğanın birlikte oluşturduğu, üstün evrensel değere sahip tarihi, estetik, etnolojik, antropolojik özellikleri olan arkeolojik alanlar.

Kültürel Peyzajlar: Doğa ve insan ortaklığı ile oluşmuş kültürel oluşumlardır ve üç temel çeşidi bulunur:

- İnsan eliyle tasarlanmış kültürel peyzajlar
- Organik olarak zaman içinde gelişmiş kültürel peyzajlar
- Bağlantılı peyzajlar (UNESCO vd., 2011).

Doğal Miras:

- Doğal özellikler içeren fiziki veya biyolojik oluşumlar, estetik veya bilimsel alanında üstün evrensel değere sahip özellikleri olan oluşumlar,
- Jeolojik veya fizyografik oluşumlar, tam olarak belirlenmiş tehlike altındaki bitki veya hayvan türlerinin habitatını oluşturduğu bilimsel olarak ve korunma bakımından üstün evrensel değere sahip özellikleri olan,
- Doğal alanlar veya tam olarak belirlenmiş doğal alanların oluşturduğu bilim, korunma durumu ve doğal güzellikleri bakımından üstün evrensel değere sahip özellikleri olan alanlar (UNESCO vd., 2011).

Karma Miras: Uygulama Rehberinde yer alan hem doğal hem de kültürel miras kriterlerinden her ikisini de barındıran miraslardır (UNESCO vd., 2011).

Dünya Miras Komitesi Kültürel Miras özelliklerini şu şekilde sıralar (Coşar, 2017: 3):

- İnsanın yaratıcı zekasıyla ortaya konmuş ve ustalık gerektiren,
- Uzun bir zaman diliminde ya da kültür coğrafyasında mimari ya da teknolojik gelişmeler, sanatsal anıtlar, şehir planları veya peyzaj mimarlığı açısından

önemli olan ve insanlığa ait değerlerin değişkenliğini gösteren, yok olmuş ya da yaşayan medeniyetlerin geleneklerine tanıklık eden ayrıcalıklı ve tek olma özelliği taşıyan eserler,

- İnsanlık tarihinde yer tutan devletleri-olayları işaret eden, göze çarpan teknolojik ya da mimari binalar veya manzaralar,
- Dikkat çeken geleneksel yerleşim yerleri ve topraktan yapılmış örnekler,
- Doğrudan toplumla ilgili olaylar, gelenekler, fikirler, inanışlar, dikkat çekici nitelikteki sanatsal değeri olan çalışmalar, olarak sıralanabilir.

Somut Olmayan Kültürel Miras: “Somut olmayan kültürel miras” toplulukların, grupların yahut kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının parçası olarak tanımladıkları uygulama, temsil anlatım, bilgi, beceri ve bunlarla ilişkili kullanılan araç ve gereçler ile yine onlara ilişkili olan kültürel mekanların tamamını kapsayan bir kavramdır (UNESCO, 2003).

1.4. Kültürel Mirasın Korunması

Kültürel miras insanlığın yaşam geçmişine dair verilerin nesilden nesile aktarılması ile ortaya çıkan bilgi haznesidir. Yüzlerce yıllık şekillenmenin ve eklenmenin ürünü olduğu ve bu haznenin değerinin bilinmesi gerekmektedir.

Arkeolog ve Arkeoloji Sanat yayıncısı Nezih Başgelen kültür varlıklarının kattığı değer, korunması ve aktarımı konusunda şunları söylemiştir:

“Kültür varlıklarının topluma kazandırılması: Kültür varlıkları ve bunların içerdiği bilgi, mutlaka topluma kazandırılmalıdır; aksi takdirde anlamsızlaşır. Bu kazanım, turizm yoluyla ekonomik bir kazanç olabileceği gibi, kişilerin düşünce dünyasını zenginleştiren, onların kendilerini farklı hissetmelerini sağlayabilen bir sosyal kazanç şeklinde de olabilir. Başka bir anlatımla, kültür varlıklarından edinilen bilginin ayrıntı düzeyi konunun uzmanlarını, bunun süzülmesi ise toplumu ilgilendirir. Kültür varlıklarıyla toplumun özdeşleşmesi, başta devlet olmak üzere, kumruların yönlendireceği kültür politikalarıyla belirlenir.

Gelecek kuşaklara aktarım: Geçmişin yüzlerce, binlerce ve hatta on binlerce yıllık birikimi olarak bugüne kadar gelen kültür mirası,

“uygarlığın belleğinin görsel kanıtlardır; bunlar, yalnızca günümüzün sosyal ve ekonomik zenginliğinin göstergeleri olarak görülmemelidir. Gelecek kuşakların bunlardan yararlanmasını sağlamak da bunlara sahip olanların sorumluluğunun bir parçasıdır. Burada çözüm bekleyen temel sorun, çağdaş yaşamın gerekleri ile geçmişe ait kalıntıların bir bütünlük içinde değerlendirilebilmesi, yani kültür varlıklarının çağdaş yaşamı engellemeden, rahatsız etmeden var olabilmelerini sağlayacak yolların bulunmasıdır. Bu da ancak çağdaş yaşamın düzenlenmesinde kısa erimli rant beklentilerinin yerini, uzun erimli akılcı planlamanın almasıyla gerçekleşebilir” (Özdoğan, 2006: 10-11).

Kültür ancak varlığını devam ettirmesi ile gelişimine devam eder. Aktarılmayan kültür toplumu oluşturan öge olmaktan çıkar. Hem somut hem de somut olmayan kültürel miras tehdit altındadır. Kültürlerin yaşatılması ve korunması günden güne iç ve dış faktörlerle zorlaşmaktadır. Özellikle yaşayan kültürün daha yoğun hissedildiği ve devam ettirildiği kırsal alanlarda kültürel devamlılık daha büyük tehdit altındadır. Buralarda kültürün devamlılığını en çok etkileyen durum modernizasyona yenilen meslekler ve sonucu olarak akabindeki göçtür. Buralarda geleneksel meslekler ya da gelir kalemleri düşüştür. Bu bölgelerde kültür turizminin yayılması kültürün ikamesi için önemlidir. Turizm sıklıkla buralarda iş kolları üretir ve yaşam standartlarını yükseltir (Fleischer and Felsenstein, 2000: 1011) ve bu hali ile kültür ve turizm kırsal ve çevresel alanlarda sosyo ekonomik kaynaklar haline almaktadır. Kültürün öneminin anlaşılması, yatırım yapılması, korunması ve aktarılması konusunda yereli uyarıcı ve bilgilendirici konuma gelmektedir.

1.5. Kültür Rotaları

Kültür Rotaları belirli bir bölgedeki (küçük ya da büyük ölçekli) somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir konsept halinde bir araya getirilmesi ile hem korunması hem de deneyimlenmesini sağlayan ve bunu yaparken mirasın bütüncül şekilde anlaşılmasına katkıda bulunan önemli kültürel doneler haline gelmiştir.

Kültür Rotaları hem kültürel varlıkların korunmasına olan katkıları hem de turizm sektörü içinde gördükleri talep nedeniyle her geçen gün daha fazla yer kaplamaktadır. Bununla birlikte bir kültür rotasının bölgesel olarak var oldukları

yerde somut ve somut olmayan kültürel miras ile birlikte oluşması ise yüzlerce hatta binlerce yıla yayılır. Doğal oluşumları düşündüğümüzde bu süreyi çok daha geriye götürmemiz gerekir. Dolayısıyla içeriği ile birlikte oluşumundan rota haline gelişine kadar geçen süre oluşan rotanın kendisinden çok daha derin ve uzun bir kültürel periyodu kapsar. Kültür rotalarının taşıdığı bu derinlik içerisinde dikkat çekici olmaları ise görece çok daha geç bir zaman diliminde başlar. Buna göre rotaların bir kavram halinde ele alınması, kurumsallaşması, doktrinlerinin oturtulması, anlamının genişlemesi ise geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren ivme kazanır. Bu kapsamda UNESCO, ICOMOS, Avrupa Birliği ve yerelde Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) olmak üzere önemli kurumlar, kültür rotalarının anlamını ve kuruluşunu tanımlayan, ayrıca korunmaları için ülkeleri bağlayan yol gösterici ve hatta taraf olunan antlaşmalar ile kültür rotalarının ortak bir bilinçle tasarımı ve korunmasına katkı sağlamaya çalışmışlardır.

Rota kelimesi İtalyanca “rotta” kelimesine dayanmaktadır ve “güzergah, yol” anlamına gelmektedir. Sözcük “yarık, yırtık, yırtılmış” anlamlarına gelen Latince “ruptus” kelimesinden türetilmiştir. TDK sözlüğüne göre rota kelimesinin anlamı ise “1. Bir gemi veya uçağın gidiş yönü, izleyeceği yol. 2. Görüş veya tutuma göre gidilen, izlenen yol” olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan ÇEKÜL’ün yaptığı tanımlamaya göre uluslararası kuruluşlar tarafından çalışılan güzergah kavramı “kültürel rota” şeklinde tanımlanır (ÇEKÜL 2015: 12) ve bir kültür rotası: Tarihin belirli bir döneminde gerçekten kullanılan ancak günümüzde yaratılan, mevcut rota üzerinde kültürel ya da doğal miras öğelerini barındıran ve varlığı ile önemini mevcut bu miras sayesinde kazanan, oluşturulması akabinde koruma, kırsal kalkınma ve turizmin geliştirilmesi gibi amaçlarla geliştirilmeye açık olan, yerel, bölgesel yahut ulusal ölçekli nitelik taşıyan bir ulaşım koridoru şeklinde tanımlanabilir.

Kültür rotaları genel olarak somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri ile doğal oluşumların bileşenidir ve bileşenleri aşağıdaki gibidir (ÇEKÜL, 2015: 13):

Tarihi kentler: Geleneksel kent dokularıyla ve özgün kent kimlikleriyle öne çıkan kentsel alanlar.

Kırsal yerleşimler: Kırsal bölgenin üretim merkezleri olan ve geleneksel yaşamı temsil eden köyler, kasabalar.

Geleneksel yaşam: Yemek, müzik, inanç, dil, el sanatları gibi coğrafyaya özgü yaşam öğeleri.

Antik yerleşimler: Bir kent, kutsal alan vb. olarak algılanabilen arkeolojik alanlar.

Tekil tarihi yapılar: Kilise, kale, köprü, değirmen, endüstri yapısı gibi kırsal arazide veya kent içerisinde bulunan tekil yapılar.

Doğal çevre: Vadi, kanyon, zirve, kıyı, göl gibi farklılık sunan doğal oluşumlar.

Yaban hayatı: Özel nitelikli flora ve fauna alanları.

Bir kültür rotasını yürüyerek keşfeden insan, bir yandan dünyayı en ilkel dürtüsü yürüme eylemini gerçekleştirirken keşfetme fırsatı bulurken diğer yandan da o kültür rotasını oluşturan somut ve somut olmayan kültürel mirası tecrübe etme şansı yakalar. Bu şans bireyin yürüdüğü rotanın keşfinden öteye ona, yeni kültürleri deneyimleme, öğrenme ve dolaylı olarak koruma ve yaşatma imkanı sağlar. İnsanoğlu dünyayı keşfettiği ve hayatta kalmak için yürüdüğü zamanlardan itibaren göç, ticaret, keşif, savaş, hac ve başka sosyal olgular kapsamında yürümüştür. Sonrasında ise yürümekten öte seyahat, modernleşme sonucunda ülkelerin sınırlarının belirlenmesi, seyahat şartlarının ve kurallarının değişmesi ile başka bir forma bürünmüştür. Günümüzde insanları oldukları ve para kazandıkları yerden belirli süreliğine ayrılmasını sağlayan en kitlesel hareket turizmdir. Turizm içinde kültürü bir alanda deneyimlemenin en iyi yolu da, yavaş ama özümseme sağlayan yürüme eylemi ile gerçekleştirilebilir.

Kültür rotası belli bir alanda ortaya çıkarılan, tekil ve dağınık şekilde var olan somut ve somut olmayan kültürel mirasın belli bir olgu ve konsept ile birbirine bağlandığı ve rotadaki kültürel varlıkların bütün içinde tekil değerinden daha yükseğe çıkarıldığı ve korunduğu birleştirilmiş güzergahlara denir.

Kültürel mirasın korunmasında önemli bir oluşum olarak ortaya çıkan kültür rotaları kavramı bu olguyu destekleyen, kavramsallaştıran, kavramı zaman içinde genişleten kurumların varlığı ile günden güne kültür turizmi içinde önemli bir noktaya gelmiştir. Bu noktada konunun daha açık anlaşılabilmesi için “Kültür Rotası” kavramının hem kurumlar içi gelişimi hem de kavramsal gelişimi aşağıda irdelenmeye çalışılacaktır:

1960 yılında Avrupa Konseyi’ne sunulan bir rapordaki “Avrupa’nın en önemli kültürel alanlarında ve bunların boş zaman medeniyetine dahil edilmesi hususundaki

toplu farkındalığı arttırmak” maddesinin kabul edilmesi ile Avrupa’nın ortak mirasının seyahatlerle tekrar keşfedilmesi fikri ilk defa ortaya atılmıştır (CoE, 2002; 1). Ekim 1964’te, Avrupa Konseyi çalışma grubu “L’Europe Continue” hazırladığı raporunun önsözünde “büyük kültürel öneme sahip alanlarla ilgili kamuoyunu bilinçlendirmeye odaklanılması gerektiğini” ifade ettikten sonra raporda kültür rotalarının oluşumunun erken tohumlarından olan şu üç ifadeye yer vermiştir (Berti, 2015):

- Seyahat yoluyla Avrupa kültürü bilincini arttırmak,
- Avrupa’nın kültürel coğrafyasıyla bağlantılı turizm ağları kurma olanaklarını değerlendirmek,
- Avrupa medeniyetinin belli başlı yerlerini ve kavşaklarını turistlerin ilgi çekici yerleri olarak tanıtmak.

1960’larda ilk adımları atılan kültürün seyahatlerle deneyimlenmesi olgusu kültürel rota kavramına giden yolu açmıştır. Yine bu dönemde miras alanlarının ve oldukları bölgelere girdi sağlayacak kültürel aktivitelerin önü açılmıştır (Kuruç,2018: 19). 1984 yılında, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa hacı rotaları hakkında 987 (1984) sayılı Tavsiye Kararını kabul ederek, Bakanlar Komitesini Avrupa üzerinden Santiago de Compostela' ya giden rotalardan başlayarak bu yolları yeniden canlandırmaya çağırmıştır (CoE, 1984). Bu tavsiye kararı üç yıl sonra görünür sonuçlarını vermiştir. Ekim 1987’de Santiago de Compostela Deklerasyonu ile Santiago de Compostela Rotası ilk Avrupa Konseyi Kültürel Rotası olarak ilan edilmiştir (Denu, 2015). Akabinde ise aynı rota 1993 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesince “Dünya Mirası” olarak tanımlanmıştır.

Avrupa Konseyi, II. Avrupa Mimari Mirasından Sorumlu Bakanlar Konferansı sırasında (Granada, 1985), Santiago de Compostela Hacı Güzergahları’ nın ilk Avrupa Kültür Rotası olmasını önerdi. Santiago de Compostela Hacı Güzergahları’ nı bir Avrupa Kültür Rotası, Avrupa Konseyi’ne göre Santiago de Compostela’nın önerilmesinde “Avrupa’nın inşasında ilk ve en önemli süreci simgeler ve bir referans ve örnek olarak gelecek projelere hizmet edebilir” (Berti, 2015) denilmiştir. Diğer yandan Avrupa Konseyi, 1987, Santiago de Compostela Deklerasyonu ile beraber, “Avrupa Kültürel Rotalar Programı”nı başlatmıştır (<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>). Avrupa Konseyi Kültür Rotaları

Programı, kültürel mirasın değeri üzerine politikaları uygulamak için evrensel ve doğrudan bir araç olarak görülmektedir (Denu, 2015). Günümüzde alternatif turizm içinde daha sık duyduğumuz “kültür odaklı ve saygıya dayanan turizm” ve eşsiz tecrübeler verilen referanslar düşünüldüğünde Kültürel Rotalar programı bu alanda çığır açıcı ve örnek bir girişimdir (Yaman, 2019). Yine aynı deklarasyonda Santiago de Compostela Rotasının Avrupa'nın birleşmesinde ve gelecekteki projeler için referans ve örnek teşkil edeceği bir kez daha vurgulandıktan sonra; yerel otoritelere, enstitülere ve bireysel vatandaşlara aşağıdaki maddelerin teşfiği sağlanmıştır. Bu maddeler şu şekildedir:

1. Avrupa kıtasında Compostela'ya giden yolları belirleme çalışmalarına devam edilmesi.
2. Avrupa Konseyi tarafından önerilen amblemi kullanarak rota üzerindeki ana noktalar için bir tabela sistemi oluşturulması.
3. Bu rotaların çevresinde var olan mimari ve doğal mirasın restore edilmesi ve iyileştirme için eşgüdümlü bir plan geliştirilmesi.
4. Santiago de Compostela hacıların yarattığı Tarihi, edebi, müzikal ve sanatsal mirasın yeniden keşfedilmesi için kültürel faaliyet programlarının başlatılması.
5. Rota üzerinde bulunan kasabalar ve bölgeler arasında etkileşimlerin desteklenmesi.
6. Bu değışimler çerçevesinde bu geleneği yenilemek için çağdaş sanatsal ve kültürel ifadenin teşvik edilmesi ve Avrupa'nın kültürel kimliğinin zamansız değerlerine şahit olunması.
7. Tarih boyunca hacılara ilham veren, onları ortak bir amaçta birleştiren ve ulusal farklılıkları ve çıkarları aşan inanç bugün bize ve özellikle hoşgörü, başkalarına saygı, özgürlük ve dayanışma üzerine kurulu bir toplum inşa etmek için genç insanlara seyahat etme konusunda ilham vermesi.

Tüm bu kurum ve kuruluşların yanı sıra UNESCO' da kültür yolu kavramıyla ilgilenmeye başlamıştır ve bu kapsamda 1988 yılında İpek Yolu projesiyle Diyalog Yolları (Routes of Dialogue) Programını devreye sokmuştur. Program tarih boyunca sanat, ticaret ve göçlerle kültürel deneyim, fikir, değer ve mal alışverişinde bulunan insanlık tarihini rotalar aracılığıyla temsil etmektedir. Ayrıca söz konusu program

herkes için adalet, refah ve barışçıl bir varlığın oluşturulmasını da temel hedef olarak belirlemiştir.

İpek Yolu projesiyle kültürler, dinler, diller ve tabii ki maddi eşyalar Avrupa, Asya ve Afrika'daki toplumlara taşınarak geçtiği ülkeleri zenginleştirmiş ve onları ortak bir kültürel miras ve çoğulcu kimlik çerçevesinde birleştirmiştir. Bugün tarihi kara ve deniz İpek Yolları üzerinde 40' tan fazla ülke vardır ve hepsi de bu yolların kültürleri, gelenekleri ve gelenekleri üzerindeki etkisine tanıklık etmektedir. Zaten mevcut haliyle programın rotalar aracılığıyla bu tecrübeye ve tarihe tanıklık etmek için oluşturulması da hedeflenmiştir. Ve bundan hareketle rotaların, soyut veya somut olan kültürel ve doğal mirası, çeşitli şekillerde beslediğini, geçmişteki uyumsuzlukların arkada bırakılarak, günümüz toplumları arasında iletişimin temellerini atacağına değinilmiştir (UNESCO, 2018).

1980' lerde Avrupa Konseyi tarafından yapılan ilk tanımlardan birinin ardından, "Avrupa Kültürü Rotası" şu şekilde tanımlanır: Tarihsel, sanatsal veya sosyal ilgisi açıkça Avrupalı olan, ya takip edilen coğrafi rota nedeniyle ya da doğası ve/veya kapsamı ve önemi nedeniyle temalar etrafında düzenlenmiş, bir veya iki daha fazla ülke veya bölgeden geçen bir rotadır. "Avrupalı" teriminin bir rotaya uygulanması, yalnızca yerel olmanın ötesinde bir önem ve kültürel boyutu ima etmelidir. Güzergah, özellikle tarihi ilişkiler açısından zengin aynı zamanda bir bütün olarak Avrupa kültürünün temsilcisi olan yerler ile bir dizi önemli noktaya dayanmalıdır. Dolayısıyla Avrupa Kültür Rotası, Avrupa kültürü temelli, tarihsel, sanatsal ve sosyal olarak Avrupa ile ilişkili olmalıdır.

Kültür rotalarına ilgi ve kavramın tartışılması 1990'larda da artarak devam etmiştir. Bu süreçte farklı uzmanlık alanları ve kurumların devreye girmesi ile kavramın genişlemesi sağlanmış ve irdelenmeye de devam etmiştir. Bu kapsamda 1993'te Santiago de Compostela Rotası Dünya Miras Listesine alınca İspanya 'kültür rotası' kavramını daha derin tartışmak için uzmanların toplanması niyetini açıklamış ve bunun üzerine 1994 yılında, WHC (UNESCO Dünya Miras Komitesi' -World Heritage Committee-) Madrid'te bir araya gelmiştir. Gerçekleştirilen uzmanlar toplantısı sonucunda, rotaların tanımlanması ve dünya mirasına dahil edilmesine yönelik çalışmaların olduğu "Kültürel Mirasımızın Bir Parçası: Kültürel Rotalar" (Routes as Part of Our Cultural Heritage) isimli rapor yayınlanmıştır. Raporda kültür

rotaları “Bugünün Dünyasında Zengin Ve Verimli Bir Konsept” başlığı altında (Ki raporda kültür rotaları miras yolları olarak adlandırılmıştır) aşağıdaki şekillerde detaylandırılıp tanımlanmışlardır:

- a) Miras yolları kavramı tarihe ve kültüre çoğulcu bir yaklaşım içinde bir çerçeve sunan anlayış içinde zengin ve verimli olarak birlikte çalıştırır. Bu hem mekanda hem de zamanda nüfus hareketine, karşılaşmalara ve diyaloga, kültürel alışverişlere ve karşılıklı verimi arttırmaya dayanır.
- b) Konseptin doğası açık, dinamik ve çağrıştırıcıdır. Kültürel Miras'ta "ekonomik, sosyal, sembolik ve felsefi boyutların ve tüm çeşitliliğiyle doğal çevre ile sürekli ve sayısız etkileşimlerin" tanınmasını geliştirmek için küresel stratejik çalışmanın sonuçlarını bir araya getirmeye çabalamalıdır.

Raporun devamında Evrensel değere sahip Kültür Rotalarının sahip olması gereken noktalar ise şu şekilde açıklanmıştır:

- Miras yolları kavramı: Mekanda ve zamanda sürekliliğiyle, hareketin dinamiklerine ve değişimin fikrinin değiş tokuşuna dayanır.
- Rotanın sahip olduğu değer, onu oluşturan unsurların üstünde bir değere sahip olduğu ve rota aracılığıyla rota üzerindeki öğelerin kültürel öneme sahip olduğu bir bütünü ifade eder.
- Bölgeler arasında fikir alışverişi ve diyalogu vurgular.
- Çok boyutludur, birincil amacına dini, ticari, idari veya başka türlü farklı yönleri geliştirilebilir (UNESCO, 1994).

Ve yine aynı raporda miras (kültür) rotasının tanımı; “Bir miras rotasının, kültürel önemi, ülkeler ve bölgeler arasındaki karşılıklı değişim ve çok boyutlu diyaloglardan kaynaklanan somut unsurlardan oluşur ve bu rota üzerindeki hareketin mekân ve zamandaki etkileşimini yansıtır.” şeklinde yapılmıştır.

Bu gelişmeler 1997 yılında Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü’ nün (EICR) kurulmasıyla devam etmiştir. Avrupa Konseyi ve Lüksemburg Büyük Dükalığı tarafından imzalanan bir protokolle kurulan yapı kültürel rotalar programını hayata geçirmek amacındadır. Avrupa Konseyi kültürel rotalarla ilgili tezini bu rotaların bütünleştirici değeri, karakteri ve kapasitesi gereği farklı kültürleri bir araya getirmesi üzerine kurmuştur (CoE, 2002). Bu özellikleri sayesinde enstitü

Avrupa'daki kültürel işbirliklerinin güçlendirmek ve devamlılık sağlamak noktasında önemli bir noktadır. Kuruluşun temel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Denu, 2015):

- Kültür rotaları hakkında araştırma yapmak
- Uzman eğitim programları ve seminerler düzenlemek
- Kültür rotalarının tasarımı ve işletilmesine destek olmak
- Yeni rotaların tescilini yapmak
- Rotalarla ilgili kültürel miras unsurlarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak, bu rotaların sosyo-ekonomik katkılarının ve zararlarının belirlenmesini sağlamak.

Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü (EICR), Kültürel Rotalar Programının yönetimi ve uygulanması için merkezi koordinasyon noktasıdır. Enstitünün kültürel rotalarla ilgili olarak belirli görevleri vardır ("European Cultural Routes": a practical guide, 2013'tan aktaran Kuruç, 2018: 27):

- Tematik seminerler ve uzman eğitim programlarının organizasyonu,
- Kültür Yollarının tasarımı ve işletilmesini desteklemek,
- Yeni Kültür Yollarının belgelendirilmesi,
- Mevcut Kültür Yollarının değerlendirilmesi,
- Etkinlikler, fuarlar ve konferanslara katılım,
- Avrupa araştırma programlarına katılım.

Enstitünün temel amacı Avrupa Konseyi Kültürel Rota Programı uygulamalarının sağlanmasına yönelik hizmetler sunmaktır. Avrupa Konseyi'nin 98 (4) sayılı Karar'ı, bu alandaki en önemli hukuki metin olmuştur ve Konseyin genel misyonunu ve Kültür rotalarına bakışını net bir şekilde ifade eder. Buna göre;

- Avrupa Konseyi'nin amacı, başta kendi üyeleri arasında büyük bir birlik oluşturarak kültürel alanda ortak eylemlerle gerçekleştirilebilmektir.
- Avrupa kültürel işbirliğinin temel amaçlarından biri, birliği ve çeşitliliği içinde Avrupa kimliğini desteklemektir.
- Avrupa kimliğini oluşturan etkilerin, değiş tokuşların ve gelişmelerin vurgulanmasının dikkate alınması paylaşım dayalı ortak değerlerden oluşan bir Avrupa vatandaşlığı bilincini kolaylaştırabilir.

- Avrupa kimliği ve vatandaşlığı ve bunların dayandığı ortak değerleri bilincini genç nesillere kazandırılmasının gerekliliği.
- Böyle bir çerçevenin ortak hedeflere ulaşılmasına olanak tanıdığını ve bir üstlenilen inisiyatiflerin kalitesinin garanti edilmesi, çeşitli kültürleri ve bölgeleri birleştiren bağları ortaya çıkarmak için ortak değerler temelinde Avrupa tarihinin anlaşılmasını fiziksel, somut olmayan ve doğal mirasının temelinde teşvik etmek gereklidir.
- Avrupa değerleri ve ortak bir Avrupa kültürel mirası, halkların tarihini, gleri ve felsefe, din, kültür, sanat, bilim, teknoloji ve ticaret alanlarındaki başlıca Avrupa medeniyet akımlarının yayılmasını izleyen kültürel yollarla elde edilebilir.
- Bu tür rotalar araştırma, miras geliştirme, kültür ve sanat, kültür ve eğitim alanlarında gençlik değişimleri, Avrupa'da kültür turizmi ve sürdürülebilir kültürel kalkınma alanlarında kendilerini uzun vadeli Avrupa işbirliği programlarına katkıda bulunur.
- Bu tür bir işbirliği, Avrupa'daki çok sayıda bireyi, kuruluğu, kurumu ve yapıyı harekete geçirir ve bir araya getirir. Böylece Avrupalı olmanın inşa sürecine katkıda bulunur.
- Bu işbirliğinin faydalarını maksimize etmek için gerekli olan önemli insan ve mali kaynaklar, resmi bir işbirliği erevesi oluşturulmalıdır.
- Böyle bir ereve, ortak hedeflerin takip edilmesini ve üstlenilen girişimlerin kalitesinin garantisini sağlar.

Ayrıca bir temanın Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı'na uygun olması için, aşağıdaki kriterlerin tüm gereksinimleri karşılaması gerekir:

- Tema, Avrupalı değerlerini temsil etmeli ve birçok Avrupa lkesi için ortak olmalıdır.
- Tema, Avrupa'nın farklı bölgelerinden çok disiplinli uzmanlardan oluşan gruplar tarafından araştırılmalı ve geliştirilmelidir, böylece onu tanımladığı faaliyetler ve projeler bir fikir birliğine dayanabilir.
- Tema, Avrupa hafızasını, tarihini ve mirasını açıklayıcı olmalı, en az bir tanesine program tarafından önerilen genel kavramsal çerçevede (halklar,

göçler, geniş uygarlık akımları) ve günümüz Avrupa'sının çeşitliliğinin yorumlanmasına katkıda bulunmaya atıfta bulunmalıdır.

- Tema, gençler için kültürel ve eğitimsel değişimlere uygun olmalıdır ve dolayısıyla Avrupa Konseyi'nin bu alanlardaki fikir ve kaygıları ile uyumlu olmalıdır.
- Tema, kültür turizmi ve sürdürülebilir kültürel kalkınma alanında girişimlerin ve örnek olmaya değer ve yenilikçi projelerin geliştirilmesine izin vermelidir.
- Tema, çeşitli Avrupa Konseyi üye ülkelerinde bulunan çok disiplinli ağların kurulması yoluyla çeşitli eylem alanlarında uzun vadeli, çok taraflı, işbirliğine dayalı projelerin uygulanmasına izin vermelidir.

Araştırma ve Geliştirme, Tarih ve Avrupa Mirasını Geliştirme, Avrupalı Gençler İçin Kültürel ve Öğretici Değişimler, Çağdaş ve Kültürel Uygulama, Kültürel Turizm ve Sürdürülebilir Kültürel Kalkınma başlıkları altında detaylı doktrinlerle projelerin neye, nasıl hizmet etmeleri gerektiği raporun devamında net bir şekilde açıklanmıştır. Raporun son kısmı ise Network ile ilgili bilgilendirme ve rotaların hangi nedenle kabul edilmeyeceğini gösteren kriterlere ayrılmıştır.

CIIC'nin kurulmasında Kültürel yolların geliştirilmesinin önem ve bilimsel iş birliği, ağ oluşturma gibi durumlar temel nedenlerdir. Bu temel nedenler, rotaların bir miras kategorisi olarak kabul edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Santiago de Compostela' nın Dünya Mirası adaylığı global anlamda ilgi çekse de, 1994 yılı kasım ayında yapılan ilk toplantıda yeni kategorinin tanımlanması ve uygun bir metodoloji oluşturma, planlama konusunda başarılı olamamıştır. 1998 yılında kurulan CIIC'nin (ICOMOS International Committee of Cultural Routes - CIIC), ICOMOS içerisinden çıkan bir grup üyenin gayretiyle kurulmuştur. CIIC uzun uluslararası istişarelerin ve yoğun çabaların bir sonucudur. CIIC Kültürel Rotalar Bildirgesi için bir metodoloji geliştirmiştir ve bu sayede miras yolları tanımlanmıştır (Gravari- Barbas, 2015: 55).

“Kültürel Rota ve Peyzaj, Ortak Miras” web portalı 2002 yılında Avrupa Kültür Yolları Enstitüsü tarafından kullanıma açılmıştır. Bu sayede Avrupa'daki tüm bilgiler erişilebilir duruma gelmiştir (CoE, 2002).

Sürecin devamında Mayıs 2003'te Madrid'de gerçekleşen ve CIIC tarafından düzenlenen etkinlik ise birçok ülkeden birçok uzmanı bir araya getirerek mevcut

doktrini en yüksek bilimsel ve teknik standartları yansıtan bir “kültürel yol kavramına dönüşmüştür (Carreno, 2003: 1). Bu toplantı sonucunda kültürel rota şu şekilde tanımlanmıştır (UNESCO, 2003):

“Kendine özgü ve tarihsel dinamikleri ve işlevselliği ile fiziksel olarak belirlenen ve karakterize edilen kara, su, karma veya diğer tür rotadır. Önemli zaman dilimlerinde ülkeler ve bölgeler içinde veya arasında çok boyutlu, sürekli ve karşılıklı mal, fikir, bilgi ve değer alışverişinin yanı sıra insanların etkileşimli hareketlerini gösterir ve böylece hem somut hem de somut olmayan mirasına yansıyan kültürlerin mekan ve zaman içinde çapraz etkileşimini oluşturur.”

Kültür rotası kavramının gelişiminde UNESCO’nun tanım ve kabulleri büyük önem arz eder. Bu kapsamda özellikle 2005 yılındaki Dünya Mirası Konvansiyonunda, kültür rotalarının, dört ana miras kategorisinden biri olarak ilan edilmesi kültür rotası kavramın tüm dünya ülkelerince dikkat çekici bir unsur olarak ele alınmasını hızlandıran temel etmenlerden biri olur (CEKÜL, 2015: 15).

Diğer yandan 2008 yılında konuyla ilgili ilk referans kaynak sayılabilecek ICOMOS, “Kültürel Rotalar Bildirgesini” yayımlanmıştır. Bu kapsamda yayımlanan bildirgenin ana amaçları şu şekilde belirlenmiştir; Kültür rotalarının araştırılmasında temel ilke ve yöntemleri ortaya koymak, rotaların kullanımıyla ilgili esasları belirlemek, rotaların değerlendirilmesi, korunması ve yönetimi konularında bilgi ve deneyim birikimini sağlayacak mekanizmaları kurmaktır (CEKÜL, 2015: 15).

2009 yılında, Bakanlar Komitesi, Kültür Rotaları programına tahsis edilen çok küçük miktarlardaki fonların Avrupa Konseyi’nin bu alanda eylemine herhangi bir katma değer sağlamak için yetersiz olduğunu fark etmiştir. Bunun üzerine daha etkili bir şekilde hareket etmek için bir yol bulunması konusunda Komite bir anlaşmaya varmıştır ve ‘Genişletilmiş Kısmi Antlaşma’ (Enlarged Partial Agreement - EPA) - devreye sokulmuştur. Kısmi anlaşmalar, Avrupa Konseyi içindeki belirli bir işbirliği şeklindedir ve bu üye devletlere özellikle ilgilendikleri alanlarda; belirli programlarda veya eylem alanlarında yer almak istediklerinde hedeflenen finansmanı sağlamaktadır. Avrupa Konseyi ve AB üyesi olmayan devletlerin katılımına izin vermektedir. Yayımlandığı tarihte, Kültür Yollarına ilişkin Genişletilmiş Kısmi Anlaşma 22 üyeden oluşmaktadır. Genişletilmiş bir kısmi anlaşma çerçevesinde Kültür Rotaları programını uygulama kararı siyasi ve finansal kararların güçlü bir

şekilde Avrupa Konseyi Kültür Yolları aracılığıyla Avrupa'nın yaşayan mirasının tanıtımına taahhütte bulunan ülkeler grubu aracılığıyla yapılacağı anlamına gelmektedir. Genişletilmiş kısmi anlaşma olduğu için Avrupa'nın ötesinde  rneğin Akdeniz Havzası çevresindeki ülkeler için işbirliği olanaklarını da açmıştır. Türkiye bu anlaşmayı 2008 yılında imzalamıştır (Denu, 2015: 10).

2012 yılında ise Fransa'da UNESCO, Avrupa Birliği, BM Dünya Turizm  rg t , Ekonomik Gelişme  rg t , STK'lar, yerel yönetimler ve üniversitelerin katılımı ile Avrupa Konseyi toplantısı düzenlenmiştir. İlgili toplantıda, yaratıcı ve yenilikçi araçların bir rota ağı çerçevesinde, eğitim ve katılım potansiyellerini  ne çıkartarak, görünürlüklerini sağlayacak şekilde kullanılması yönünde ortak karara varılmıştır. Ve en nihayetinde bu toplantı sonucunda, "Colmar Deklerasyonu: Avrupa Kültür Rotaları 25. Yıl" dokümanı yayınlanmış ve aynı yıl, Avrupa kültür yollarını özel sektöre, turizm firmalarına, yerel ve ulusal yönetimlere ve ilgili diğer paydaşlara tanıtma, farkındalıklarını arttırma ve işbirlikleri geliştirmek amacıyla "Crossroads of Europe" inisiyatifi de kurulmuştur (CEK L, 2015: 15).

Kültür rotası kavramının ortaya çıktığı Avrupa kıtasın kıtasında yukarıda belirtilen kurumlar bu konuda çalışmalarını devam ettirmektedir. 2022 Ocak ayı itibari ile Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı kriterlerini yerine getiren 45 kültür rotası vardır (izelge 1).

Çizelge 1: Avrupa Kültür Rotaları Listesi

No	Rota Adı	Geçtiği Ülkeler	Sertifika Yılı
1	Santiago Compostela	Belçika, Fransa, İtalya, Litvanya, Hollanda, Polonya, Portekiz, İspanya	1987
2	Hansa	Almanya, Letonya, Hollanda, Polonya, Rusya Federasyonu, İsveç, Birleşik Krallık	1991
3	Viking Rotası	Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, İzlanda, İrlanda, Letonya, Hollanda, Norveç, Polonya, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık	1993
4	Via Francigena	Fransa, İtalya, İsviçre, Birleşik Krallık	1994
5	Endülüs El Legado Yolları	Mısır, İtalya, Ürdün, Lübnan, Portekiz, İspanya	1997
6	Fenikeliler Rotası	Arnavutluk, Belçika, Hırvatistan, Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Malta, İspanya, Tunus	2003
7	Pireneler Demir Rotası	Andora, Fransa, İspanya	2003
8	Avrupa Mozart Yolu	Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Yunanistan, İtalya, İsviçre, Ukrayna, Birleşik Krallık, A.B.D.	2004
9	Yahudi Mirası Rotası	Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Gürcistan, Almanya, İtalya, Litvanya, Polonya, Portekiz, Belarus, Romanya, Sırbistan, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık	2004
10	Aziz Martin Rotası	Belçika, Hırvatistan, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya Lüksemburg, Hollanda, Slovakya, Slovenya, Avusturya	2005
11	Avrupa Cluniac	Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, İspanya, İsviçre, Birleşik Krallık	2005
12	Zeytin Ağacı Rotası	Arnavutluk, Cezayir, Hırvatistan, Fransa, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Karadağ, Fas, Portekiz, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, Tunus, Türkiye	2005
13	Via Regia	Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Polonya, Ukrayna	2005
14	Transromanica	Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovakya, İspanya	2007
15	İter Vitis Rotası	Ermenistan, Azerbaycan, Hırvatistan, Kıbrıs, Fransa, Gürcistan, Yunanistan, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Karadağ, Portekiz, Moldova Cumhuriyeti, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovenya, İspanya, Tunus, Birleşik Krallık	2009
16	Avrupa Sistersiyen Manastırlar Güzergahı	Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık	2010
17	Avrupa Mezarlıklar Rotası	Avusturya, Bosna Hersek, Hırvatistan, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, Polonya, Litvanya, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovenya, İspanya, Birleşik Krallık	2010
18	Tarih Öncesi Kaya Sanatı Rotası	Azerbaycan, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, İtalya, Norveç, Portekiz, İspanya	2010
19	Avrupa Tarihi Termal Kentler Rotası	Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık	2010
20	Aziz Olav Yolları Rotası	Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç	2010
21	Avrupa Seramik Rotası	Avusturya, Azerbaycan, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye	2012

Çizelge 1 Devamı

22	Avrupa Megalitik Kültürü Rotası	Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık	2013
23	Huguenot ve Waldensian Yolu	Fransa, Almanya, İtalya, İsviçre	2013
24	Atrium, 20. yüzyılın Totaliter Rejimleri Mimarisi	Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, İtalya, Romanya	2014
25	Réseau Art Nouveau Ağı	Avusturya, Belçika, Küba, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Litvanya, Norveç, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovenya, İspanya, İsviçre	2014
26	Via Habsburg	Avusturya, Fransa, Almanya, İsviçre	2014
27	Roma İmparatorları ve Tuna Şarap Rotası	Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Romanya, Sırbistan	2015
28	İmparator Charles V'in Avrupa Güzergahları	Cezayir, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Fas, Hollanda, Panama, Portekiz, İspanya, Tunus	2015
29	Napolyon Rotası	Belçika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Polonya, Portekiz, İspanya	2015
30	Robert Louis Stevenson'un Louis Ayak İzinde	Fransa, Almanya, Birleşik Krallık	2015
31	Grande Bölgesi Rotası	Fransa, Almanya, Lüksemburg	2016
32	Empresyonizm Rotası	Belçika, Hırvatistan, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Litvanya, Hollanda, Polonya, Rusya Federasyonu, Slovenya, İspanya	2018
33	Via Charlemagne	Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, İspanya, İsviçre	2018
34	Avrupa Endüstriyel Miras Rotası	Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Litvanya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovenya, İspanya, İsveç, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık	2019
35	Demir Perde İzi	Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Litvanya, Sırbistan, Slovakya, Türkiye	2019
36	Le Corbusier Varış Yeri: Mimari Promentlar	Arjantin, Belçika, Fransa, Almanya, Japonya, İsviçre	2019
37	Avrupa Kurtuluş Rotası	Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık, A.B.D.	2019
38	Reform Rotaları	Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, İtalya, Polonya, Slovenya, İsviçre	2019
39	Avrupa Tarihi Bahçeler Rotası	Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Polonya, Portekiz, İspanya	2020
40	Via Romea Germanica	Avusturya, Almanya, İtalya	2020
41	Aeneas Rotası	Cezayir, Yunanistan, İtalya, Tunus, Türkiye	2021
42	Alvar Aalto Rotası	Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya	2021
43	Cyril ve Methodius Rotası	Bulgaristan, Çek cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Slovakya, Slovenya	2021
44	Avrupa d'Artagnan Rotası	Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya	2021
45	Demir Çağ Danube Rotası	Avusturya, Bosna Hersek, Hırvatistan, Almanya, Macaristan, Slovenya	2021

Kaynak: “Türkiye’deki Kültür Rotalarının Kültürel Mirasın Korunmasına Katkısı; Karia Yolu Örneği” tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur.

1.6. İlgili Çalışmalar

Kültür rotası ile ilgili konunun kavramsal oluşumunu ve gelişimini ortaya koymak için Avrupa Konseyi, ICOMOS ve UNESCO'nun yayınlarından yararlanılmıştır. Konu ile ilgili yararlanılan bazı diğer çalışmalar aşağıdadır:

Özbek (2021) çalışmasında Hitit Yolu ve Sürdürülebilir kültür turizminde kültür rotalarının etkisi konusunu Hitit Yolu üzerinden incelemiştir. Kültür rotalarının gelişimi ve gelişimi, Türkiye'deki rotalara genel bakış, Hitit Yolu'nun kültürel rota potansiyeli ve sürdürülebilir turizme katkılarını yer vermiştir.

Clow ve Eryurt (2020) çalışmalarında Kültür rotalarına giriş, kültür rotası nedir, kültür rotaları kurumları, kültür rotalarının yönetimi, diğer rota yönetim etkenleri, Türkiye'de bir kültür rotası yapmak, rotalar için sürdürülebilir destek, rotaların pazarlama ve tanıtımı ve rotaların geleceği konularına yer verilmiştir.

Yılmaz (2020) ulusal miras politikaları ve mevzuatı, uluslararası/Avrupa miras etiketleri ve girişimleri, Türkiye'nin potansiyelinin SWOT analizi, kültür rotaları ile ilgili faaliyetlerin envanteri, ulusal finansman araçlarının gözden geçirilmesi, Şanlıurfa ve Adıyaman illerinde saha analizi, öneriler ve sonuç olarak yer vermiştir

Babacan (2020) çalışmasında kültür rotalarının kavramsal çerçevesini, Adıyaman ilinin genel özellikleri ve turizm potansiyelini ve araştırmanın bulgularına ve analizlere yer vermiştir.

Öztürk (2020) çalışmasında kültürel birikim olarak miras varlıkları ve turizm ilişkisi, kültür rotaları, optimizasyon algoritmaların kullanılması yöntemiyle kültür rotası uygulaması içeriklerine yer vermiştir.

Kavak çalışmasında (2019) önce kültür rotası kavramlarını kuramsal olarak inceledikten sonra Frig Yolu üzerindeki somut kültürel varlıkları belgelemiştir. Turistlerin seyahat motivasyonu kuramları ile devam eden çalışma Frig yolunun turizm ve kültür rotası açısından değerlendirilmesi ile son bulur.

Yaman (2019) çalışmasında kültürel rotaların kavramsal çerçevesi, materyal ve yöntem, araştırma bulguları, değerlendirme ve öneriler olarak yer vermiştir.

Kuruç (2018) çalışmasında kültür rotalarının kavramsal gelişimini ve kültürel rota oluşturma rehberi önerisine yer vermiştir.

Özer (2018) çalışmasında kavramsal çerçeve, Misi köyü-Mysia yolları ve kurşunlu köyü-doğa yürüyüş güzergahları alan çalışması, kültürel mirasa katkı sağlayan kültür rotalarında yerelin katılımı ve sosyo ekonomik kalkınması üzerine bir yaklaşım önerisine yer vermiştir.

Kocaoğlu (2018) çalışmasında kuramsal temeller, çalışma alanına ilişkin bilgiler, materyal ve yöntem, bulgular ve tartışma başlıklarına yer vermiştir.

Avrupa Konseyi (2015) Avrupa konseyi kültür rotaları programının evrimi, Avrupa konseyi kültür rotalarının amaçları ve felsefesi, kültürel bağlam: Avrupa ve uluslararası düzeyde temel kararlar ve sözleşmeler, kültürel rota nasıl oluşturulur: proje aşamaları ve kriterleri, kültürel yolların mirası: manzaralar, gelenekler ve kimlik arasında, kültür rotalarının bilimsel boyutu: bilimsel panolar ve bilgi ağları, turizm ve kültür rotaları: kümeler, kültürel bölgeler ve turizm sistemleri, kültür rotalarında turizm, toplum ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, bir yolu iletmek: kültürel yolların pazarlanması ve markalaştırılması, proje başvuru, değerlendirme ve belgelendirme, kültür rotaların değerlendirmesi, Avrupa konseyi kültür rotaları ağları yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma, kültür rotaları için yeni turistler ve yeni turizm stratejileri, Avrupa konseyi kültür yolları için kaynak yaratma ve kültür rotaları yönetim planları için yönergeler konularına yer vermiştir.

Karataş ve ÇEKÜL (2015) çalışmasında kültür rotaları, kültürel rota planlama modeli, örnek çalışmalar ve sonuç şeklinde yer vermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE KÜLTÜR ROTALARINA GENEL BAKIŞ

2.1. Türkiye'deki Yürüyüş Rotaları

Anadolu Coğrafyası üç büyük kıtanın ortasında olması dolayısıyla insanoğlunun dünyaya ilk yayılış zamanlarından itibaren bir geçiş noktası olmuştur. Anadolu'nun her çağda uygarlıklar kurmak için çok uygun bir ortam olması, büyüklüğü, hammadde bolluğu, coğrafi ve iklimsel çeşitliliği ve farklı coğrafyalar arasındaki kara köprüsü olması durumu, tarihin her anında farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmasına da kaynaklık etmiştir. Hem kitlesel hem de bireysel geçişlerin çok yoğun yaşandığı Anadolu'da başka yerlerden gelip kendine vatan etme ya da kontrol etme durumu da son derece yaygındır. Tarihsel olarak rahatlıkla takip edebildiğimiz M.Ö. 2 bin başında Hint – Avrupalı kavimlerin Anadolu'ya girişi ile başlayan, sonrasında MÖ 1200' lerde Deniz Kavimleri' nin gelişi ile devam eden çok katmanlı kültürleşme M.Ö. 8-7. yy' da Kolonizasyon Dönemi ile devam etmiştir. M.Ö. 6. yy' ın ortasında başlayan yaklaşık iki yüz yıllık Pers Egemenliği ile devam eden kültürel çeşitlenme, Büyük İskender ve ardından gelen Helenistik krallıkların Helenizasyon etkilerini Anadolu'nun en ücra köşelerine taşıması ile sürdürmüştür. En nihayetinde dünyanın gördüğü en büyük imparatorluk olan Roma İmparatorluğu' nun yaklaşık beş yüz yıl boyunca süren Anadolu egemenliğinin başlamasıyla kentleşmenin ve Romanizasyon' un yoğun şekilde görüldüğü yeni ve farklı bir süreç te gerçekleşmiştir. Takibinde ise Roma' nın en güçlü olduğu dönemde yayılmaya başlayan Hristiyanlık dini sonrasında, Doğu Roma (Bizans) ile devletleşmiş, tüm coğrafyayı etkisine alarak ve Anadolu'yu Ortodoks inancının merkezi haline getirmiştir. Bununla birlikte yaşanan bu değişimle artık antik dönemlerin sonuna gelinip, Orta Çağ denilen yeni bir sürece de geçilmiştir. Orta Çağ'ın devamında

11.yy'dan itibaren Türklerin Anadolu'ya girmesi ve bu toprakları sahiplenmesi ile artık Türk kültürü ve İslam Uygarlığı Anadolu'ya nüfus etmiştir. Türlerin ilk yüzyıllarında doğudan gelen Moğol ve batıdan gelen Haçlı Seferleri yine Anadolu'nun coğrafyanın geçişkenliğini ve önemini göstermiştir. Anadolu Türk tarihinde sırasıyla İlk Beylikler Dönemi, Anadolu Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu ve nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti ile katmanlaşma devam etmiştir.

Üstte kısaca bahsetmeye çalıştığımız Anadolu'nun son dört bin yılında onlarca farklı devlet ve bunlarla ilgili uygarlık Anadolu'da kurulmuş ya da coğrafyamız bunun bir parçası olmuştur. Bu topraklarımız üzerinde her defasında yeni uygarlıklarla bağlantılı olarak yeni somut ve somut olmayan kültürel öğelerin ulaşmasını; yeni yapıların, dillerin, kültürlerin, yolların, gelenek ve göreneklerin ve dinsel uygulamaların girmesini sağlamıştır. Ve yine Anadolu tarihin her döneminde büyük göçlerin nesnesi olmuştur. Bu gelişmelerin üzerine coğrafi büyüklüğünü ve çeşitliliğini eklediğimizde Anadolu'da çok katmanlı ve özgün bir kültürel miras doğmuştur. Diğer yandan doğal güzelliklerde bu çeşitliliğe koşut bir perspektif sunmuştur. Kısaca özetlemeye çalıştığımız bu derinlik ve çeşitlilik Türkiye'nin kültür rotaları açısından son derece özgün ve zengin bir altyapısını oluşmasına kaynaklık etmiştir.

Türkiye'deki kültürel rotaların gelişimine baktığımızda çokta uzak olmayan bir tarihi geçmiş ile karşı karşıya kalırız. Bu bağlamda yaşanan gelişmeler, yeni ve aşağıda ele alınacağı gibi Türkiye'de turizmin gelişimini takip eden görece sonraki dönemlerde ortaya çıkan bir dizi uygulamayı içine almaktadır. Türkiye turizmin gelişmeye başladığı 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren İstanbul, Kapadokya ve Efes gibi değerleri ile öne çıkmaya başlamıştır. 1980'lerle birlikte büyük otellerin özellikle Akdeniz kıyılarımızda inşa edilmeye başlanması ile Türkiye deniz-kum-güneş ekseninde kitlesel turizmin yerleştiği ve bununla da bilinen bir turizm pazarı olmaya başlamıştır. Türkiye'nin çeşitlilik arz eden doğası bu yıllarda özellikle yurtdışında çok bilinmemektedir. 1980'lerden itibaren sadece doğa yürüyüşüne odaklanan ilk yabancı gruplar özellikle Aladağlar, Kaçkarlar ve Ağrı Dağı gibi bölgelerde organize turlarla yürüyüş yapmaya başlamışlardır. Türkiye'deki kültür rotalarının yürüyüş rotası olarak ele alındığı ilk yazılı çalışmalardan biri "Trekking in Turkey" kitabıdır (Dubin ve Lucas, 1989). Kitapta Akdeniz Bölgesi'ndeki, Toroslar'daki, Orta

Anadolu'daki, Van Gölü civarındaki ve Karadeniz Bölgesi'ndeki (Kaçkar Dağları) belli rotalar ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Diğer yandan 1990'larda Akdeniz Aladağlar ve Kaçkarlardaki çeşitli rotalarda sistemsiz olarak yapılan yürüyüşler bireysel ya da kısıtlı sayıda şirketler aracılığıyla sayıları biraz daha artarak devam etmiştir.

Doğa yürüyüşlerinin ve bu yürüyüşlerin gerçekleştirildiği rotaların bir kültür rotası olarak ele alınması Fethiye – Antalya arasındaki yürüyüş rotalarının birleştirilmesi ile ilk defa 1999 yılında “Likya Yolu” rotası ile gerçekleştirilmiştir. Bu hali ile Türkiye'nin ilk kültür rotası “Likya Yolu” olmuştur. Likya Yolu ile başlayan bu ilk hareket ve onun kazandığı başarıdan sonra başka bölgelerde değişik konseptlerle kültür yolları da oluşturmaya başlanmıştır. Bu kapsamda sırasıyla Likya Yolu (1999), Aziz Paul Yolu (2004), İstiklal Yolu (2007), Yenice Orman Yolları (2007), Hz. İbrahim Yolu (2008), Kaçkarlar (2008), Sultanlar Yolu (2009), Efes – Mimas Yolu (2009), Küre Dağları (2010), Hitit Yolu (2010), Evliya Çelebi Yolu (2011), Sarıkamış Parkurları (2012), Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu (2012), Fethiye Yürüyüş Parkurları (2013), Karia Yolu (2013), Frig Yolu (2013), Kayseri Rotaları (2014), Hoşgörü Yolu (2017), İki Deniz Arası (2017), Ankara yolları (2017), Leleg Yolu (2017), Avrasya Yolu (Via Eurasia) – (2017), Eco Trails (2018), Troya Kültür Yolu (2018), Sufi yolu (2019), Pisidia Yolu (2019), Artemea Yolu (2021), Mysia Yolu (2021) gibi farklı konsept ve içerikte birbirinden farklı rotalar Türkiye yürüyüş rotaları içerisine eklenmiştir. Türkiye kültür rotaları aşağıda çizelge olarak verilmiştir (Çizelge 2):

Cizelge 2: Türkiye Kültür Rotaları (Oluşturma Yılı Kronolojisine Göre)

NO	KÜLTÜR ROTASININ ADI	TÜRÜ	TEMA	GEÇTİĞİ BÖLGE	UZUNLUĞU YA DA ROTA SAYISI	OLUŞTURMA YILI
1	Likya Yolu	Yürüyüş	Tarih, Doğa	Fethiye -Antalya arası (Teke Yarımadası)	600 km	1999
2	Aziz Paul Yolu	Yürüyüş	Tarih, Doğa, Din	Antalya- Isparta	500 km	2004
3	Yenice Orman Yolları	Yürüyüş, Bisiklet	Doğa	Yenice, Karabük	210 km	2007
4	İstiklal Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih, Doğa	İnebolu – Kastamonu Merkez	105 km	2007
5	Hz. İbrahim Yolu	Yürüyüş	Tarih, İnanç	Şanlıurfa	170 km	2008
6	Kaçkarlar	Yürüyüş	Doğa	Artvin, Rize ve Erzurum	40 Rota	2008
7	Sultanlar Yolu	Yürüyüş	Tarih, Doğa	Trakya Bölgesi	285 km	2009
8	Efes – Mimas Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih, Doğa	İzmir	709 km yürüyüş, 773 km bisiklet yolu	2009
9	Küre Dağları	Yürüyüş, Bisiklet	Doğa	Küre Dağları Milli Parkı (Kastamonu – Bartın)	762 km yürüyüş, 828 km bisikleti parkurları	2010
10	Hitit Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih	Çorum	385 km yürüyüş, 405 km (Bisiklet)	2010
11	Evliya Çelebi Yolu	At Binme, Yürüyüş, Bisiklet	Tarih	Hersek (Yalova) – İznik- Kütahya- Uşak Simav	650 km	2011
12	Sarıkamış Parkurları	Yürüyüş, Bisiklet	Doğa	Sarıkamış (Kars)	256 km yürüyüş, 356 km bisiklet	2012
13	Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih, Kültür	Kızılırmak Havzası (Çorum)	305 km yürüyüş, 606 km Bisiklet	2012
14	Fethiye Yürüyüş Parkurları	Yürüyüş, Bisiklet	Doğa, Tarih	Fethiye, Seydikemer İlçeleri (Muğla)	320 km yürüyüş, 689 km bisiklet	2013
15	Karia Yolu	Yürüyüş	Tarih, Doğa	Muğla, Aydın	820 km	2013
16	Frig Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih	Eskişehir, Kütahya ve Afyon	506	2013
17	Kayseri Rotaları	Yürüyüş, Bisiklet	Doğa, Tarih	Kayseri İl Sınırları	919 km (işaretsiz), 2376 km bisiklet	2014
18	Hoşgörü Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih, Doğa	İznik (Bursa) - İzmit	125 km	2017
19	İki Deniz Arası	Yürüyüş	Tarih	İstanbul	60 km	2017
20	Ankara yolları	Yürüyüş	Doğa	Çamlıdere, Çubuk, Güdül, Nallıhan, Beypazarı ve Kızılcahamam İlçeleri (Ankara)	114 rota	2017

Çizelge 2 Devamı

21	Leleg Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih, Doğa	Bodrum Yarımadası (Muğla)	183 km	2017
22	Avrasya Yolu (Via Eurasia)	Yürüyüş, Bisiklet ve At Binme	Tarih, Doğa	Sultanlar Yolu, Höşgörü Yolu, Mysia Yolları, Evliya Çelebi Yolu, Frig Yolu, Aziz Paul Yolu ve Likya Yolu	3.900 km (toplam)	2017
23	Eco Trails	Yürüyüş, Bisiklet	Doğa, Tarih	Köyceğiz-Ortaca- Dalaman İlçeleri (Muğla)	470 km yürüyüş, 740 km bisiklet	2018
24	Troya Kültür Yolu	Yürüyüş, Bisiklet	Tarih, Doğa	Troya – Assos Arası (Çanakkale)	120 km	2018
25	Sufi yolu	Yürüyüş, Bisiklet	İnanç, Tarih	İstanbul – Yalova – İznik – Bilecik- Eskişehir – Emirdağ – Akşehir - Konya	801 km	2019
26	Pisidia Yolu	Yürüyüş	Tarih, Doğa	Pisidia Antik Bölgesi (Göller Bölgesi)	350 km	2019
27	Artemea Yolu	Yürüyüş	Doğa	Gönen İlçesi (Balıkesir)	276 km	2021
28	Mysia Yolu	Yürüyüş, Bisiklet, At Binme	Doğa, Tarih	Nilüfer, Mustafakemalpaşa, Karacabey, Mudanya ve Orhaneli İlçeleri (Bursa)	301 km yürüyüş, 518 km Bisiklet ,38 km Atlı Yürüyüş	2021

Kaynak: “Türkiye’deki Kültür Rotalarının Kültürel Mirasın Korunmasına Katkısı; Karia Yolu Örneği” tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur.

Türkiye’de kültür rotalarının ilki olan Likya Yolu’nun 1999 yılında ortaya konulması ve iki binli yıllarla birlikte başka örneklerin devam etmesi ve bunun hem kültür turizmi hem de yerelde karşılık bulması farklı kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının ilgisini de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda başta belediyeler, kalkınma ajansları, üniversiteler ve STK’lar ve sonrasında çeşitli devlet kurumları ile bağlantılı bakanlıklar da kültür rotalarına yoğun bir ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu ilgi beraberinde kültür rotalarının denetlenme zorunluluğunu da getirmiştir. Türkiye Avrupa’daki kültür rotaları için kuralları ortaya koyan ve denetleyen Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsünde (EICR) kültür rotalarının oluşmaya başladığı yıllarda henüz temsil edilmediği için bu enstitünün kural yahut tanımlarına tabi olamamıştır. Bu nedenle buradaki eksikliğin giderilmesi maksadıyla 2012 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın teşvikiyle bir sivil toplum kuruluşu olan Kültür Rotaları Derneği (KRD) kurulmuştur. Söz konusu dernek Türkiye’deki rotaları temsil eden bir sivil toplum kuruluşudur. KRD, her ne kadar bakanlığın teşvikiyle kurulmuş olsa da tanımlı bir devlet desteğine sahip değildir ve kendi imkan ve gayretleriyle finanse olarak varlığını sürdürmektedir. Dernek üyeleri,

arasında uzun mesafe yürüyüş rotası açan kişiler, tur operatörleri, rehberler, konaklama yeri sahipleri, arkeologlar ve bitki bilimciler bulunduğu uzmanlardan oluşmaktadır. Ve derneğin amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (URL 4):

- Türkiye'nin uzun mesafe yürüyüş rotalarını korumak ve bakımını yapmak.
- Özellikle Avrupa rotalarıyla bağlanan sürdürülebilir rotalar geliştirmek.
- Rehberlik, konaklama ya da ulaşım hizmetleriyle köylülerin sürdürülebilir bir gelir sağlamalarına yardımcı olmak.
- Kültürel ve doğal mirası, özellikle eski yolları korumak.
- Rotaları hem Türk hem de yabancı bağımsız yürüyüşçülere ve gruplara, at binicilere ve bisikletçilere pazarlamaktır.

Ayrıca dernek tescil, tema belirlenmesi, üyelik ve yürüyüş rotalarının oluşturulması, yürünebilmesi ve sürdürülebilirliğine ilişkin kural ve gereklilikleri de aşağıdaki gibi belirlemiştir.

KRD Tescili için: KRD, Türkiye'deki Kültür Rotaları'nın onaylanması için bir dizi kriter belirlemiştir. Yönetim Kurulu her yeni rotayı derneğe katılırken ve her iki yılda bir bu kriterler ışığında değerlendirmektedir. Bu kriterler, KRD'nin dernek standartlarını paylaşan ve rota yönetiminin devamlılığı için gereken yerel desteğe sahip olan kaliteli rotaları tanıdığına göstergesidir. Kültür Rotaları Derneği tarafından onaylanmış rotalar listesine üye olmak ve üyeliğini devam ettirmek isteyen rotaların sahip olması gereken ve sahip olması önerilen özellikler aşağıda sıralanmıştır. Dernek bünyesinde yer almak isteyen tüm rotaların aşağıdaki kriterlere ek olarak bilmesi gereken ve Yönetim Kurulu'nun da değerlendirme sürecinde dikkat edeceği, dernek tüzüğünde belirtilen başlıca amaçlardan biri de yerel halkın, rotaların oluşumundan itibaren tüm sürece dahil edilerek, konaklama vb. hizmetler sayesinde bölgeye ekonomik, sosyal ve kültürel fayda sağlanmasıdır. Diğer maddeler şöyledir:

- Tema belirlenmesi: Her bir kültür rotasının bulunduğu yöreye ait tarihi, kültürel ya da doğal bir teması olması önerilmektedir. Bu tema, bölgede izleri bulunan tarihi bir uygarlık, kişi ya da olayla ilişkilendirilebileceği gibi, yakın geçmiş ya da günümüzden bir kavramı, ürünü, hizmeti ya da kültürel ve doğal özelliği de işleyebilmektedir. Dernek tüzüğünde de açıkça belirtildiği üzere 'bir kültür rotası, tarihi, kültürel veya doğal bir değeri içeren, sürdürülebilir tek bir yahut farklı rotaların birleşimi olarak tanımlanır.

- Kültür Rotaları Derneği'ne yelik: Rotayı hazırlayan kişi ya da kurum, Kültür Rotaları Derneği'ne bireysel ya da tüzel kişi olarak başvuruda bulunur ve üyeliğinin, başvuru tarihine müteakip ilk Yönetim Kurulu toplantısında alınacak oybirliği kararıyla belirlenmesi gerekmektedir.
- Uzunluğun 120 km veya daha fazla olması: Tüm lke genelinde yapılan çok sayıda yürüyüş, bisiklet, at binme, vb. parkurun kültür rotası olarak tescillenmesi mümkün olmayacağından, rota yapım sonrasında gerekli koşulan bakım kriteriyle birlikte uzunluğun da en az 120 km olması gerekmektedir. Ancak, söz konusu rota, orijinal bir temaya sahip ve diğer üyelik ve/veya üyelik sonrası kriterleri yerine getiriyorsa, Yönetim Kurulu'nda yapılacak oylamaya müteakip ye olabilecek ve oluşturulacak 'diğer rotalar' bölümüne de eklenebilecektir.
- Rehber kaynak ve haritanın bulunması: Rota yn tarifleri, güzergah üzerindeki yer ve kültürlere dair tanımlar verip bilgilendiren, rota kullanıcılarına rehberlik edecek ve tercihen Türkçe'nin yanı sıra, İngilizce veya hitap ettiği pazara yönelik en az bir dilde daha kopyası bulunan bir rehber kitap ile bu kitaba eşlik edecek bir haritanın olması gerekmektedir.
- GPS noktalarının olması: Rehber kitap ve haritaya eşlik edecek diğer bir kriter de, tüm rota zerindeki GPS noktalarının güncel bir halinin talep eden ziyaretçilerle paylaşılabilecek bir ortamda sunulması gerekliliğidir.
- İnternet sayfası bulunması: İngilizce ve Türkçe olarak aktif şekilde kullanılan www.cultureroutesinturkey.com dernek web sayfasında, ye rotalara ait ayrı ayrı sayfalar bulunmaktadır. Bu sayfalarda ilgili rota hakkında genel bir bilgi, mevcut diğer KRD rotalarının logosuna benzer bir logo, rota üzerindeki güncellemeler, gerekirse GPS bilgileri, rehber kitap, harita ve varsa mobil uygulamaya dair bilgiler, vb. paylaşılmaktadır. Bu bilgilerin üyelik başvurusu sırasında tedariki, güncellemelerin yapılmasının sorumluluğu rota yaratıcısına aittir. Tüm bunlara ilave olarak her rotanın, yaratıcısı tarafından yönetilen ayrı bir web sitesi/blog sayfası olabilmektedir.
- Rota sorumlusunun veya yönetiminin bulunması: Oluşturulacak her bir rotanın fikir sahibi kişi ya da kurum tarafından hem ulusal hem de uluslararası platformlarda temsil edecek bir sorumlusu olması gerekmektedir. Söz konusu temsilci ve işbirliği yaptığı diğer yerel kişi ve kurumlar ile

birlikte bir rota yönetim oluşturmalı ve hayata geçirilen kültür rotasının gereksinimlerini yerine getirme işi ile ilgilenmelidir.

Yukarıdaki yedi kriterden eksiği olan rotalar, 'diğer rotalar' kategorisinde değerlendirilecektir. Her iki yılda bir, rota yönetiminden ilgili rapor talep edilerek, Yönetim Kurulu tarafından, KRD tescilinin hak edilmesi veya devam edilmesine karar verilmektedir.

Üyelik sonrası için: Dernek Yönetim Kurulu rota yapıcılardan, aşağıdaki kriterleri de göz önünde bulundurmalarını ve düzenli aralıklarla bilgi verip, gelişmelerden haberdar etmelerini beklemektedir. Aşağıdaki maddelerin ve yukarıdaki 4, 5 ve 6 numaralı maddelerdeki gereksinimlerin yerine getirilmesi konusunda dernek Yönetim Kurulu gereken teknik desteği sağlamaya hazır olacaktır:

- Boyama işaretlerinin olması: Dernek bünyesinde temsil edilen rotaların çoğunda Grande Randonée adı verilen ve genelde kırmızı-beyaz boylarla işaretlenen Fransız yöntemi kullanılmaktadır. Yeni rota yapıcılarının bu maddeyle ilgili dernek Yönetim Kurulu'nun görüşüne başvurması önerilmektedir. Boyama işaretleri kriteri, tescil sonrası önerilen kriterlerden olmakla birlikte, coğrafi şartların uygunluğuna ve rota yapıcısının gerekli görmesine de bağlıdır.
- Bakım-onarım: Rota oluşturma ve destekleyici unsurlarla tanıtımını yapma işleri kadar önemli olan diğer bir husus da rotalardaki bakım -ve bazen de onarım- işleridir. Her rota kullanıma açıldıktan sonra düzenli olarak bakıma ihtiyaç duymaktadır. Rota üzerinde hava şartları, bitki örtüsü, maden, yol yapımı, orman ve yangın yolları, baraj vb. herhangi yapı işleri, vs. nedeniyle beklenmedik ya da öngörülebilir sorun ve ihtiyaçlar olmaktadır. Bunların düzenli bakımı gerektiği gibi, belli aralıklarla müdahalenin zamanında yapılmasını sağlayacak bir bakım sisteminin de bulunması elzemdir. Bunun yanı sıra, rota üzerinde ve çevresinde tescil altına alınmamış tarihi yerler ve eski yollar var ise ilgili bölge koruma kuruluna dilekçe yazılıp tespit işlemlerinin başlanması sağlanmalıdır.
- Tabelaların olması: Sahada rota kullanıcılarına bilgi vermek ve yön göstermek üzere tercihen standart bir formatta hazırlanmış levhaların başlangıç ve bitiş noktalarında olması gerekmekte iken; bir sonraki yerleşke,

sit alanı, vs. istikameti gösteren levhaların ise tüm kavşak noktalarına yerleştirilmesi önerilmektedir.

- Mobil uygulama bulunması: Rehber kitap, harita, GPS noktalarına ek olarak kullanıcılara sunulabilecek ve içinde rota üzerindeki tüm yerleşkeler, doğal ve tarihi sit alanları, konaklama ve ulaşım bilgilerinin fotoğraflarıyla yer alacağı, internet veya GSM sinyaline ihtiyaç duymadan yalnızca GPS sinyalleriyle çalışabilen bir akıllı telefon harita uygulamasının bulunması önerilmektedir.

Kültür Rotaları Derneği içerisinde aynı zamanda mevcut rotaları oluşturan yahut yürütücülüğünü üstlenen kişilerde (rota temsilcileri) bulunmaktadır. Ve bu kişilerin hem gönüllülük esasıyla üye oldukları KRD'nin hem de rotalarının sürdürülebilirliğini aşağıdaki yöntemler ile desteklemeleri beklenmektedir. KRD, aşağıda belirtilen yöntemleri izleyerek rotaları temsil eder:

- Derneğin ki adet web sitesi vardır; biri rotalar; www.cultureroutesinturkey.com, diğeri kitap satışı: www.trekkinginturkey.com içindir.
- Rotalar için rehber kitaplar: Derneği finansal olarak desteklemek için bazı rotalara ait rehber kitapların satışından elde edilen gelir derneğe aktarılmaktadır. Diğer rehber kitaplar ve haritalar ise dernek kitaplığında tutulmaktadır veya ücretsiz olarak dağıtılmaktadır;
- Rotaların haritalarla uyumlu mobil uygulamaları vardır (Frig rotası için iPhone/ Android uygulaması, Likya Yolu ve Aziz Paul Yolu için ise Phone uygulamaları mevcuttur);
- Rotaların tabelalandırılması ve işaretlenmesi yapılmaktadır (Tabelalar ve işaretler için standart bir sistem ve bu konuda yardımcı olan bir gönüllü ağı vardır. Her yıl rotalardan birinde bir gönüllü grup çalışmaktadır);
- Rotaların tanıtımını yapmak için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle turizm fuarlarına katılmaktadır;
- EICR'nin yıllık konferansları ve World Trails Network (WTN) konferansı gibi uluslararası konferanslara katılmaktadır;

- Bir sefere mahsus olmak üzere diğer konferanslara katılmıştır: Örneğin Hac Rotaları üzerine konferans, kültür mirası, konaklama ve genel kültür rotaları konulu konferanslar;
- Kültür Rotaları üzerine danışmanlık hizmeti vermektedir: Örneğin Urartu Kültür Rotası için Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na, Komagene Kültür Rotası için Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na verilen hizmetler;
- Ana rotaları tamamlayıcı günübürlük yürüyüş rotası projeleri hazırlamaktadır: Örneğin Likya Yolu ile bağlantısı olan Aziz Nikolaos Rotaları; Antalya şehrini Likya Yolu'yla bağlayan Konyaaltı Yürüyüş ve Bisiklet Rotaları, vb;
- Hem akıllı telefon uygulamaları hem de basılı haritalar için rotaların haritalandırılması adına yeni yöntemler geliştirmektedir: Bu, Türk ordusunun haritalar için koyduğu kısıtlamalar nedeniyle gereklidir (Kültür Rotaları Derneği, 2020).

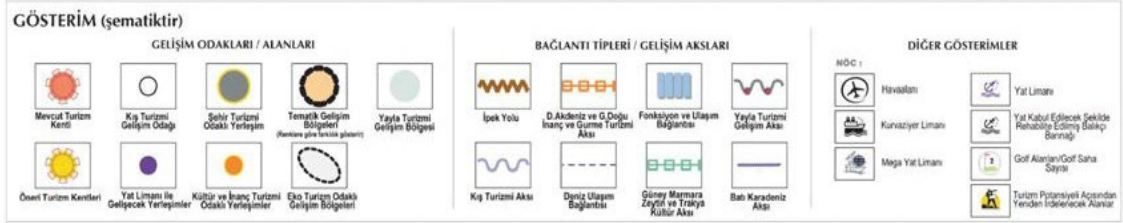
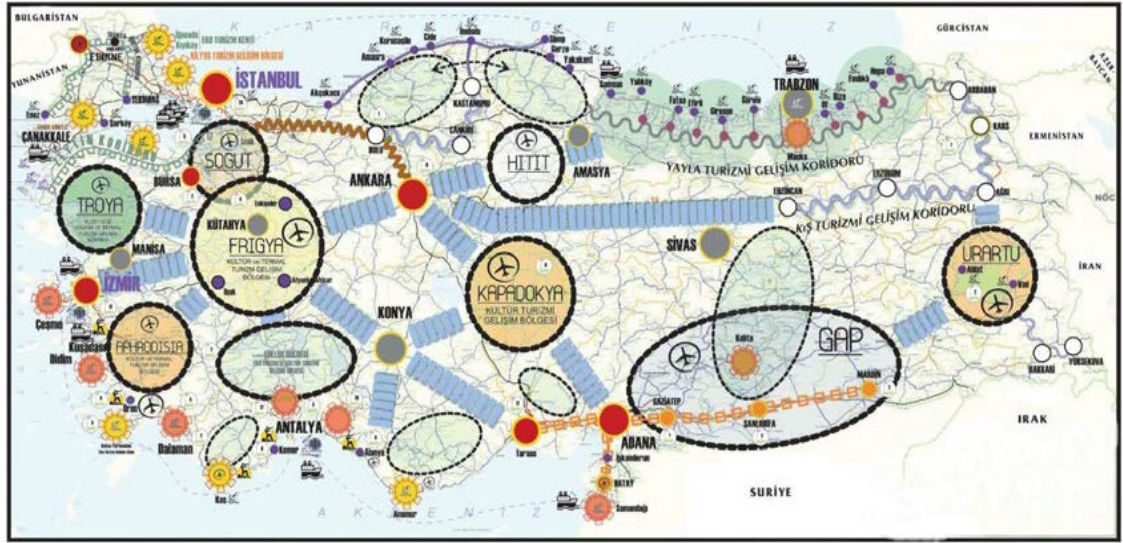
Her ne kadar Kültür Rotaları Derneği'nin kuruluşu Avrupa'ya göre görece daha geç olsa da oluşumun varlığı, Türkiye kültür rotaları kapsamında hız kazanılmasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda dernek, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Genişletilmiş Kısmi Anlaşma (Enlarged Partial Agreement) olarak bilinen Avrupa Konseyi ve dolayısıyla Kültür Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü (EICR)'ne üye oluşuna kadar Türkiye'deki rotaların oluşturulması, oluşumu sırasında belirli standardizasyona uymaları, rotanın temsili, bakımı ve korunması, diğer ülkelerin rotaları ile işbirliği, rotalar üzerindeki yerelin eğitimi ve gelir elde etmesi ve rotaların tanıtılması konusunda ciddi ve kapsamlı şekilde varlık göstermiştir. Ki bu varlık kültür politikalarını ele alan bazı planlamalar ile daha da görünür hale gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye Turizm Stratejisi çalışmaları da son derece önemlidir.

Türkiye Turizm Stratejisi, turizm sektöründe, kamu ve özel sektörün işbirliğini önemseyen ve bu stratejik kapsam ışığında planlama çalışmalarının yönetim ve uygulamasına yönelik faaliyetlerin sağlanmasını hedefleyen bir kapsama sahiptir. Bununla ilgili yayınlanan raporda (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007) birebir kültür rotası tanımı kullanılsa da; ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerinin koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi ve turizm alternatiflerini geliştirip çeşitlendirerek Türkiye'nin turizmden alacağı payı arttırmayı hedef aldığı

belirlenmektedir. Diğer yandan öngörülen hedeflerle ülkemizin her yanına dağılmış durumda bulunan çeşitli turizm potansiyellerinin birbiriyle entegre hareket etmesinin daha faydalı olacağı da vurgulanmıştır. Bu kapsamda sağlık, termal, yayla, kış ve dağ sporları, kültürel açıdan önemli yer ve yerleşmelerin tek tek ele alınmasından ziyade bunların birbirleriyle ilişkilendirilerek daha cazip ve daha güçlü alternatif turizm rotaları oluşturulması da amaçlanmaktadır. Söz konusu planda “güçlü bir turizm güzergahı ve bölgesel varış noktası oluşturulması ile birçok kez kültür turizmi, ekoturizm, doğa turizmi ve bu bölgeler içinde zayıf kalan yerleşmelerin kültür, el-sanatları, yeme-içme tesisleri ve konaklama imkanları ile güçlenmeleri de sağlanmış olacaktır” gibi hedeflerle aslında kültür rotası tanımı ile oldukça uyuşan tanımlamalar ve hedeflere yer verilmiştir.

Diğer yandan aynı raporda turizm gelişim bölgeleri, turizm koridorları, turizm kentleri ve ekoturizm bölgelerinin geliştirilmesi konusunda kamu kaynaklarını ve özel sektörü bir anlamda öncelikli turizm gelişim bölgelerine yönlendirmeye amaçlayan bir yaklaşım vardır. Bunun sonucunda dokuz turizm gelişim bölgesi, yedi tematik koridor, on turizm kenti ve beş ekoturizm bölgesi önerilmiştir.

Kültür rotaları mantığı ile uyuşan “Turizm Gelişim Koridorları Stratejisi”; belirli bir güzergahın doğal ve kültürel dokusunun turizm amacıyla yenilenip aynı zamanda belli temalarla ilişkilendirilerek gelişiminin sağlanması olarak açıklanır (Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Kavramsal Eylem Planı
Kaynak: Türkiye Turizm Stratejisi (2023), 2007

Aynı raporda belirtilen bu hedeflere ulaşmak için yapılacaklar şu şekilde sıralanmıştır:

- Varış noktası olarak geliştirilecek koridorlar boyunca ulaşım çeşitlendirilerek niteliği geliştirilecektir.
- Koridorlardaki turizm gelişiminin düşük yoğunluklu, nitelikli, yıl boyu hizmet verecek butik otelcilik ve pansiyonculuğa yönlendirilmesi için gerekli planlama çalışmaları yapılacaktır.
- Koridorlar bir varış noktası olarak bütüncül bir şekilde planlanacak, yönetilecek, tanıtım ve pazarlaması gerçekleştirilecektir.

Planlanan Strateji kapsamında ülkemizde 7 adet tematik turizm gelişim koridoru önerilmektedir:

I. Zeytin Koridoru: Güney Marmara Zeytin Koridoru, Marmara Denizi'nin güneyinde kalan Bursa ili Gemlik ve Mudanya ilçeleri, Balıkesir ili Gönen, Bandırma ve Erdek İlçeleri, Çanakkale İli Ezine ilçesine kadar uzanan kıyı bölgesi ve çevresi, Erdek Kapıdağ Yarımadası ve kuzeyinde yer alan Avşa, Paşalimanı, Ekinli Adaları ile Marmara İlçesine bağlı Marmara adasının içinde bulunduğu bölgeyi

kapsamaktadır. Bölgenin ana odağı sağlık ve gastronomi turizmidir. Diğer yandan bölge florası alternatif tıp ile ilişkili bitki türleri bağlamında zengin bir dokuya sahiptir. Ayrıca gastronomik anlamda zeytin ve üzüm yetiştiriciliğiyle birlikte önemli zeytin, zeytinyağı ve şarap üretimi potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel koridorun geliştirilmesindeki ana temadır. Zeytin rotasının, mevcut konaklama kapasitesinin termal, kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılması hedeflenmektedir.

II. Kış Koridoru: Söz konusu koridor Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan illerini kapsayan bölgedeki mevcut ve potansiyel kış turizm merkezleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda kış turizminin geliştirilmesi amacıyla çalışmaları sürdürülen “Kış Turizm Master Planı” etkin olmuş ve yukarıda sıralanan koridor boyunca yer alan, doğal, kültürel ve tarihi çekim kaynakları yakın çevredeki diğer değerlerle ilişkilendirilerek ve bölgenin kış turizmine hizmet verebilecek turizm çeşitliliği sağlanması hedeflenmiştir.

Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı ve Ardahan illerindeki Erzurum Konaklı ve Gez Bölgeleri ile Ilıca Termal Merkezlerinde yeni konaklama alanları oluşturulması planlanmıştır. Bu kapsamda Kars şehir merkezi ve Sarıkamış'ta mevcut kent dokusu da konaklama üniteleri şeklinde değerlendirilerek, kış, kültür, termal ve şehir turizmi konaklama birimleri ile bölgede mevcut konaklama kapasitesinin niteliği artırılarak konaklama kapasitesi geliştirilecektir.

III. İnanç Turizmi Koridoru: İnanç Turizmi Koridoru olarak adlandırılan koridor, Tarsus'tan başlayarak Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin yörelerini kapsamaktadır. Bu koridor üzerinde Tarsus'tan Mardin'e kadar uzanan bölünmüş yol yapımının inanç aksını güçlendireceği gibi kısa ve orta vadede turistlerin bu bölgeye varışlarını ve tercihlerini de etkileyeceği ön görülmüştür. Ayrıca, Şanlıurfa'ya kadar ulaşan demiryolu bağlantısının Mardin'e oradan bir koldan Diyarbakır'a diğer bir koldan ise Siirt'te bağlanması inanç rotasında ulaşımın çeşitlenmesi açısından da önem taşımaktadır. Rota kapsamında inanç koridorunda yer alan tarihi yapıların restore edilerek pansiyonculuğun ve küçük otellerin desteklenmesi, sağlanacak, diğer yandan da bölgede, mevcut konaklama kapasitesi kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılabilecektir.

IV. İpek Yolu Turizm Koridoru: Tarihi İpek Yolu güzergâhının Anadolu'daki parçalarından biri olan ve İstanbul üzerinden Avrupa'ya ulaşan bölümü üzerinde bulunan Ayaş-Sapanca Koridoru, Adapazarı, Bolu ve Ankara illeri, Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Beypazarı; Güdül ve Ayaş ilçelerini kapsamaktadır. Koridor boyunca yer alan yerleşmelerin doğa ve eko turizm ağırlıklı olarak geliştirilmesi ve bölgede yer alan kış turizmiyle de ilişkilendirilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu koridorun kapsadığı alan özellikle Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğuna ait pek çok eser ile yine çok sayıda sivil mimarlık örneklerini barındırmaktadır. Dolayısıyla alan Türk tarihi açısından da son derece zengin bir dokuya sahiptir. Diğer yandan koridor ulaşım potansiyeli bağlamında da Türkiye'nin iki önemli kültür ve ticaret kenti olan Ankara- İstanbul güzergâhında bulunmasıyla önemli bir avantaja sahiptir. Bölge doğal güzellikleri açısından da zengin bir yapıya sahip olduğundan, bölgenin pansiyonculuğun ağırlıkta olacağı kültür ve eko-turizm odaklı geliştirilmesi desteklenecektir. Bu kapsamda bölgede, diğer turizm türleri ile ilişki sağlanarak sivil mimarlık geleneğini yansıtan yapıların restore edilip (yap işlet devret ve ya uzun süreli kiralama yöntemi ile) konaklama tesislerine dönüştürülmesi ve yapılacak yeni yatırımlar ile nitelikli tesis sayısının ve yatak kapasitesinin artırılması da hedeflenmektedir.

V. Batı Karadeniz Kıyı Koridoru: Batı Karadeniz Kıyı Koridorunun Şile –Sinop arasında uzanan takriben 500 km özellikle Ankara ve İstanbul gibi metropollere hizmet edecek bir iç turizm gelişim koridoru olarak geliştirilmesi öngörülmektedir. Bölgede turizm potansiyeli kültür, kıyı ve doğa turizmi özelliklerine sahiptir ve gelişimi de bu yönde olacaktır. Bu kapsamda özellikle kıyı ve kıyının doğal avantajlarından faydalanılarak koridorun, Şile, Akçakoca, Amasra, Cide, Çaylıoğlu ve Sinop yerleşmelerinde yer alan balıkçı barınaklarının yatları kabul edebilecek şekilde yenilenmesi ve söz konusu yerleşimlerin marina/balıkçı köyü kavramı çerçevesinde turizm gelişimi sağlaması ilke edinilecektir. Diğer yandan koridor boyunca yer alan orman içi dinlenme tesisleri gibi eko-turizmin gelişmesinde çekim noktası potansiyeline sahip koruma alanlarında oto karavan ve çadırlı kampinge imkân tanıyan düzenlemeler yapılacak ve planlama çalışmaları ile butik otel, pansiyonculuk, kırsal turizm tesisleri geliştirilecektir. Yapılması hedeflenen tüm bu uygulamalarla bölgede, mevcut konaklama kapasitesi, kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlamaların artırılması sağlanmış olacaktır.

VI. Yayla Koridoru: Orta Karadeniz’de bulunan Samsun ilinden Hopa’ya kadar uzanan bu koridor ülkemizde yayla ve doğa turizminde öne çıkan merkezleri barındırmaktadır. Karadeniz Bölgesi’nin en önemli turizm faaliyeti doğa ve kültür turizmidir. Bu nedenle, Karadeniz Bölgesi’nde yayla, kıyı, kültür ve sağlık turizmi ana temaları çerçevesinde yeni bir turizm gelişim senaryosuna yönelik uygulamalar yapılması amaçlanmaktadır. Ayrıca bölgede yer alan yaylaların diğer turizm türleri ile entegre edilmesiyle söz konusu koridor hattının ulusal ve uluslararası ölçekte doğa turizmi temelinde yayla koridoru varış noktası olarak öne çıkarılması sağlanacaktır. Yayla Koridoru kapsamında turizmin çeşitlendirilmesi için bu yörelerde kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto-safari ve bungee jumping gibi çeşitli macera sporlarına yönelik planlama çalışmaları da yapılacaktır. Bu kapsamda öncelikli olarak bölgenin mevcut konaklama kapasitesinin kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılması hedeflenmektedir. Diğer yandan da konaklama alternatiflerinin geliştirilmesi için oto karavan ve kampçılığın da planlama ve uygulama çalışmalarına dahil edilmesi sağlanacaktır.

VII. Trakya Kültür Koridoru: Trakya Kültür Koridoru, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsamaktadır. Marmara bölgesinin Avrupa yakasında yer alan bu koridor, kuzeyde Karadeniz, güneyde Ege Denizine kadar uzanan alanı kapsamaktadır. Hali hazırda koridor bazı turizm imkânlarına sahiptir. Bu bağlamda özellikle koridor boyunca hizmet veren butik oteller ve özel belgeli konaklama tesislerinin yanı sıra kamp yapılabilecek işletmelerin varlığı söz konusudur. Ancak buna rağmen konaklama alanlarının çeşitlenmesi için mevcut yatak kapasitesine yeni yatak sayıları eklenerek gerçekleştirilmesi öngörülen turizm çeşitliliğine katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Diğer yandan rotanın önemli mimari özelliklerinden biri olan Edirne evleri de turizme yönelik olarak butik otel veya pansiyon gibi konaklama tesisleri olarak değerlendirilecektir. Dolayısıyla bölgede, mevcut konaklama kapasitesi kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılması hedeflenmektedir.

Yine aynı raporda yer alan Vizyon başlığının altında ‘Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımının’ benimsenmesi, Türkiye’nin önemli bir destinasyon ve Turizmde

uluslararası bir marka haline gelmesi için ‘Vizyona Yönelik İlkeler’ bölümünde aşağıdaki maddeler hedeflenmiştir:

- Bölgeler arasındaki gelişim farklılıklarının ortadan kaldırılarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak,
- Turizmde rekabetin ucuz ürün sunmak yerine markalaşmış turizm bölgeleri oluşturarak sağlanması,
- Mevcut turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik kapsamında yeniden ele alınıp planlanması ve kaliteli yaşanabilir çevreler oluşturulması,
- Turizm gelişiminin hükümetlerin sosyo-ekonomik hedeflerini desteklemesi,
- Turizmin gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi,
- Uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi,
- Sektörel gelişme politikaları ve hedeflerinin genel ulusal gelişme politikaları ve hedefleri ile uyumlu olması,
- Küresel eğilim taleplerinin izlenmesi ve buna yönelik planlama ve uygulamalar yapılması,
- Turizmin varış noktası odaklı ve çok fonksiyonlu olarak geliştirilmesi,
- Turizmde ürünün çeşitlendirilerek sezonun bütün bir yıla yayılması,
- Sürdürülebilir turizmin tanıtılarak eko-turizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi,
- Yurtiçi ve yurtdışı tanıtım ve pazarlamanın etkin kılınması,
- Yöreye özgü farklı turizm türlerinin birbirine entegrasyonunu sağlayarak çok çeşitli turizm imkanlarını sağlık, eğitim, v.b. farklı sektörel kullanımlarla bir arada sunulabilen alternatif turizm odaklı (sağlık ve termal, golf, kış sporları, doğa turizmi vb.) turizm kentlerinin oluşturulması,
- Turist profili odaklı turizm ürünü oluşturulması,
- Nitelikli turist sayısının ve turizm gelirlerinin artırılması,
- Turizmin geri kalmış bölgeler ve özellikle dezavantajlı grupların sosyo-ekonomik konularının güçlendirilmesinde bir araç olarak kullanılması,
- Turizmle ilgili altyapı ve ulaşım yatırımlarında özel sektörün etkinliğinin özendirilerek kamunun yükünün hafifletilmesi,

- Turizm sektöründeki karar verme süreçlerinde merkezi-yerel-sivil aktörlerin beraber çalışmasının ve işbirliği içinde olmasının sağlandığı yönetim mekanizmalarının işler kılınması,
- Turizm planlamasının bütüncül planlama yaklaşımı ile merkezi-yerel yönetimlerin eşgüdümü sağlanarak, yönetsel organizasyonun ve finans olanaklarının birlikte ele alınması,
- Turizm eğitimi ile işgücü kalitesinin artırılması ve sektörde sertifikasyon sisteminin etkin bir şekilde uygulanması,
- Turizmin yoğunlaştığı yerlerde ortaya çıkan altyapı ve çevre sorunlarının yerel yönetimlerin ve özel sektörün de katkılarıyla çözümlenmesi,
- Yöresel mimari değerlerin korunarak turizm hizmetine sunulduğu sıra dışı konaklama ünitelerinin desteklenmesi,

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma, markalaşma, bölgesel planlama, uluslararası işbirliği, turizm ürününün çeşitlendirilmesi ve tüm yıla yayılması, eko, kırsal ve agro turizm konularında kamu, özel - sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi, merkezi-yerel-sivil aktörlerin beraber çalışması ve işbirliği içinde olması, turizmin geri kalmış bölgelerin sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesinde bir araç olarak kullanılması, bütüncül planlama yaklaşımı, işgücü kalitesinin artırılması ve sektörde sertifikasyon, yöresel mimari değerlerin korunması gibi önemli noktalara baktığımızda tüm maddelerin kültür rotalarının hedefleri ve oluşturduğu bölgede gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmek istediği noktalar olduğu bakış açısı üzerinden kültür rotalarının bir kez daha turizm için önemi ve planlamadaki değeri tekrar ortaya çıkmış olmaktadır.

Yine aynı raporda Türkiye’de çeşitli bölgelerde Tematik Bölgeler Başlığı altında Gelişim Bölgeleri oluşturulması önerilmektedir. Bunlar sırasıyla;

- I. FRİGYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi
- II. TROYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi
- III. APHRODİSYA Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi
- IV. SÖĞÜT Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi
- V. KAPADOKYA Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi
- VI. GÖLLER BÖLGESİ Eko-turizm Gelişim Bölgesi
- VII. HİTİT Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi

VIII. URARTU Kùltür ve Turizm Gelişim Bölgesi

IX. GAP Kùltür ve Turizm Gelişim Bölgesi

Bu bölgelerde turizmi geliştirmeye yönelik hedefler içinde kùltür, ekoturizm ve alternatif turizmi geliştirme ve doğa ve doğa koruma konularında bilgilendirmeye yönelik planlamalar oluşturulmuştur.

Devletin yetkili kurumlarının Kùltür rotaları ve/veya kùltür rotalarının gerçekleştirdiği misyonlarla benzer hedeflerinin strateji planlamalarına girmesinin yanı sıra ùlkemizin doğal, tarihsel ve kùltürel varlıklarını korumak amacıyla kurulan, halkın doğal ve kùltürel birikiminin farkına varmaları ve bu değerli birikime sahip çıkmaları için yol göstericilik yapan (URL 5) Çevre ve Kùltür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) doğal ve kùltürel miras alanındaki tecrübe ve bilgisini kullanarak ‘Kùltür Rotaları Planlama Rehberi’ çalışmasını 2015 yılında yayımlamıştır.

ÇEKÜL’ün bahsedilen rehberi yayınlamadan önce yine bu konuda çeşitli çalışmaları vardır; Tarihi Kentler Birliği adına, Türkiye Belediyeler Birliği’nin desteğiyle, Kentsel Strateji’nin gönüllü danışmanlığında, ÇEKÜL Vakfı tarafından 2012 yılında “Kùltür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları” programı başlatılmıştır. Ana hedefi farkındalık olan program vesilesiyle, ortak bir coğrafyayı paylaşan yerel yönetimlerin, mevcut değerlere ortak miras anlayışıyla sahip çıkması, kalkınma stratejileri kapsamında kùltür öncelikli gelişim dinamiklerinin yaratılması ve ortak kaynakların paylaşımcı ve akılcı bir üslup ile değerlendirilmesine olanak tanınması amaçlamıştır (URL 6):

2012 yılında 4 bölgede gerçekleştirilen çalışmada aşağıdaki bölgeler seçilmiştir (Şekil 3);

1. Trakya Birleştirici Güç: Doğa, Su, Kùltür Strateji Planı (Tekirdağ, Kırklareli, Edirne)
2. Altın Üçgen: Aydın, Denizli, Muğla İşbirliği Planı (Aydın, Denizli, Muğla)
3. Göller Bölgesi Etkileşim Planı (Burdur, Isparta, Afyonkarahisar)
4. Kapadokya Stratejik Yön Planı (Nevşehir, Aksaray, Kayseri, Kırşehir, Niğde)

2013 yılında ise aşağıdaki Çalışma Alanları ilave edilmiştir;

1. Trakya Ağ Eylem Planı (Tekirdağ, Kırklareli, Edirne)

2. Muğla Doğa ve Kültür Öncelikli Vizyon Planı
3. Çukurova Vizyon Planı (Adana, Mersin, Hatay, Osmaniye)
4. Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Planı (Bursa, Balıkesir, Çanakkale)
5. Van Gölü Havzası Kültür Öncelikli Vizyon Planı (Van, Bitlis, Muş, Hakkari)

Ve 2014 yılında çalışmalara 5 bölgede devam ettirilmiştir;

- “Çukurova Kültürel Rotalar Sistemi Mekânsal Planlama Rehberi,
- Kelkit Havzası Kültürel Rotalar Sistemi Mekânsal Planlama Rehberi,
- Niksar ve Çevresi Kültürel Rotalar Sistemi Mekânsal Planlama Rehberi,
- Yeşilirmak Havzası Kültürel Rotalar Sistemi Mekânsal Planlama Rehberi,
- *Gaziantep Kültürel Rotalar Sistemi Mekânsal Planlama Rehberi.*”

Şekil 3: ÇEKÜL Vakfı Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları Programı

Kaynak: ÇEKÜL, 2015, Kültür Rotaları Planlama Rehberi, ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği Yayınları, Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 3, İstanbul.

Kültür Rotaları Planlama Rehberi bu konudaki yayımlanan en kapsamlı yayın olması ve ülke dinamiklerini göz önünde bulundurarak konuya kuramsal yaklaşımı ile dilimizde bu konuda oluşturulmuş en kapsamlı eser. Rehber kitapta; Kültür Rotasının

Tanımı - Sınıflaması, Kültürel Rota Planlaması, Türkiye'deki Kültür Rotaları ve Yaklaşımı, Planlama Modeli, Araştırma ve Değerlendirme, Planlama ve Yönetim gibi başlıklar ve bunların altındaki alt başlıkları ile Kültür rotasının hazırlık, oluşturma, gerçekleştirme, tanıtma ve yürütme konularında eksiksiz bir model ortaya koyuyor.

Raporda Türkiye'de 20.'yy'ın 2. yarısı ile birlikte daha yoğun olarak ortaya çıkan sanayileşme ve 'modernleşme' olgularının kültürel ve doğal mirasımızda yarattığı baskı ve kanunların koruma ya da uygulanması konusundaki eksiklikler ifade edilerek bunun önüne geçilmesinde kültür rotalarının önemi vurgulanmaktadır;

'Anadolu'nun kültürel ve doğal mirası, kentleşme baskıları ve kırsal alanın terk edilmesi; enerji, ulaşım, turizm, gayrimenkul ve sanayi sektörlerindeki gelişme eğilimlerinin yarattığı tehditler nedeniyle her geçen gün biraz daha kırılğan hale gelmekte. Yasal mevzuat ve koruma uygulamalarındaki zorluklar da düşünüldüğünde, yerel yönetimler, sivil toplum ve yerel halk açısından bu mirası korumak da giderek güçleşiyor. Bu noktada, özellikle bölgesel ölçekteki birleştirici/bağlayıcı yapıları sayesinde kültür rotaları, koruma alanında kolaylaştırıcı bir araç olarak karşımıza çıkıyor.' (ÇEKÜL, 2015: 23).

Kültür rotası oluşturmadaki sebepler çok iyi analiz edilmiş ve vurgulanmıştır;

- Doğal ve kültürel mirası bütüncül şekilde korumak, yorumlamak ve sunmak.
- Tekil miras alanlarından öteye geçerek bölgesel kimliğin algılanmasını sağlamak.
- Kırsal kesimin özgün değerlerini canlandırmak ve tanıtmak.
- Geleneksel üretim, yerel mimari gibi kaybolmaya yüz tutmuş değerlerin ekonomik potansiyelini harekete geçirecek projeleri geliştirmek.
- Kitle turizmi ve her şey dâhil turizm tiplerine alternatif yeni turizm alanlarını geliştirmek.
- Sahil şeridi, hassas arkeolojik alanlar ve tarihi kent merkezleri gibi turizm aktivitelerinin yoğunlaştığı noktalardaki baskıyı hafifletmek.
- Hizmet sektörüne küçük ölçekli yatırım alanları yaratarak, bölgesel kalkınmayı desteklemek.

- Yerel paydaşlar arasında yatay işbirliği zeminleri oluşturmak.
- Yerel kesimde koruma bilincini geliştirmek, farkındalık yaratmak.
- Alanı/bölgeyi deneyimleyecekler için nitelikli ve geliştirici bir seyahat deneyimi sunmak.

Ülke içinde bu konuda faaliyetler devam ederken Türkiye, Avrupa Konseyi Kültür Rotaları programının uygulanmasını ve standartlarını belirleyen Kültür Rotalarına İlişkin Genişletilmiş Kısmi Anlaşma'yı (Enlarged Partial Agreement – EPA) 15 Ocak 2018 tarihinde imzalayarak taraf olmuştur (URL 7). Anlaşmaya binaen Türkiye EPA Yönetim Kurulu toplantılarına temsilci göndermeye başlamış ve son olarak 2022 yılında Türkiye temsilcisi EPA yönetim kuruluna seçilmiştir.

2010 yılında kurulan Kültür Yolları Genişletilmiş Kısmi Anlaşması (EPA) Avrupa Konseyi'nin politika yönergelerine uymaktadır. Bu kapsamda EPA program stratejisine ve “Avrupa Konseyi Kültür Rotası” sertifikası verilmesine karar vermektedir. EPA kültür ve turizmi teşvik etmek için ulusal, bölgesel ve yerel girişimlere siyasi destek sağlamayı amaçlayan Avrupa Konseyine üye yahut üye olmayan devletlere de açıktır. Hali hazırda EPA'ya üye 35 devlet bulunmaktadır.

Türkiye bu anlaşma ile Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü'ne (EICR) üye olmuştur. Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü (EICR) kültür rotaları ile ilgili olarak en yetkili kurumdur ve kültür rotalarını 'kültürlerarası diyalog kanalı görevi gören ve daha iyi bir Avrupa tarihi bilgisi ve anlayışına katkıda bulunan sınır ötesi kültürel bağlantı yolları' olarak tanımlar. Enstitü'ye göre, bir kültür rotasının Avrupa Konseyi'nin en az üç devletini kapsamasını, temasının Avrupa kültürünü temsil etmesini ve tarihi bir boyutu olmasını gerektiğine karar vermiştir. 2021'de, Avrupa hafızasını, tarihini ve mirasını gösteren ve günümüz Avrupa'sının çeşitliliğinin yorumlanmasına katkıda bulunan çok farklı temalara sahip 45 Kültür Rotası vardır (URL 8).

Bu rotalardan 7 tanesine Türkiye dahildir (URL 8). Bu rotalar:

- 1- Avrupa Yahudi Mirası Güzergahı: 2004 yılından itibaren Kültür Rotaları programına dahildir. Ana hedefi kültürel turizm ile Yahudi mirasını korumak ve tanıtmak olan rota Turizmi, Yahudilerin Avrupa'ya getirdikleri kültürel zenginlik ve çeşitlilik konusunda farkındalık yaratmanın bir aracı olarak görmektedir. Rota, farklı ülkelerde kıvrılan 17 coğrafi rotayı bir araya getiren

ortak bir projedir. Her ülkenin, ulus ötesi yolun bir parçası olarak tasarlanan kendi ulusal yolları vardır. Türkiye'nin rotaya dahil olmasının sebebi ülkemizde uzun ve yoğun bir tarihleri vardır; Türkiye'deki Yahudilerin tarihi, Yahudilerin yaşadığı 2.400 yılı kapsar. MÖ 5. Yy.'dan beri Küçük Asya'da Yahudi toplulukları vardır. İspanya ve Portekiz'den sınır dışı edilen Yahudi Osmanlı İmparatorluğu'na kabul edilmiştir (Borrione, 2018: 3-7).

- 2- Zeytin Ağacı Rotası: 2005 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası olarak tescillenmiştir Zeytin Ağacı Rotaları evrensel barışın sembolü olan zeytin ağacı temasına dayalı kültürlerarası keşif ve diyalog rotalarıdır. Rotalar olmasa yalnızlığa terk edilecek olan bölgeler için bir çıkış noktası olan bu alanlar, günümüz krizinden kötü etkilenen zeytin ağaçlarından farklı ekonomik faydalar (sanatçılar, küçük üreticiler ve çiftçiler, genç girişimciler, vb.) sağlayan aktörleri bir araya getirir (URL 9). Bu bağlamda Türkiye'de Akdeniz havzasında zengin bir zeytin kültürüne ve gen kaynaklarına sahip olmasıyla dikkat çeken zeytin ve zeytinyağı üreticisi ülkelerden biridir (Büyük ve Can, 2020: 15). Dolayısıyla Türkiye bu dikkat çekici zenginliği ile bu rotanın önemli aktörlerinden bir olabilir.
- 3- Termal Kentler Rotası: 2009 yılında Avrupa'daki tarihi termal kaplıca kasabalarını temsil eden bir kuruluş Avrupa Tarihi Termal Kentler Birliği (EHTTA) tarafında kuruldu. 2010 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası olarak tescillenen rota'nın ana amaçlarından biri Avrupa'daki termal kentler arasındaki işbirliğini uluslararası düzeylerde güçlendirmek, idareler ve / veya yerel kültürel sosyal veya ekonomik paydaşlar arasındaki değişim deneyimlerini ve iyi uygulamaları teşvik etmek (www.ehtta.eu, 2021). Türkiye bu rotada Bursa, Pamukkale ve Afyonkarahisar ile temsil edilir. Bunların seçilmesinde sadece termal zenginlikleri değil bölgesel tarihi ve zengin yöresel mutfaklarıdır (URL 10).
- 4- Avrupa Seramik Rotası: 2012 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası olarak tescil edilen rota Avrupa'da seramik sanatının gelişimi dikkat çekmek ve aynı zamanda bu mirasın, üretilen sosyal bir tarihin ve güçlü kimliğin gözler önüne sermek için oluşturulmuştur. Avrupa genelinde birçok şehri şekillendirmeye devam eden bu seramik kimliğine artık Avrupa Seramik

Rotası boyunca seyahat edenler de ulaşabiliyor. Türkiye rotada İznik ile temsil edilmektedir (URL 11).

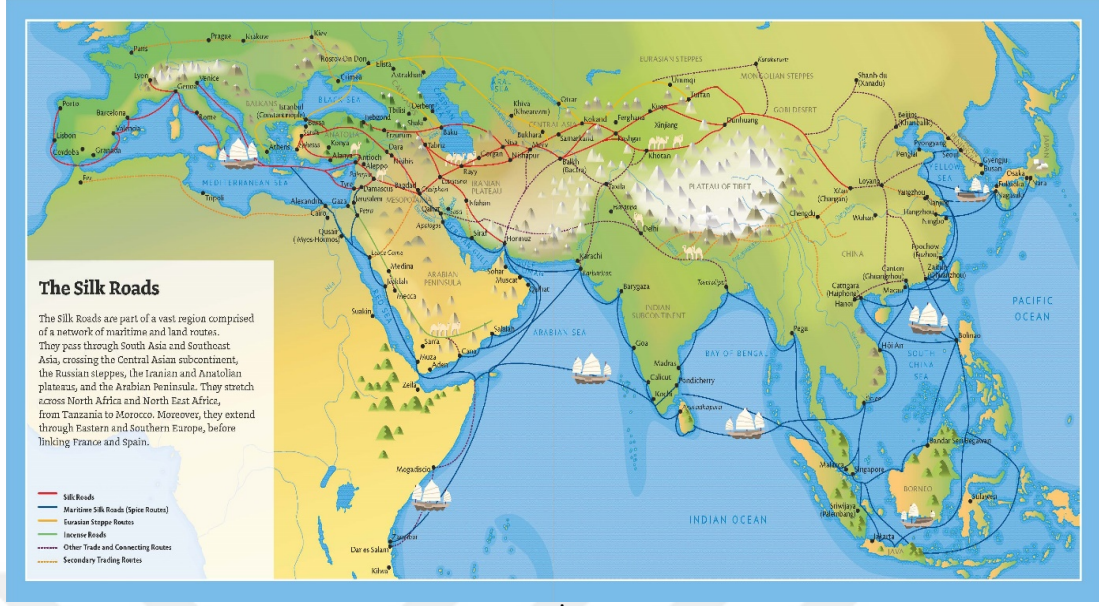
- 5- Avrupa Endüstriyel Miras Rotası: 2019 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası olarak tescil edilen rota çok önemli ve ilgi çekici endüstriyel miras alanlarından oluşan bir ağıdır. Rota, kullanılmayan üretim tesislerinden Avrupa'daki endüstriyel peyzaj alanlarına ve etkileşimli teknoloji müzelerine kadar uzanır. Tüm bunlar Avrupa'nın sanayileşme sürecini ve kalıcı olan kültürel, sosyal ve ekonomik zenginliğini anlatır. Türkiye bu rotada İstanbul, Bursa, İzmit ve İzmir'deki müzeleri ile temsil edilir; Santral İstanbul Enerji Müzesi, İstanbul Havacılık Müzesi, İstanbul Demiryolu Müzesi, Rahmi M. Koç Endüstri Müzesi, Bursa Merinos Enerji Müzesi, Merinos Tekstil Endüstri Müzesi, Tofaş Otomobil ve Anadolu Arabaları Müzesi, Çamlık Demiryolu Müzesi, Seka Kâğıt Fabrikası (URL 12).
- 6- Demir Perde İzi Rotası: 2019 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası olarak tescil edilen ve EuroVelo Olarakta bilinen Demir Perde Bisiklet Rotası 1995 yılında Avrupa Bisiklet Federasyonu'nun gözetiminde başlatılmış bir projedir. 10.000 Km'ye yakın olan bu uzun rotayı takip edenler tarihin içinde bir yolculuğa çıkar. Aynı zamanda bu rota Demir Perde'nin çöküşünü takip eden barış ve uzlaşmanın da hatırlatıcısıdır. EuroVelo, Avrupa bisiklet yolu ağı, 16 ayrı uzun yol rotası ile Avrupa içinde bisiklet ile seyahat etme imkânı sağlayan bir projedir. 13 numaralı EuroVelo rotası olan Demir Perde Bisiklet Rotası Karadeniz'e kadar uzanır. EuroVelo 13 Demir Perde Rotası'nın, kısa ama önemli bir bölümü Türkiye'den geçer. Yaklaşık 240 km'lik kısmı ülkenin kuzeyinde Bulgaristan'ın Rezovo kasabası ile Türkiye'nin Beğendik Plajı sınırından başlar.
- 7- Aeneas Rotası: 2021 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası olarak tescil edilen Aeneas Rotası, Türkiye'de başlayan ve Aeneas efsanesi aracılığıyla 5 Avrupa ve Akdeniz ülkesini birbirine bağlayan bir arkeolojik güzergahtır. Yüzyıllar boyunca Aeneas anlatısı, farklı Akdeniz ülkeleri ve medeniyetlerini birleştiren ortak bir kültürel miras haline gelmiş ve sayısız resim, mozaik, heykel ve sanat eserine konu olmuştur. Troya ve Antandros (Türkiye) arkeolojik alanlarından başlayıp Roma'ya (İtalya) kadar uzanan Rota, bazıları

iyi bilinen ve UNESCO Dünya Mirası listesine dahil edilen çok sayıda kırsal peyzajı, doğal alanı ve arkeolojik alanı bir araya getiriyor (URL 13).

Dünya çapında farklı birkaç örgüt ve ağ tarafından tanımlanmakta ve temsil edilmekte olan ve Türkiye topraklarından geçen bazı uluslararası rotalar vardır. Bu örgütlerden en prestijli olanı ve dünya çapında olanı UNESCO'nun Dünya Mirası Komitesi'dir (WHC). UNESCO'ya göre tarih boyunca halklar sanat, ticaret ve göçler yoluyla kültürel deneyim, fikir, değer ve mal alışverişinde bulunmuşlardır. Ve insanlık tarihi bu tür yolculukların hikâyesidir. Bireysel gezginlerin veya toplulukların fikirlerini ve geleneklerini tüm kıtalar ve okyanuslar boyunca aktardığı bu karşılaşmalar, bir dizi UNESCO projesinde kutlanmaktadır (URL 14).

Bu program çerçevesinde tamamlanmış 6 rota ve devam eden 2 rota vardır. UNESCO'nun bizzat yürüttüğü ve Türkiye'den geçen kültür rotası;

- 1- İpek Yolu: İpek Yolu dünyada Doğu ve Batı arasındaki tarihi ticaret yolunun adıdır ve İpek ile birlikte farklı ürünlerin de taşındığı tarihi yollar zamanla "İpek Yolu" olarak adlandırılmıştır (Yenipınar, 2019: 2). Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan dünyaca ünlü İpek yolunda Türkiye coğrafyası önemli yer tutar. 20. yüzyılın sonlarında Avrupa ile Uzak Doğu arasındaki kara yolu siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan yeniden önem kazanmıştır. UNESCO'nun 'İpek Yollarının Bütünsel Çalışması: Diyalog Yolları' konulu projesi, bu yollar boyunca gerçekleşen çeşitli temas ve alışveriş türlerini ve bunların modern dünyamızın tarihi ve uygarlığı üzerindeki etkilerini inceleyerek birçok kimliğe ve ilgili halkların ortak mirasına ışık tutmak için başlatılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: UNESCO İpek Yolu Haritası

Kaynak: (URL 15)

Türkiye'nin Genişletilmiş Kısmi Anlaşmayı 2018 yılında imzalamasından sonra 2019 yılındaki Yönetim Kurulu toplantısında bir dış uzmanın Türkiye için Kültür Rotaları Ülke Haritalandırması yapması hakkında fikir birliğine varılmıştı (Yılmaz, 2020: 3). Bu rapor bu anlaşmaya taraf olan özellikle yeni ülkelerin (her yıl bir ülke) faydalanması için yapılmaktadır. Rapor Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilciliği ile Avrupa Konseyi'nden bir uzman tarafından hazırlanmıştır. Raporun amacı ülkenin kültür rotaları ekseninde güçlü ve zayıf yanlarının tespiti, altyapısının tespiti ve hukuki düzenlemelerdeki durumu ortaya koymaktadır. Rapor Türkiye'nin kültür rotaları ile ilgili yönünü belirlemede ve hem var olan hem de oluşturulacak rotalar için yol haritası olmasıyla önemli bir çalışmadır.

Raporda Türkiye'nin kültür rotası konusunda güçlü yönleri özet olarak; somut ve somut olmayan mirasın zenginliği, kültürel birikimi, coğrafi konumu ve iklimi, turizmdeki gücü, doğal koruma alanlarının, tarım ürünlerinin çeşitliliği ve zengin gastronomi kültürü, üniversitelerin hem genç ve kalifiye profesyoneller yetiştirmesi hem de kültürel miras çalışmalarına daha fazla yönelmesi olarak ifade edilmiştir (Yılmaz, 2020).

Zayıf Yönleri; kültür rotaları ve geliştirilmesine ilişkin mevzuatın yetersizliği, arkeolojik ve doğal koruma alanlarında koruma, ziyaretçi yönetimi ve alanlardaki tabela ve anlatımlardaki eksiklikler, bakanlık bütçesinin gelişkin kültür ve turizm sektörüne orantılı olarak arttırılması ihtiyacı, Türkiye'nin destinasyon olarak daha

çok deniz-kum-güneş ülkesi (kitle turizmi) algısı ve kültür turizmi ve alternatif turizme ilginin göreceli az oluşu, kültürel ve doğal alanların korunmasında ilgili kurumlar arasında koordinasyon eksikliği, yerel yönetimlerin karar verme gücünün olmaması, köy nüfuslarının yaşlanması ve göç nedeniyle azalması, yerel halkın kendilerini etkileyecek konularda karar mekanizmasında yer almaması olarak ifade edilmiştir.

Türkiye'nin kültür rotaları ile alakalı olarak fırsatları; konumu, tarihi ve kültürel bağları ile yeni kültür rotalarına açık olması, zengin kültür ve turizm mirası, tecrübeli turizm acentaları, KTB'nin özellikle termal, gastronomi ve din turizmi temalı kültür rotalarını geliştirmeye yönelik eğilimleri, yerel yönetim turizm profesyonellerinin kültür rotaları kavramına giderek artan ilgisi, turizmden gelir elde etme amacıyla halkın (özellikle kadınların) katılma isteği, Turizm Geliştirme Ajansı'nın (TGA) kültür rotaları gelişimine mali destek sağlayabileceği olarak tespit edilmiştir.

Tehditler bölümünde ise; Suriye iç savaşı ile bağlantılı ülkenin güneydoğusundaki istikrarsızlık görüntüsü, iklim değişikliğinin kültürel miras üzerindeki olumsuz etkisi, aşırı yapılaşma ve bunun sonucu kırsal, arkeolojik ve kültürel mirasın özgün karakterlerinin yok olması, şehirlere göç ve sonucunda kültürel miras uygulamalarının giderek kaybolması, kıyılardaki nehir ve çevre kirliliğinin ekosistemi tehdit etmesi, özellikle kırsal alanlarda atık yönetimi sorunu, ekonomik dalgalanmalar maddeleri ortaya koyulmuştur.

Yine Aynı raporda Türkiye'nin katılabileceği potansiyel Avrupa konseyi kültür rotaları şu şekilde belirtilmiştir:

- Avrupa Megalitik Kültür Rotası
- İter Vitis Bağcılık Rotası
- Avrupa Seramik Rotası (Türkiye raporundan yazılmasından sonra üye olmuştur)
- Tarih Öncesi Kaya Resimleri Rotası
- Fenikeliler Rotası
- Viking Rotası

Raporda öneri olarak Türkiye'den çıkabilecek Kültür Rotası Önerileri ise şöyle sıralanmıştır:

- Mimar Sinan Rotası

- Büyük Kaşif Evliya Çelebi Rotası
- Avrupa’da İpek Yolu Etkileri Rotası
- Avrupa’da Neolitik Kültür Rotası
- Avrupa’da Mozaik Rotası
- İnanç / Tolerans Rotası

Kültür Rotalarının belirlenmesi konusu 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’na da girmiştir. Tedbir 630.6.’da ‘*UNESCO koruması altındaki alanlar başta olmak üzere, arkeoloji, edebiyat, tarih, tabiat konulu tematik kültür rotaları belirlenecek ve bunların tanıtımı sağlanacaktır.*’ olarak belirtilen kültür rotaları ile ilgili madde; Yürütülecek Faaliyetler ve Projeler başlığı altında ‘Arkeoloji, edebiyat, tarih, tabiat konulu bir tematik kültür rotası belirlenecek ve tanıtımı sağlanacaktır’ şeklinde tekrar belirtilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Program, 2020).

Kültür rotalarının Türkiye’de artması ve Avrupa ile entegrasyonu, Kültür ve Turizm Bakanlığının ve kültür rotaları yetki alanına giren diğer Bakanlıkların ve Devlet birimlerinin konu ile daha çok ilgilenmeye başlamışlarsa da Türkiye’deki rotalar bir bireysel ya da yerel kuruluşun hayaliyle ortaya çıkmıştır ya da çıkmaya devam etmektedir. Türkiye’deki rotaların kökenleri ve yönetimlerine dair örnekler şöyledir:

- Likya Yolu, Kaçkar Rotası, Hz. İbrahim Yolu, Aziz Paul Yolu, Karia Yolu, Frig Yolu, Evliya Çelebi Yolu ve Sultanlar Yolu bir ya da bir grup gönüllü insan tarafından ortaya çıkarılmış ve çok az bir finansman ile geliştirilmiştir. Bu rotaların bazıları daha sonra yerel kalkınma ajansları ya da uluslararası kuruluşlardan sponsorluklar almıştır. Sponsorluk desteği alınmadığı takdirde rota üzerinde tesis kurmak ya da yerel halkı bilinçlendirip dahil etmek son derece zor olmaktadır.
- İstiklal Yolu, Küre Dağları, Yenice Ormanı, Hitit, Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu, vb. rotalar ya yerel yönetimler ve Orman Bakanlığı ya da kalkınma ajansları gibi devlet fonu programlarıyla geliştirilmiştir. Bu sistemin iki zayıf noktası vardır: Devlet kuruluşlarının rota geliştirme süreçleri ve amaçları hakkında oldukça az bilgisi vardır ve yerel bir STK rotayı ele almadığı sürece devlet personeli ayrıldıktan ya da fon sona erdikten sonra rotanın gerekli bakımı ve tanıtımının yapılması güçleşmektedir.

- Kemer Yürüyüş Yolları, Konyaaltı Kültür Parkurları, Fethiye Yürüyüş Parkurları, Aziz Nikolaos Yolları, Toros Yürüyüş Yolları vb. temelde ana bir rotaya bağlı olan ve çoğunluğu bir kalkınma ajansı yahut yerel yönetimler tarafından maddi olarak desteklenen bir dizi günübirlik yürüyüş yollarıdır. Ana rotayla birlikte korunmadıkları ve tanıtılmadıkları sürece çok başarı kazanamazlar.

Aşağıda Türkiye'deki Kültür Rotaları oluşturulma sıralamasına göre tanıtılacaktır;

2.1.1. Likya Yolu

Rotanın Adı: Likya Yol

Rota Türü: Tarih ve Doğa

Tema: Yürüyüş

Geçtiği Bölge: Günümüzde Teke Yarımadası olarak adlandırılan, kabaca Fethiye – Antalya arasında yer alan yarımada'nın adı antik dönemde Likya olarak adlandırılır. Antik Likya Bölgesi Antalya'nın güneybatısı ve Muğla ilinin güneydoğusunu kapsar. Rota genel olarak kıyıyı takip ederken; Kalkan – Kaş, Demre – Fenike ve Göynük – Antalya kısımları iç kısımlardan ilerler.

Özellikleri: Rota antik kentler, muhteşem manzaralar ve kısmen korunmuş antik ya da eski yollardan oluşur. Rota üzerinde Kayaköy, Perdikia, Sidyma, Pydnai, Letoon, Xanthos, Patara, Phellos, Antiphellos, Apollonia, Aperlai, Kekova, Aperlai, Myra, Ala Kilise, Sion Manastırı, Olympos, Phaselis gibi irili ufaklı antik kentler yer alır.

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: yaklaşık 600 km, 28 parkur

Oluşturma Yılı: 1999

Kurucusu ve/veya Sponsoru: Rota, 1999 yılında İngiliz/Türk amatör tarihçi Kate Clow tarafından araştırılmış, tasarlanmış ve işaretlenmiştir. Rota aynı zamanda Garanti Bankası'nın 1995 yılında düzenlediği “Yarına Dört Işık” adlı yarışmanın çevreyle ilgili bölümü sonucunda projenin gerçekleşmesi sağlanmıştır (Karataş, 2011; 52).

2.1.2. Aziz Paul Yolu

Rotanın Adı: Aziz Paul Yolu

Rota Türü: Tarih, Doğa, İnanç

Tema: Yürüyüş

Geçtiği Bölge: Antalya ve Isparta sınırlarından geçen rota Antalya şehir merkezinin doğusunda Perge ve Aspendos'ta başlayan rota (iki rota Adada antik kentinde birleşir) kuzeye doğru Aziz Pavlus'un M.S. 46 yılında başladığı I. Misyon yolculuğunda geçtiği rotayı takip ederek günümüz Isparta, Yalvaç ilçesine kadar devam eder. Rota genel olarak Toros dağlarının güneyinde deniz seviyesinde başlar, 2000 metrenin üzerine yer yer çıkarak, aynı dağ silsilesinin güneyinde son bulur.

Özellikleri: Rota antik kentler, yerel mimari, endemik ormanlar ve kısmen korunmuş antik ya da eski yollardan oluşur. Perge, Aspendos, Selge, Adada, Yazılı Kanyon, Psidia Antiocheia gibi önemli antik kentler ya da tarihi anıtlar rota üzerinde yer alır (Clow ve Richardson, 2005).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 500 km, 23 parkur

Oluşturma Yılı: 2004

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Kate Clow

2.1.3. İstiklal Yolu

Rotanın Adı: İstiklal Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Kastamonu ve Çankırı il sınırlarından geçen rota İstiklal Yolu Kültür Rotası (İnebolu-Kastamonu Bölümü), İstiklâl Yolu Kültür Rotasının Kastamonu bölümü, İnebolu'dan başlayıp Küre, Ecevit, Seydiler, Devrekani, Halkacılar, Şeker Köprü'den sonra Kastamonu kent merkezinde son bulmaktadır (Kocaoğlu, 2018). Rota tarihi olarak Çankırı üzerinden Ankara'ya kadar uzanmaktadır ve rotanın Ankara'ya kadar uzatılması ile ilgili planlama vardır.

Özellikleri: İstiklal Yolu, Türkiye Kurtuluş savaşının en önemli hareket alanlarından birini oluşturuyor. Rota, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Rusya'dan gemilerle İnebolu'ya getirilen silah ve cephanenin üç yıl boyunca Ankara'ya taşındığı yol olarak ulusal kurtuluşun en önemli semboliklerinden biri olmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in 'Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da, kulağım İnebolu'da' sözleri, vatanının özgürlüğü için yollara düşen yurttaşların kağrı arabalarıyla geçtiği İstiklal Yolu'nun önemine gönderme yapar. Bugün İstiklal Yolu'nun en iyi korunmuş kısmını İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Ankara hattında uzanan İnebolu-Kastamonu arasındaki kağrı yolu oluşturmaktadır.

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 105 km (Kastamonu'ya kadar işaretlenen bölümü)

Oluşturma Yılı: 2007

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Kastamonu Valiliği

2.1.4. Yenice Ormanları

Rotanın Adı: Yenice Ormanları

Rota Türü: Doğa

Tema: Yürüyüş, Bisiklet

Geçtiği Bölge: Yenice İlçesi, Karabük

Özellikleri: Bitki örtüsü açısından zengin bir yapıya sahip olan Doğal Hayatı Koruma vakfı WWF tarafından 1999 yılında Avrupa'nın biyolojik çeşitlilik açısından en değerli ve acil olarak korunması gereken 100 orman alanını belirleyerek bunları "Avrupa Ormanları'nın Sıcak Noktaları" olarak tanımladı. Karabük ili sınırlarındaki Yenice Ormanları, Türkiye'de bulunan bu 9 sıcak noktadan birini oluşturuyor. Yenice Ormanları'nın en önemli bölümü, anıt ağaçların bulunduğu 'Tabiat Koruma Alanları' ve Arboretum sahasıdır (Demirel, 2007).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 210 km, 21 parkur

Oluşturma Yılı: 2007

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Karabük Valiliği ve Yenice Kaymakamlığı, Ersin Demirel (Demirel, 2007)

2.1.5. Hz. İbrahim Yolu

Rotanın Adı: Hz. İbrahim Yolu

Rota Türü: Tarih, İnanç

Tema: Yürüyüş

Geçtiği Bölge: Şanlıurfa

Özellikleri: Hz. İbrahim Yolu, Orta Doğu'da bu kültün izini takip eden bir yürüyüş ve kültür turizm rotasıdır. Rota, bir grup kutsal ve tarihi yeri aynı güzergahta buluşturmaktadır. Rotanın Türkiye ayağı Şanlıurfa'daki Hz. İbrahim mirasını anmak için oluşturulmuştur. Rota oldukça ilgi çekici olan pek çok tarihi ve kutsal alanı keşfetmeye teşvik etmenin yanı sıra, onlara, Hz. İbrahim'in mirası olan misafirperverlik ve dostluğu deneyimleme imkanı da sunmaktadır (URL 16).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 170 km

Oluşturma Yılı: 2008

Kurucusu ve/veya Sponsoru:

2.1.6. Kaçkarlar

Rotanın Adı: Kaçkarlar

Rota Türü: Yürüyüş

Tema: Doğa

Geçtiği Bölge: Artvin, Rize ve Erzurum

Özellikleri: Türkiye'nin Alp'leri olarak anılan Kaçkarlar özellikle bio-çeşitlilik bakımından gösterdiği zenginlik ile dünyadaki sayılı alanlar arasında yer alır. Yükseklerle konuşlanmış zengin çok yıllık ormanlar, bir zamanlar hayvansal üretimin otağı olan yüksek yaylalar ve bilinen üç adet buzul kütle ile çok sayıda buzul göl ve keskin bazalt zirveler Kaçkarların zengin doğal güzelliklerini oluşturur. Farklı parkurlara sahip olan alanın uzun parkurları, ağaç sınırının üstündeki bölgelere özgü meraların içinden yukarı doğru tırmanır. Diğerleri ise derin ve sık köknar ile çam ormanları arasında ve derin vadilerin kenarında ilerler. Ayrıca doğal güzellikler

arasında süregiden bu yürüyüş alanlarının bazıları eski ticaret güzergahlarını takip ederek köylerle yaylalarını da birbirine bağlar (Clow ve Gardner 2012).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: Yaklaşık 40 parkur

Oluşturma Yılı: 2008

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Kate Clow

2.1.7. Sultanlar Yolu

Rotanın Adı: Sultanlar Yolu

Rota Türü: Yürüyüş

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Türkiye kısmı Avyolu ve Seferyolu güzergahı olarak iki farklı rotadan oluşmaktadır. Her iki rotanın Türkiye başlangıcı Kapıkule olup, Trakya bölgesini birbirlerine paralel şekilde geçerek, İstanbul'da Süleymaniye Camii'nde son bulurlar.

Özellikleri: Sultanlar Yolu, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1529 yılı, 1. Viyana Seferi ve Kara Mustafa Paşa'nın 1683 yılı rotasını takip eder. Dünyanın en önemli kültür yollarından biri olarak kabul edilir. Türkiye dışında Avusturya, Macaristan, Slovakya, Hırvatistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan olmak üzere toplam 9 ülkeden geçmektedir (URL 17).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 285 km (Türkiye Bölümü)

Oluşturma Yılı: 2009

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Sedat Çakır, Trakya Kalkınma Ajansı

2.1.8. Efes-Mimas Yolu

Rotanın Adı: Efes – Mimas Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: İzmir

Özellikleri: Yarımada'da bin yıllar öncesinden bugüne taşınan kadim İyonya uygarlığından Osmanlı eserlerine kadar tüm tarihi birikim, yürüyüş ve bisiklet rotalarına dönüştürülmüştür. Yürüyüş parkuru Efes antik kentinde bulunan Artemis Tapınağı önünden başlar; mitolojik adı Mimas olan Karaburun'da sona erer. Selçuk, Menderes, Seferihisar, Güzelbahçe, Urla, Çeşme ve Karaburun ilçelerinden geçen Efes (Selçuk) – Mimas (Karaburun) Yolu, bu güzergâhtaki tüm doğal, tarihi ve kültürel birikimi içerir. Rotaların ana omurgasını oluşturan İyonya uygarlığının 6 kenti, Efes – Mimas Yolu'nda yer alır: Bunlar Ephesus (Efes-Selçuk), Kolophon (Değirmendere-Menderes), Lebedos (Ürkmez-Seferihisar), Teos (Sığacık-Seferihisar), Klazomenai (İskele-Urla) ve Erythrai'dir (Ildırı-Çeşme) (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2015).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 709 km yürüyüş, 773 km bisiklet yolu

Oluşturma Yılı: 2009

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: İzmir Büyükşehir koordinasyonunda gönüllü kulüpler ve dernekler

2.1.9. Küre Dağları Milli Parkı

Rotanın Adı: Küre Dağları Milli Parkı

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Doğa

Geçtiği Bölge: Küre Dağları Milli Parkı, Kastamonu ve Bartın

Özellikleri: Küre Dağları Milli Parkı Kastamonu ili Azdavay, Cide, Pınarbaşı, Şenpazar ilçeleri ile Bartın ili Kurucasıle ve Ulus ilçelerini kapsamaktadır. Alan gerek yaban hayat ve endemik bitkiler endemik bitkileri gerek ise özgün mikro ikliması, jeomorfolojik oluşumları ile dikkat çekmektedir. Bu kapsamda özellikle derin vadi ve kanyonları, coşkun akarsuları, şelaleleri ve otantik değerleriyle oldukça dikkat çekici bir doğal güzelliği de sahiptir. Diğer yandan alan tropik bölgeler dışında dünyanın ender coğrafyalarında rastlanan biyolojik çeşitliliğiyle de bir açık hava müzesi misyonuna da sahiptir. Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından yeryüzünün acil olarak korunması gereken 100, Türkiye'nin ise 9 sıcak

noktasından biri seçilen park, toplamda 37 bin hektarlık bir alanı kapsamaktadır (URL 18).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 482 km (36 parkur) ve alternatif parkurlarla birlikte toplam 762 km. 828 km dağ bisikleti parkurları

Oluşturma Yılı: 2010

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Küre Dağları Milli Parkı (KDMP)

2.1.10. Hitit Yolu

Rotanın Adı: Hitit Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih

Geçtiği Bölge: Çorum

Özellikleri: 1988 yılında milli park ilan edilen Boğazkale İlçesindeki Hitit kentleri Hattuşa ve Alacahöyük kalıntılarını kapsayan 2634 hektarlık alan, Hitit Yolu'nun temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Diğer yandan Hitit Yolu Hitit kültürünün önemli ve ana kentleri olan Hattuşa, Alacahöyük ve Şapinuva üçgenindeki tarihi güzergahlar çerçevesinde oluşturulmuştur (Demirel, 2010).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 385 km (yürüyüş), 405 km (Bisiklet)

Oluşturma Yılı: 2010

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Çorum Valiliği

2.1.11. Evliya Çelebi

Rotanın Adı: Evliya Çelebi

Rota Türü: Tarihi

Tema: At Binme, Yürüyüş, Bisiklet

Geçtiği Bölge: Hersek, Yalova'dan başlayan rota, İznik, Bozüyük, Kütahya, Uşak'tan geçerek Simav'da (Kütahya) son bulmaktadır.

Özellikleri: Evliya Çelebi Yolu, gezginin 1671 yılında başladığı Hac yolculuğunun ilk rotasının bir kısmından oluşmaktadır. Evliya Çelebi Yolu, Türkiye'deki farklı bölgelerindeki farklı köy ile yerleşimlerden ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu bağlamında tarihi önemi bulunan imparatorluğun doğduğu kent ve kasabaların içine alan ya da yakınından geçen bir rotadır. Rota, farklı nitelikteki yolları kapsamaktadır. Bu bağlamda yolun bir kısmı nehirleri, keçi patikalarını, traktör ve orman yolları ile Roma ve Osmanlı dönemine ait döşemeli yolları da izlemektedir (Finkel ve Clow, 2011).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 650 km

Oluşturma Yılı: 2011

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Caroline Finkel ve Kate Clow (Donna Landry ile birlikte)

2.1.12. Sarıkamış Parkurları

Rotanın Adı: Sarıkamış Parkurları

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Doğa

Geçtiği Bölge: Sarıkamış, Kars

Özellikleri: Sarıkamış, el değmemiş doğal güzellikleri, tarihi mekanları, kültürel kimliği, yöresel yemekleri, otantik gelenekleri ile zengin bir tarihi ve kültürel birikime sahiptir. Çok kültürlü olan bu coğrafyadaki bu çeşitliliğin ana sebebi ise değişik bölgenin Anadolu yarımadasının Kafkaslara açılan güzergahı üzerinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Bu farkındalıktan yola çıkarak rota söz konusu kültürel mirası bir araya getirmek için tasarlanmıştır (Serka, 2012) .

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 256 km yürüyüş parkuru, 356 km bisiklet parkuru

Oluşturma Yılı: 2012

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)

2.1.13. Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu

Rotanın Adı: Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih, Kültür

Geçtiği Bölge: Kızılırmak Havzası, Çorum

Özellikleri: Kızılırmak Havzası Çorum Gastronomi ve Yürüyüş Rotası projesi bilinen rotalardan farklı bir konsept doğrultusunda oluşturulmasıyla Türkiye’de bir ilktir. Rota temelde Kızılırmak Havzası boyunca uzanan yerleşim birimlerinin kültürel, tarihsel ve doğal güzelliklerinin bir arada değerlendirilerek geleneksel ve özgün yemek kültürüyle birleştirildiği bu haliyle de ekoturizm odaklı bir yürüyüş yolu çalışması olarak tasarlanmıştır (Demirel, 2012).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: Yürüyüş rotası 305 km (25 parkur), 606 km Bisiklet rotası (7 parkur)

Oluşturma Yılı: 2012

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Çorum Valiliği

2.1.14. Fethiye Yürüyüş Yolu

Rotanın Adı: Fethiye Yürüyüş Parkurları

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Doğa, Tarih

Geçtiği Bölge: Fethiye, Seydikemer İlçeleri (Muğla)

Özellikleri: Likya Yürüyüş Yolu’nun 80 km’lik kısmı Fethiye’de bulunmaktadır. Likya yolunun kapsamadığı Fethiye’nin diğer bölümleri ya da Likya yolu ile birleştirilebilecek rotalar oluşturulmuştur. Rotanın oluşturulmasının amaçları kültür rotalarının tüm ilçe hattına yayılması ve konaklama sayısının artırılmasıdır (Demirel, 2012) (Rotaların bir bölümü Kemer kasabasının Seydikemer ismi ile ilçe statüsüne geçmesi ile bu ilçe sınırlarında yer almaktadır).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 320 km yürüyüş, 689 km bisiklet rotası

Oluşturma Yılı: 2013

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası

2.1.15. Karia Yolu

Rotanın Adı: Karia Yolu

Rota Türü: Yürüyüş

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Muğla, Aydın

Özellikleri: Karia Yolu, Muğla ve Aydın illerini kapsayan Türkiye'nin en uzun mesafeli -860 km- kültür rotasıdır. Yürüyüş rotası ismini antik çağda bu bölgede yaşamış Karia medeniyetinden alır. Karia Yolu kendine özgü mimarisi ile çok sayıdaki köyden, el değmemiş koylardan, zeytin ve badem ağaçları ile dolu tepelerden ve irili ufaklı, bazıları sadece yürüyerek ulaşılabilen antik kentlerden geçen, Akdeniz'den Ege'ye, geçmişten günümüze uzanan kültürel, tarihi ve doğal mirasları birleştiren bir kültür rotasıdır (Özdemir, Özcan, Livesley, 2013).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 820 km

Oluşturma Yılı: 2013

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Altay Özcan, Dean Livesley, Yunus Özdemir, Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) ve Muğla Sanayi ve Ticaret Odası (MUTSO)

2.1.16. Frig Yolu

Rotanın Adı: Frig Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih

Geçtiği Bölge: Eskişehir, Kütahya ve Afyon

Özellikleri: Frig Yolu, Frig kültürünün izlerini sürmek için oluşturulan, Friglerin tarihleri boyunca en çok etkili oldukları Dağlık Frigya Bölgesi olarak adlandırılan bölge ile Frig başkenti Gordion ve Frig Tanrıçası Kybele'nin kutsal kenti Pessinus' u kapsamaktadır. Frig Yolu üç ana rotaya ayrılmıştır (Kavak, 2019).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 506 km

Oluşturma Yılı: 2013

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Hüseyin Sarı, Frigya Kültürel Mirasını Koruma ve Kalkınma Birliği, (FRİGKÜM)

2.1.17. Kayseri Rotaları

Rotanın Adı: Kayseri Rotaları

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Doğa, Tarih

Geçtiği Bölge: Kayseri il Sınırları

Özellikleri: Kayseri Yürüyüş Rotaları çalışmasının ana eksenini Aladağlar Milli Parkı'nın Yahyalı ilçesi sınırlarında bulunan bölümü, Yeşilhisar ilçesi Soğanlı Vadisi ve Erciyes Dağı çevresi oluşturmaktadır (Berk, 2015).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 919 km (60 yürüyüş parkur), 2376 km bisiklet parkuru (27 Parkur)

Oluşturma Yılı: 2014

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Kayseri Valiliği, Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)

2.1.18. Hoşgörü Yolu

Rotanın Adı: Hoşgörü Yolu

Rota Türü: Tarih, Doğa

Tema: Yürüyüş, Bisiklet

Geçtiği Bölge: İznik (Bursa) – İzmit arasında

Özellikleri: Hoşgörü Yolu olarak anılan rota antik dönemde Romalıların hüküm sürdüğü, günümüzün İzmit (Nicomedia) ile İznik (Nikaia) sınırları arasında kalan alanı kapsamaktadır. Söz konusu rotanın kuruluş amacı; doğal yürüyüş yollarıyla yakın tarih ve doğal güzelliklerin görülmesi olarak tanımlanmıştır (URL 19).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 125 km

Oluşturma Yılı: 2017

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği

2.1.19. İki Deniz Arası

Rotanın Adı: İki Deniz Arası

Rota Türü: Tarihi

Tema: Yürüyüş

Geçtiği Bölge: İstanbul

Özellikleri: İki Deniz Arası rotası Őimdiye kadar anılanlardan daha farklı bir bakış açısıyla ele alınan ve bu bağlamda doğalın kötü dönüşümünü gözler önüne sermeyi hedefleyen bir amaca hizmet etmektedir. Rotanın ana odağı İstanbul'dur. Bu kapsamda İstanbul'un tehditkâr dönüşümünü yürüyerek deneyimleme imkânı sunan rota, İstanbul'un yakın batısında, Karadeniz ile Marmara Denizleri arasında dört günlük bir yürüyüş rotasıdır. Rota İstanbul'un son yıllardaki ekolojik ve sosyal dengeleri gözetmeyen dönüşümünün gözlenebileceği linyit ocakları, yeni havalimanı bölgesi, 3. Köprü yolu, hafriyat atık alanları, sanayi ve toplu konut alanları gibi noktaların yanı sıra İstanbul'un en eski yerleşimi Yarımburgaz Mağarası ve kent içi bostanları gibi kültürel ve tarihi dokuları barındıran yerlerden geçmektedir (URL 20).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 60 km

Oluşturma Yılı: 2017

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Serkan Taycan

2.1.20. Ankara'nın Trekking Yolları

Rotanın Adı: Ankara'nın Trekking Yolları

Rota Türü: Yürüyüş

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Çamlıdere, Çubuk, Güdül, Nallıhan, Beypazarı ve Kızılcahamam İlçeleri (Ankara)

Özellikleri: ‘Ankara’nın Trekking Rotaları’ çalışması Çamlıdere, Çubuk ve Güdül ilçelerini kapsamaktadır. Önceki yıllarda hayata geçirilen Nallıhan (Nallıhan’da Kırsal Turizm: Doğa Yürüyüş Parkurlarının Belirlenmesi, İyileştirilmesi - TR51/11/TUR/0020) ve Beypazarı yürüyüş rotalarına da (Alternatif Turizmde Beypazarı - TR51/15/SÜR/0004) rehber kitapta kısaca yer verilmiştir.

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: Çalışma kapsamında Çamlıdere ilçesinde 17, Çubuk ilçesinde 16, Güdül ilçesinde 11 yürüyüş parkuru oluşturulmuştur. Önceki çalışmalardan Nallıhan’daki 10 parkur ve Beypazarı 12 parkur detaylı olarak, Kızılcahamam’daki 48 parkur liste olarak proje kitabında yer bulmuştur (Acar 2017).

Oluşturma Yılı: 2017

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Ersin Demirel, Ankara İl Kültür Turizm Müdürlüğü ve Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)

2.1.21. Leleg Yolu

Rotanın Adı: Leleg Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Bodrum Yarımadası (Muğla)

Özellikleri: Leleg Yolu, Bodrum Yarımadasındaki tarihi Leleg yerleşim merkezlerine ve doğal güzelliği olan bölgelere ulaşan yaya yürüyüş yolları oluşturmak ve doğaseverlere sunmak amacıyla oluşturulmuştur (URL 21).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 183 km yürüyüş

Oluşturma Yılı: 2017

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Hıdır Çam, Bodrum Ticaret Odası (BODTO), Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)

2.1.22. Avrasya Yolu (Via Eurasia)

Rotanın Adı: Avrasya Yolu (Via Eurasia)

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet ve At Binme

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Sultanlar Yolu, Höşgörü Yolu, Mysia Yolları, Evliya Çelebi Yolu, Frig Yolu, Aziz Paul Yolu ve Likya Yolu

Özellikleri: Roma'dan başlayıp, Güney İtalya ve Balkanlar üzerinden geçerek Türkiye'nin batı kıyısı boyunca ilerleyen ve güneybatıda, Likya toprakları kıyısındaki Demre'ye ve ötesine ulaşan Avrasya Yolu, uzun mesafeli bir kültür ve trekking rotasıdır.

Avrasya Yolu; Via Francegina del Sud, Via Egnatia, Sultanlar Yolu, Höşgörü Yolu, Mysia Yolları, Evliya Çelebi Yolu, Frig Yolu, Aziz Paul Yolu ve Likya Yolu gibi birçok kültür rotasını birbirine bağlar (URL 22).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: Toplam 3.900 km

Oluşturma Yılı: 2017

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Kültür Rotaları Derneği (KRD, Europe to Turkey on Foot Projesi (Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Sponsorluğunda)

2.1.23. Eco Trails

Rotanın Adı: Eco Trails

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Doğa, Tarih

Geçtiği Bölge: Köyceğiz-Ortaca-Dalaman İlçeleri (Muğla)

Özellikleri: Eko-turizm anlayışıyla "Karia"yı "Likya"ya (Karia Yolu'nu, Likya Yolu'na) bağlayan, uluslararası standartlarda yeni bir uzun mesafe doğa yürüyüş ve bisiklet rotaları projesidir (URL 23).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 470 km yürüyüş, 740 km bisiklet rotası

Oluşturma Yılı: 2018

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Murat Demirci, Dalyan Turizm Kültür ve Çevre Koruma Derneği, GEKA

2.1.24. Troya Kùltür Rotası

Rotanın Adı: Troya Kùltür Rotası

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Tarih, Doğa

Geçtiği Bölge: Çanakkale

Özellikleri: Troya'dan başlayıp Assos'a ulaşan bir yürüyüş ve bisiklet rotası oluşturarak bölgenin zengin arkeolojik, tarihsel ve doğal mirasını görünür kılmayı amaçlayan bir kültür ve turizm projesidir (URL 24).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 120 km

Oluşturma Yılı: 2018

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Prof. Dr. Mustafa Boz, T.C Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Anadolu Efes ortaklığıyla yürütölen Gelecek Turizmde kapsamında desteklenmektedir.

2.1.25. Sufi Yolu

Rotanın Adı: Sufi Yolu

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet

Tema: Kùltür, İnanç, Tarih

Geçtiği Bölge: Güzergah İstanbul, Yalova, Termal, Orhangazi, İznik, Osmaneli, Bayırköy, Vezirhan, Bilecik, Küre, Söğüt, Tepebaşı, Eskişehir, Odunpazarı, Seyitgazi, Han, Gömü, Emirdağ, Bolvadin, Çay, Yeşilçiftlik, Sultandağı, Dereçine, Akşehir, Doğanhisar, Derbent, Sille, Selçuklu ilçesi, Meram ilçesi ve Konya Merkez

Özellikleri: Sufi Yolu, Türkiye'de günümüzde yaşayan ve tarih boyunca yetişen, farklı yüzyıllarda yaşamış sùfi, şâir, âlim ve bilginlere ait mekanları yeniden canlandırmak, kùltür ve inanç turizmi açısından farkındalık oluşturmak, manevî değerlerimizi ve kùltürel zenginliğimizi gün yüzüne çıkarmak amacıyla tasarlanmıştır (Çakır, 2019)

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 801 km

Oluşturma Yılı: 2019

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Sedat akır

2.1.26. Pisidia Yolu

Rotanın Adı: Pisidia Yolu

Rota Türü: Tarih, Doğa

Tema: Yürüyüş

Geçtiği Bölge: Pisidia Antik Bölgesi (Göller Bölgesi)

Özellikleri: Bu proje, mevcut BIAA Başkanı Prof. Stephen Mitchell ve BIAA Direktörü Dr Lutgarde Vandeput tarafından yönetilen Pisidia Arkeolojik Araştırma Projesinin sonuçlarına dayanmaktadır. Proje, Toros Sıradağları'nda yer alan ve nadiren ziyaret edilen ve bu nedenle yağma için kolay bir hedef olan antik bir bölge olan Pisidia için bir kültürel miras yönetim planının oluşturulmasını içeriyor. Proje şimdiden 350 km uzunluğunda ve bölgedeki birçok arkeolojik alanı birbirine bağlayan uzun mesafeli bir yürüyüş parkurunun oluşturulmasıyla sonuçlandı. Parkur, yürüyüşçüleri, doğaseverleri ve maceracıları cezbetmek ve bu kalıntılarda yaşayan topluluklar için ekonomik faydaları artırmak için tasarlanmıştır (URL 25).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 350 km

Oluşturma Yılı: 2019

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Hakan Tarhan, Güldem Baykal Büyüksaraç, Michele Massa, Ümit Işın, Gökhan Deniz; Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIA)

2.1.27. Artemea Yolu

Rotanın Adı: Artemea Yolu

Rota Türü: Yürüyüş

Tema: Doğa

Geçtiği Bölge: Gönen İlçesi (Balıkesir)

Özellikleri: “Artemea” Gönen'in antik çağlardaki adı olup “Artemis'in ülkesi” anlamına gelmektedir. Bölgenin zengin flora ve faunası, termal ve doğal

güzelliklerini bir araya getiren projenin turizme hareketlilik getirmesi beklenmektedir (URL 26).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 140 km işaretlenmiş, Mayıs 2022 proje bittiğinde 276 km olması planlanmaktadır.

Oluşturma Yılı: 2021

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Mete Dinç (Koordinatör), Artemea Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü, Gönen Kaymakamlığı ve Belediyesi, Beykent Üniversitesi, Gönen Sivil toplum Platformu

2.1.28. Mysia Yolları

Rotanın Adı: Mysia Yolları

Rota Türü: Yürüyüş, Bisiklet, At Binme

Tema: Doğa, Tarih

Geçtiği Bölge: Nilüfer, Mustafakemalpaşa, Karacabey, Mudanya ve Orhaneli

Özellikleri: Mysia Yolları, Antik Çağ Anadolu sakinlerinden olan Mysialılardan ismini alan tarihî Misi köyünden yola çıkıp, geçmişi MÖ 7. yüzyıla uzanan antik Apollonia kentinin günümüzdeki devamı olan Gölyazı Mahallesi'ne ve Ortaçağ'a tarihlenen en müstahkem kalelerden Uluabat'a ve bir Mysia kenti olan Miletopolis'e uzanır. Osmanlıların Bursa civarındaki ilk yönetim merkezi olan Kite (Ürünlü) ile antik liman kalıntılarını barındıran Kapanca Limanı gibi daha pek çok önemli kültür mirası Mysia coğrafyasında kendisine yer bulur (URL 27).

Uzunluğu ve/veya Rota Sayısı: 27 doğa yürüyüşü parkuru, 18 dağ bisikleti ve 5 at biniciliği parkuru

Oluşturma Yılı: 2021

Kurucusu ve/ veya Sponsoru: Onur Ulutaş (Proje Koordinatörü) ,Nilüfer Belediyesi, TC Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Merkezi Finans ve İhale Birimi (CFCU)

2.2. Kùltür Rotalarının Kùltürel Miras Açısından Önemi

UNESCO'nun 1972 yılı kararına göre 'Kùltürel Miras' sayılacak olgular (Unesco, 1972): anıtlar, yapı toplulukları, sitler olarak sıralanır. Diğer yandan bunlar kendi içlerinde şu şekillerde açıklanır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlar.

Kùltürel Mirası oluşturan bu olguların yanı sıra aynı sözleşmede 'Doğal Miras' sayılacak olgular ise şu şekilde tanımlanır;

- Estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.
- Bilim veya muhafaza açısından istisnaî evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar.
- Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Burada ele alınan tanımlamaların yalnızca maddi kùltür varlıklarını kapsaması ve kùltürü sadece maddi kùltür unsurlarının korunması üzerinden yorumlaması, maddi kùltürü saran folklorun ve kùltürel geçişin tanımlamalar içerisinde göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu durum kùltürün tanımı ve korunması konusunda temel bir eksikliği de göz önüne sermiştir. Diğer yandan kùltürel mirasın tam olarak ele alınması ve korunması konusundaki bu bakış açısı, 2003 yılında oluşturulan yeni bir bakış açısıyla "Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" ile tamamlanmıştır. Sözleşmeye göre (UNESCO, 2003):

1. “Somut olmayan kültürel miras” toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur. İşbu Sözleşme bağlamında, sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır.

2. Yukarıda 1. fıkarda tanımlanan “somut olmayan kültürel miras”, özellikle aşağıdaki alanlarda belirir:

- a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar;
- b) Gösteri sanatları;
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler;
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar;
- e) El sanatları geleneği.

Kültürel mirasın kurum ve kuruluşlarca tanımlanması ve devletlerin çeşitli koruma sözleşmelerine imza atması muhakkak ki evrensel kültürün korunması için büyük bir önem taşımaktadır. Ancak ondan daha önemli olan bir başka nokta; değişen dünya şartlarında kültürü tehdit eden değişkenlere karşı akılcı çözümlerin ortak politikalarla ele alınmasıdır. Kültürel mirasın korunması ve bu korumanın yönetilmesinin sürdürülebilir olabilmesi için yönetim planı, kültürel mirası günlük hayatımıza dahil etme, ona ekonomik bir boyut kazandırma ve gelecek nesillere bu olguları taşıma amacının bir arada düşünülmesi gerekir (Kuşçuoğlu, Taş, 2017: 64). Bu bağlamda özellikle Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirilen çalışmalar alanın öncülleri olma özelliği taşımaktadır. Zira Avrupa’da kültürel mirasın korunması, paylaşılması ve yaşatılması konusu yukarıda detaylıca değinildiği gibi erken dönemlerden beri en üst resmi birimler tarafından tartışmaya açılmış, bununla ilgili birimler oluşturulmuş ve hızlıca faaliyetlere geçirilmiştir. Keza konumuzun çıkış noktasını oluşturan kültür rotaları da bu ekseninde ele alınan; kültürün muhafazası, ileriye götürülmesi ve

Avrupalılığın inşasında kullanılan projeler olarak görülmüştür. Ayrıca diğer yandan tüm bu farkındalığın kazanılması akabinde kültür rotalarının oluşturulması için ilgililer cesaretlendirilmiş ve farklı şekillerde desteklenmişlerdir. Avrupa merkezli başlayan bu mutlak başlangıç görece daha sonraki bir zaman dilimini kapsasa da ülkemizde de yankı bulmuş ve kültürel mirasın farklı yönlerden önemli bir parçası olan kültür rotalarının oluşumuna mutlak bir katkı ve farkındalık sağlamıştır. Türkiye somut ve somut olmayan kültürel ve doğal miras zenginliği ile öne çıkan bir ülkedir. Bununla birlikte bu zenginliğin kendi içinde avantaj ve dezavantajlı olduğu bir takım önemli noktalar da bulunmaktadır. Her şeyden önce ülkemizde kültürün korunması ve aktarılması konusunda hem teorik hem de pratikte karşılaşılan bazı zorluklarımız vardır. Aslında bakıldığında her ülke bu zorluklarla karşı karşıyadır. Ancak açık olan şudur ki; ülkelerin konuya yaklaşımı bu zorlukların aşımı konusunda yol kat edilmesinde güçlü bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. Örneğin Avrupa bu zorlukların aşılmasında kültürel mirasın değerinin yaşayanları tarafından faydalanılan, bu nedenle de korunmasına katkı sağlanan bir mekanizma içerisine ele almıştır. Bu kapsamda özellikle kültürel varlıklarının değerinin artırılması ve onu saran somut olmayan kültürle birlikte yerinde yerel halkın bundan gelir elde ederek korunması ve korunması ilkeleri ile kültür rotaları konusunu da son derece ciddiye almışlardır. Avrupa ülkelerinin görece daha erken başlayan ve bu nedenle yüksek farkındalık taşıyan bu bakış açısına nazaran, Türkiye daha geriden ilerleyen ama buna rağmen son 20 yılda son derece hız ve farkındalık kazanmış ülkeler arasında yer almıştır. Buna rağmen alanda kazanılan farkındalığın yanı sıra alternatif turizme olan ilginin de artmasıyla bugün Türkiye’de toplam 28 kültür rotasının varlığı söz konusudur. Yaratılan bu rotaların her biri buldukları farklı coğrafyaların tarihsel, doğal ve kültürel unsurlarıyla ön plana çıkartılmıştır. Her biri farklı özellikleri barındırmakla birlikte temelde yerel ile ilişkili olduklarından en büyük katkıları yerel halk ile ilintili olan kısmıdır. Diğer yandan muhakkak ki kültürün korunması ve sürekliliğinin sağlanması alanlarında da kültür rotalarının katma değeri çok büyüktür. Bu kapsamda kültür rotalarının katkılarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Yerel halkın kendi kültürel miras değerinin önemini algılamalarını sağlarlar.
- Yerel halkın kültürel miras farkındalığına katkı sağlarlar.
- Yerel halkın ekonomik kalkınmasına katkı sunarlar.
- Kültürel mirasın tanınması ve sürekliliğine katkı sağlarlar.

- Yaşanılan tüm bu zorunlu ilişkiler gereği kültürel mirasın korunması farkındalığını kazanıp, yerel koruma bağlamında misyon üstlenirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARIA YOLU KÜLTÜR ROTASI VE KÜLTÜREL MİRAS

3.1. Karia Bölgesi Tarihçesi

Antik Dönem’ de Karia olarak adlandırılan bölge Küçük Asya’nın güney batısında, bugünkü Menderes Irmağı (Meandros) ile Dalaman Çayı (İndus) arasında kalan bölgedir (Şekil 5) ve bu bölgede Antik Dönem’ de yaşayan insanlar Kariyalı’lar olarak adlandırılır (Karia Bölgesi Tarihi ve Karia Kimliği için; Tarih Öncesi İnsan Resimleri – Latmos Dağlarındaki Prehistorik Kaya Resimleri Annelise Peschlow Bindokat, Kariyalılar – Denizcilerden Kent Kuruculara / The Carians – From Seafarers to City Builders - Olivier C. Henry, Ayşe Belgin-Henry). II. bin Hitit ve Mısır metinlerinde bölge adı “Karkisa” ya da “Karakisa” olarak anılmaktadır. Karların kökeni hakkında antik kaynaklarda dahil olmak üzere tam bir fikir birliği yoktur. Kariyalılar Karca olarak adlandırılan bir Anadolu dilini konuşmaktaydılar. Günümüzde yapılan araştırmalar dilin kökeni hakkında somut verilere ulaşmamızı sağlamasa da dilbilimciler Karca’nın Hint-Avrupa kökenli bir dil olması olasılığı üzerinde durmaktadırlar.

Karia Bölgesinde yaşamın Neolitik Döneme kadar uzandığı son otuz yıl içerisinde Latmos (Beşparmak Dağları) bölgesinde yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Bölgede 1994 yılından bu yana keşfedilen onlarca kaya resmi M.Ö. 8. Binden M.Ö. 6. Bine kadar tarihlenmektedir. Kalkolitik dönemdeki tarihsel devamlılık Milas Gencik Tepe Höyüğünden, Tunç Çağı buluntuları ise daha dağınık ya da yüzey araştırmalarındandır. II. binden itibaren başka uygarlıkların kaynaklarında bölge adı “Karkisa” yada “Karakisa” olarak geçmektedir. Yine aynı bin yıl içinde, M.Ö. 15. – 13. Yüzyıllara tarihlenen Miken seramiklerinin Müsgebi (Ortakent – Bodrum),

Knidos, ve Stratonikeia’da bulunması bölgenin o tarihlerde batıdaki kültürlerle olan ilişkisini göstermesi açısından önemlidir.

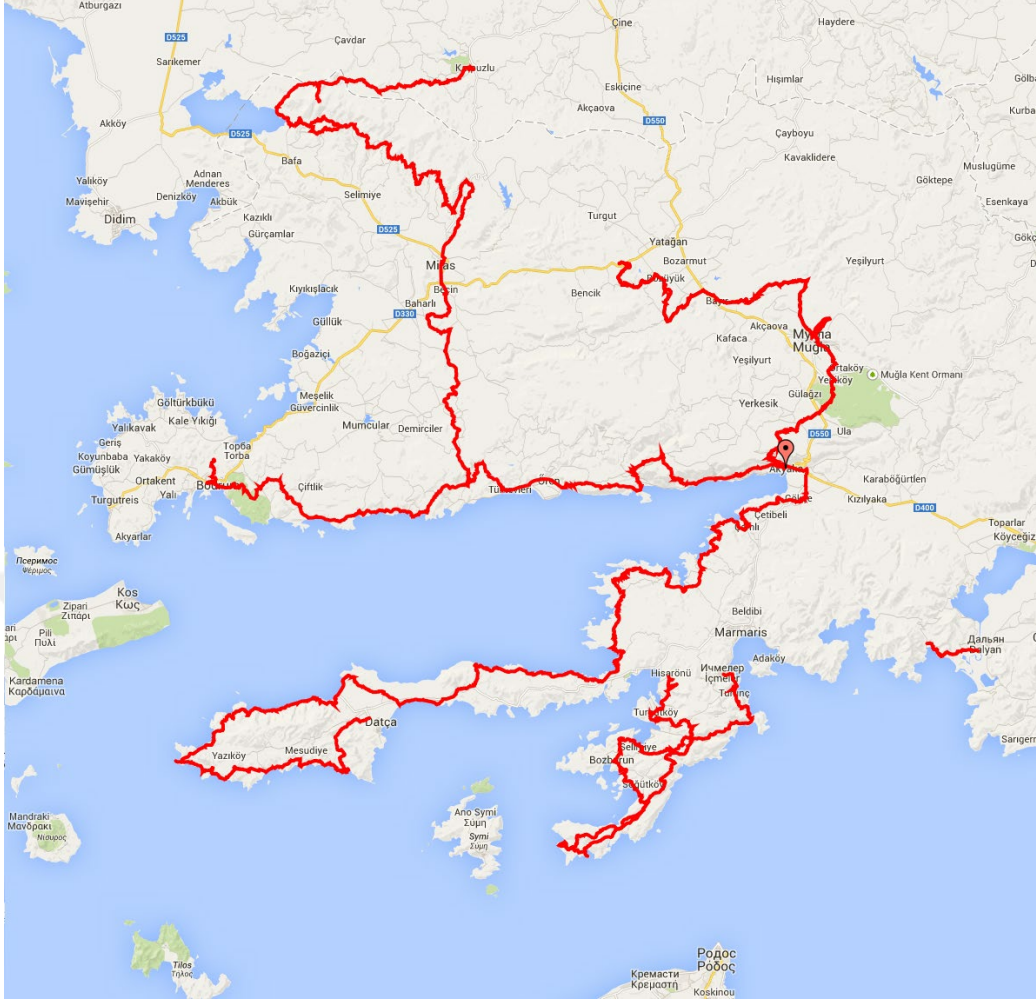
M.Ö. 2 binin sonundan itibaren Batıdan Karia Bölgesine Dor göçlerinin olduğu kabul edilmektedir. Kos ve Rodos Adaları ile anakarada tutunmaya çalışan Dorlar, altı kentten oluşan “Dor Altı Kenti” adlı birliği kurmuşlardır. Birliğin üyeleri arasında Karia’dan Knidos ve Halikarnasos’ta yer almaktaydı. Ayrıca birliğin toplanma merkezi olarak Knidos belirlenmişti. Buna rağmen Yunan kolonileşmesi kıyılardan öteye pek gidemedi. Bir köyler ülkesi olan Karia, iç kesimlerde kendi karakteristiğini korumuştur. Bu yüzden deniz kıyısı ile iç kesimlerde kurulan Karia kentleri arasında mimari, kültürel, inşaat ve etnik farklılıklar vardır (Özdemir, Özcan, Livesley, 2013: 3-8).

Şekil 5: Karia Bölgesinin Konumu
Kaynak: (Hoepfner 2013)

3.2. Karia Yolu Tasarım ve Oluşumu

Karia Yolu Anadolu’nun güneybatı köşesinde günümüz Muğla ve Aydın illerinde yer alır. Antik dönemde Karia olarak adlandırılan Akdeniz ile Ege Denizi’nin birleştiği bölgede oluşturulan rota 820 km uzunluğuyla Türkiye’nin en uzun kültür rotasıdır (Şekil 6).

Şekil 6: Karia Yolu (Son Hali) Haritası
Kaynak: (Özdemir, Özcan, Livesley, 2013: 33)

Rota; iki Arkeolog, bir Turist rehberinin oluşturduğu gönüllü bir ekibin antik çağda Karia olarak anılan bölgede rotayı oluşturma faaliyetlerine başlaması ile ilk defa gündeme gelmiştir. Gönüllülerden oluşan ekibin ön araştırmaları ve rotanın belli bölümlerini yürümleri sonucunda Karia bölgesinde bir kültür rotasının oluşturulabileceğine ikna olmaları bu noktada atılacak adımlar için ilk girişim olmuştur. Ancak olası görülen rotanın büyüklüğü ve yapılması gereken işlerin yoğunluğu böyle bir rotanın ortaya konulması için geniş çaplı bir bütçeyi zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda söz konusu rota için çeşitli resmi ve özel kurumlar ile sponsorluk arayışına girilmiştir. Oluşturulması hedeflenen rotanın kültür turizmi ve sürdürülebilirlik açısından önemi düşünülerek rotanın -başlangıç aşaması olmasına ve bazı eksikleri bulunmasına rağmen- sponsorluk odağında hazırlanan ve son derece önemli olan dosyadaki ana hedefleri şunlardır:

- Karia Yürüyüş Yolu projesinin birincil hedefi bölgenin markalaşmasıdır.
- Turizm sezonunun uzatılması
- Turistlerin normal güzergahlarında hiç gitmeyeceği ve konaklama yapmayacağı bölgelerde de hareketliliğin artırılması ve konaklama imkanları sunulması
- Bölge de bulunan deniz taşımacılığı ve deniz turizmi kapasitesi zenginliğinin trekking turizmi ile birleştirilebilmesi
- Karia yoluna gelen turistleri farklı aktiviteler ile tanıştıracak olması (dağ bisikleti, yamaç paraşütü, deniz kanosu (sea-kayaking), canyoning, rafting, kaplıca turizmi, günübirlik tekne turları, müze ziyaretleri, vb.)
- Karia Yolunda yürüyüş yapan turistlerin yürüyüş turundan sonra gerçekleştirdikleri sahil kenarı tatili ile sahildeki konaklama sayısının artırılması
- Yapılacak turizm faaliyeti ile birlikte yerli halkın doğayı, tarihsel sitleri, kültürü ve çevreyi koruma bilincini arttırmak
- Oluşturulması hedeflenen yol ile birçoğu birbirine patikalarla bağlanan antik kentlerin turizm potansiyelinin artırılması

Burada belirtilen ana hedefler ile sürdürülen sponsorluk arayışları sonucunda Muğla Ticaret ve Sanayi Odası'nın (MUTSO) planlan rotayı desteklemeye karar vermiştir. Projenin koordinatörü olarak MUTSO Güney Ege Kalkınma Ajansına başvuru yapmıştır, nihayetinde proje kabul edilmiştir. Bu noktada MUTSO'nun ihale dosyasında proje bir yürüyüş rotasından öte daha geniş çaplı çıktıkları olan bir proje olarak görüldüğü için 'Karia'da Yaşam Projesi' olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda detaylandırılarak sunulan hedefler bölümü, projeye nasıl yaklaşıldığını ve bölge için neler beklenildiğini göstermesi açısından önemlidir:

'KARIA' DA YAŞAM PROJESİ, kapsamında *Dağ Yürüyüş Yolu Güzergahı tespiti, Islahı ve rehber kitap bilgileri hazırlığı için hizmet alımı yapılarak TR32 bölgesinde faaliyet gösteren MUTSO olarak Turizm sektöründe;*

- *Turizm çeşitliliğinin artırılması,*
- *Sektörel altyapıların iyileştirilmesi,*
- *Bölge turizminin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesinin artırılması,*

- Çevreye duyarlı olarak bölgenin iktisadi yapısına katkıda bulunulmasını amaçlamaktadır.

Bu genel hedefler ile Muğla ilinin;

- Yürüyüş ve Turizmde yurtdışında ve yurtiçinde bilinen bir marka haline gelmesi,
- Turizm sektörünün 12 aya yayılması,
- Yerel halkın Turizm geliri sağlaması,
- KOBİ'lerin Turizm den gelir sağlaması özel amaçlar olarak özetlenebilir (GEKA, 2011: 36)

Bu hedefler doğrultusunda projenin kabul süreci akabinde projenin çalışma takvimi aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Çizelge 3):

Çizelge 3: Proje İş - Zaman Planı Tablosu

FAALİYET	AYLAR							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Güzergâh üzerindeki eksiklikler çıkarılması	x	x						
Güzergah üzerinde not alınması	x	x						
Her 10m (on metre) bir GPS kodlanması yapılması	x	x						
Rehber kitap ön hazırlıkları için Güzergahın tarihsel, arkeolojik, turistik, flora-fauna bilgileri hazırlanması, fotoğraflamalar yapılması	x	x						
Tahminen 200 km lik yolda ıslah çalışması yapılması	x	x						
KTVK Kuruluna izin başvurusu yapılması			x					
Tahminen 300 km lik güzergahta ıslah çalışması tamamlanması			x	x				
Rehber kitap hazırlıklarının tamamlanması, yazılı ve dijital olarak, (ortalama 100 sayfa)			x	x				
Yol güzergahının her 50 m.de bir boyanması					x	x	x	
150 adet yönlendirme levhası yerleştirilmesi					x	x	x	
Yerel Halkın Bölgeye gelmesi muhtemel turistlerin, konaklama ihtiyaçları, ikram, sağlık bilgisi, sunum koşulları hakkında bilgilendirilme								x

Kaynak: (GEKA, 2011: 48-49)

Rota planlan iş sürecinde, kağıt üstünde 510 km olarak öngörülmüştür fakat tamamının araştırılması ve “Muğla ‘Çevresi” kısmının sonradan eklenmesi ile birlikte rotanın toplam uzunluğu 820 km’ye çıkmıştır. Bu durum güzergah ve planlanan kitabın daha geç sürede hazırlanmasına sebep olacağı için GEKA projenin tamamlanması için araştırmacılarına ek süre tanımıştır. Keza bu aşamada gecikmeyi zorunlu kılan bir diğer sebep de, rotayı işaretleme için TC. Kültür ve Turizm

Bakanlığı Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulundan alınması gereken iznin yaklaşık 8 ay gibi bir sürede çıkmasından kaynaklanmıştır.

Rotanın sahada hazırlık aşamaları şu şekildedir:

- 1- Marmaris - İçmeler' den başlayan rotanın Aydın – Karpuzlu'ya kadar kesintisiz devam edecek rotanın oluşturulması. Bazı bölgelerde eski rotaları bulmak çok zor olmuşken bazen de alternatif çok olduğu için rotanın uzunluğunun iki katı kadar (yaklaşık 1.500 km yürünmüştür).
- 2- Rota tamamıyla harita üzerinde oluşturulduktan sonra ve nihai şekli verildikten sonra rehber kitabı için ikinci kez yürünmüş, notlar alınmış, etapların başına ve önemli noktalarına dikilecek levhaların yerleri tespit edilmiştir. Uzun zamandır kullanılmayan ve yürümeye uygun olmayan ve açılması gereken etaplar tespit edilmiştir ve ıslah çalışmaları başlamıştır.
- 3- İşaretlemenin yapıldığı safhadır (kırmızı – beyaz renkli, rotanın takibinin yapıldığı 30.000'nin üzerinde, her iki yönden yürüyen yürüyüşçüler için ayrıca 300 km'lik bölümünün yerelden çalışanların yardımı ile temizliği ve ıslahı devam etmiştir. Bu şekilde patikalar yürünebilir hale getirilmiştir.
- 4- Tüm rota boyunca 220 yönlendirme levhasının dikilmesi.
- 5- Rehber kitabın İngilizce ve Türkçe olarak ayrı ayrı hazırlanması
- 6- Yerel halkın rota ve yürüyüşçülerin ihtiyaçları konusunda bilgilendirilmeleri (Fotoğraf 1)

a- Rota Araştırmaları

b- Rota Araştırmaları

c-Rehber kitabı için notların alınması

d- Rotanın işaretlenmesi

e-Levhaların yerleştirilmesi

f- Yerel Halkı Bilgilendirme Toplantıları

Fotoğraf 1: Rotanın Hazırlık Aşamaları

Kaynak: Altay zcan

Rota Hazırlık Safhalarının Rotanın tamamlanmış büyük bölümü Muğla il sınırlarında (yaklaşık 770 km) ve geri kalanı (yaklaşık 50 km) Aydın il sınırları içindedir. Rota açıldığı günden bugüne yapılan rota değişiklikleri ile rotanın toplam uzunluğu 860 km'ye çıkmıştır. Rota son şeklini aldığında çok uzun olduğu ve birbirinden bağımsız bölgelerden geçtiği için yürüyenlere kolaylık olması için 5 ana bölüm ve bir ek bölüme ayrılmıştır (izelge 4).

Çizelge 4: Karia Yolu Bölümleri ve Uzunlukları

Bozburun Yarımadası	141.2 km
Datça Yarımadası	240.7 km
Gökova Körfezi	139.2 km
İç Karia	174.2 km
Muğla Çevresi	108.5 km
Dalyan - Ekincik	11 km

Kaynak: Özdemir, Özcan, Livesley, 2013: 33

Karia Yolu Kültür Rotasının oluşturulması ile bölgede var olan patikalar belli bir konsept içinde birleştirilmiş, unutulmak ve kaybolmak üzere olan patikalar tekrar canlandırılmıştır. Rotanın açılması ile bölgenin turizm zenginliğine önemli bir değer eklenmiştir.

3.3. Karia Yolu Ve Kültürel Miras Unsurları

Her kültür rotasının oluşturulma ve oluşturulduktan sonra onunla ilişkili paydaşları vardır. Bu durum Karia yolu içinde geçerlidir. Bu ilişki genel olarak dört boyutta ele alınır (Moulin ve Boniface, 2001: 237):

Turistler: Rotalar bir yere varmayı sağlaması ve yol boyunca seyahat için seçilir.

Yereller: Oldukları yere iktisadi, sosyal ve kültürel fayda sağladığı için desteklerler.

Tanıtıcılar ve Paydaşlar: İktisadi, siyasi ve statüsel erişim ve zenginlik sağladığı için desteklerler.

Mekan: Gelir ve korumaya yönelik görüş desteği için turistlerin ilgisini çekmek için kullanılır.

Ayrıca mekanın en iyi koruma açısından yükünün paylaşımı için de kullanılır.

Türkiye’de rotalar oluşturulurken kavramsal yaklaşım ve ön hazırlık safhası bulunmamaktadır ya da yetersizdir ancak rotaların yarattığı sonuçlar açısından bakıldığında dünyanın her yerindeki sonuçları ile az ya da çok benzerdir.

Türkiye’deki kültür rotalarının ön hazırlığı çok yoğun olmasa da Türkiye kültürel miras açısından çok katmanlı tarihi, doğal güzellikleri ve kültürel çeşitliliği ile çok zengindir. Bu hali ile Turizm sektörünün önemli oyuncularındandır. Türkiye’de Turizm daha çok kıyı ve arkeolojik zenginlikler üzerinden kurgulanmıştır ya da ülkemiz daha çok bununla tanınmaktadır. Ancak bu durum turizm içinde farklı sonuçlara sebebiyet vermektedir. Bu noktada turizmin kıyı kesimde toplanması özellikle kıyıda talep ve potansiyel bakımından bir baskı yaratmakta ve doğal, tarihi

ve kültürel zenginliklerimizin korunmasında var olan mevcut sorunların üzerine başka sorun ve zorluklar eklemektedir. Bu baskıyı en çok hisseden bölgelerden biri Karia yolunun büyük bölümünün geçtiği Muğla ilidir.

Kapsadığı alan ya da uzunlukları değişmekle birlikte her kültür rotasının oluşturulmasının ilk odak noktası kültürün korunması olmalıdır. Muğla ilinin büyük bölümü ve Aydın ilinin iç kısmı Antik Çağda Karia sınırlarına girer. Karia Yolu Kültür Rotasının geçtiği alan burasıdır. Bu bölge Akdeniz ve Ege bölgelerinin birleştiği yerdedir. Dolayısıyla kültürlerinin birbirine karıştığı, Türkiye'nin kültürel olarak en renkli ve zengin coğrafyalarından birisidir. Bölge; denize olan kıyısı, coğrafik özellikleri, doğal çeşitliliği ve arkeolojik- tarihi zenginliği ile son derece dikkat çekicidir. Tüm bu özellikler bir arada düşünüldüğünde ana hedefi kültür olan “Karia Yolu” için mükemmel bir karma kompozisyon yakalanmış olur.

Kültür rotaları geçtiği bölgelerde yalnızca mesafeleri birbirine bağlayan yollar olmakla kalmaz, bilakis mevcut olduğu bölgelerdeki tüm kültürel mirası bir bütün halinde birbiriyle iletişim ve etkileşim içine sokma fonksiyonu da taşırlar. Örneğin tüm bu vesileler sebebiyle yerel halk hem birbirleri hem de geçmişleri ile ilişkin kültür belleklerini tazelemiş olurlar. Dolayısıyla bir kültür rotası hem onun yaşayan parçasını hem de o yaşayan parçayı deneyimleyeni farklı noktalardan mevcut kültürel geçmişiyle yüzleştirmektedir. Bunu yaparken başta rotayı tecrübe edenleri o bölgenin geçmişten süzülerek bugüne kadar gelebilmiş somut kültürel mirasıyla ve hala yaşatılan somut olmayan kültürel mirası ile iletişime sokmaktadır. Diğer yandan da kültür rotası yarattığı konseptle yereldeki insanın kimliksel dönüşümüne, kültürler arası geçişkenliğin farkına varmasına ve onun değerini anlamasına da yardım edecektir. Ayrıca kültür rotası bunu yaparken tekilde sadece ilgi gruplarının bildiği, ulaşılması zor olan ya da değeri bilinmeyen kültür mirası öğelerini saklandığı köşelerinden çıkarır ve onları bir bütünün parçası haline getirerek, var olan değerlerini birlikte yükseltmesine de vesile olmaktadır. Böylelikle yereldeki insanların o ana kadar değerini bilmediği ya da farkında olmadığı mirası ile bütünleşmesine de katkı sağlamaktadır. Muhakkak ki yerel halkın bu çıkarımı yapmasında, rota ve üstündeki kültürü deneyimlemek için gelen “yabancı/turistin” bu zenginliği takdir etmesi ana sebep olacaktır. O aslında yerel için hep orda olan, bildiği, tanıdığı ama kendi ile ilişkilendiremediği ve kıymetini her zaman

anlamadığıdır. Ancak bir “yabancıнын/turistin” bu zenginliği takdir etmesi, yerelin de kendisini o kültürle zdeşleştirmesine, korumasına yahut sahip çıkmasına sebebiyet vermektedir. Çünkü kültür rotası tekil öğelerden değil, tekillerin bir araya gelmesi ile oluşan bir bütünlüktür.

3.3.1. Karia Yolu Kültür Rotasının Somut Kültürel Mirasın Korunmasına Katkıları

ICOMOS’a göre bir kültür rotası kültürel mirasa tanıklık eden ve fiziksel varlığını doğrulayan somut unsurlarla mutlaka desteklenmelidir (Suarez ve Inclan, 2005: 4). Karia Bölgesi bu açıdan ele alındığında son derece zengin bir kültürel varlık seçkisi sunar:

Rota zerinde Kaunos, Loryma (Bozukkale), Knidos, Stratonekia, Halikarnassos (Bodrum), Pedesa, Pein Kalesi, Mylasa, Labraunda, Heraklia Latmos, Alinda gibi önemli Karia kentleri vardır (şekil 7).

Şekil 7: Karia Bölgesi Antik Kentleri
Kaynak: (Kuzucu ve Ural, 2010)

Bu büyük antik ve daha sık ziyaret edilen antik yerleşimlerle birlikte Amos (Kumlubük, Marmaris), Syrna (Bayır, Marmaris), Phoenix (Taşlıca, Söğüt, Marmaris), Karamaka (Bozburun Yarımadası, Marmaris), Hydas (Turgut, Marmaris), Kastabos (Hisarönü, Marmaris), İdyma (Akyaka, Ula), Thera (Ula, Muğla), Keramos (Ören), Latmos Neolitik Duvar Resimleri (Gölyaka, Milas), Yediler Manastırı (Gölyaka, Milas), Stylos Manastırı – Arap Avlusu- (Karakaya, Söke) gibi daha küçük, az bilinen, ulaşımı zor ve bazıları sadece yürüyerek ulaşılabilen antik kentler ya da daha geç dönem kültür varlıkları vardır (Fotoğraf 2):

a-)Amos antik kentinden görünüm
(Kumlubük, Marmaris)

Kaynak: (URL 28)

b-) Syrna antik kentinden görünüm
(Bayır, Marmaris)

Kaynak: (URL 29)

c) Phoenix antik kentinden görünüm

Kaynak: (URL 30)

d- Karamaka yerleşiminden görünüm

Kaynak: Altay Özcan

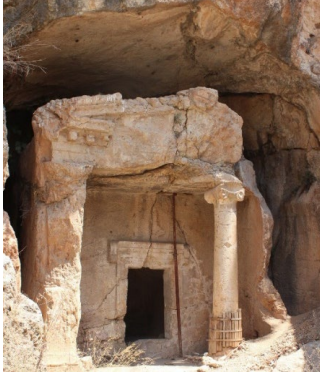
e- Hydas antik kentinden görünüm

Kaynak: Altay Özcan

f- Kastabos antik kentinden görünüm

Kaynak: (URL 31)

g- İdyma antik kentinden görünüm

h- Thera antik kentinden görünüm

Kaynak: (URL 32)

Kaynak: Altay Özcan

ı – Keramos antik kentinden görünüm

j- Latmos Prehistorik Duvar Resimleri

Kaynak: Altay Özcan

Kaynak: Mithat Serçin

K-1: Yediler Manastırı
Kaynak: Mithat Serçin

K-2: Yediler Manastırı
Kaynak: Mithat Serçin

Fotoğraf 2: Karia Yolu Kültür Rotası Küçük Ölçekli Antik Kentler ya da Yapılar

Az bilinen ve ulaşması zor ama Karia Yolu ile rotaya alınan kültürel mirasımız daha Kariyalı karakteri olan kentler antik bölgenin kimliğini anlamak açısından önemlidir. Bu kentlerin bir rota ile bilinirliğinin artması ve ziyaret edilmesi hem atıl durumda olan kültürel mirasımızın değer kazanmasına hem de koruma açısından gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu gibi kültürel mirasın değerini anlamaya başlayan yerel halk bunları korumak için daha bilinçli hale gelmiştir.

Antik kentler ve onu oluşturan yapılar büyük alanlara yayılan kültür varlıklarıdır. Antik kentleri oluşturan kamu ve dinsel yapılar ise genellikle antik kentin merkezinde yer almaktadır. Bu merkezdeki antik yapılar haricinde antik kentin territoriumunda var olan, o kente ait olan nekropolis alanları, kırsal yerleşimler, bazen geç yerleşimler, işlikler, sur duvarları, sarnıçlar, antik taş ocakları, kutsal alanlar ve bazı anıtsal yapılar antik kentin merkezine yakın ama dışında yer alırlar. Bu gibi antik kentler kitle turizmi şeklinde ziyaret edildiğinde zaman yetersizliğinden, ulaşımının nispeten zor olmasından ya da buraların bilinmemesinden ziyaret edilmemektedir. Bir antik kent kültür rotasına dahil edildiğinde bu yapılar da kültür rotasına dahil edilmektedir. Bu bir antik kentin tam anlamıyla ve onu oluşturan kültürel elementlerinin eksiksiz anlaşılmasını sağlayan olgulardan biridir. Aşağıdaki Knidos territoriumunda yer alan ve ancak Karia Yolu Kültür Rotası takip edilerek görülebilen Knidos aslanı bu duruma güzel bir örnektir (Fotoğraf 3: a-b). Zira söz konusu eser 19. yy'da yabancı gezginlerce keşfedilmiş, yoğun uğraşlar neticesinde içinde bulunan aslan heykeli yerinden sökülmüş ve deniz yoluyla British Müzesine taşınmıştır. Anıt ülkemizin “vatansız kalmış” eserlerinden sadece birisi olarak bugün Britanya Müzesine giren tüm ziyaretçileri karşılayan en nadide eserlerden birisi olmuştur. Ancak eser her ne kadar yurtdışında olsa da, yani bağlamından ne kadar koparılmış olsa da ait olduğu kültür ve ait olduğu yapı halen yerli yerindedir ve bunu görebilmenin tek yolu Karia Yolu Kültür Rotasını yürüyerek deneyimlemektir. Yine rota üzerinde görülebilecek tekil yapı ve anıt örneklerine verilebilecek bir başka güzel örnekte; Knidos teritoryumunda yer alan ve Değirmenbükü koyu ile Knidos yerleşimi arasında gözlemlenen geç yerleşimdeki devşirme malzemelerle inşa edilen yerleşim ve sarnıçtır (Fotoğraf 3: c-d).

a-) Önde Aslanlı Burun arkada Kap Krio yarımadası ve Knidos

b-) Knidos Aslanlı Mezar stylobatı

c-Knidos antik şehrinden getirilmiş devşirme malzemelerle inşa edilmiş Geç Dönem Yapıları (Değirmenbükü –Knidos)

d- Geç Dönem Sarnıç - (Değirmenbükü - Knidos)

Fotoğraf 3: Knidos Territoriumu Yapıları

Kaynak: (URL 33)

Bu gibi tekil kültür varlıkları lokasyon ve ulaşım zorluğundan kaynaklı olarak kamuoyu tarafından bazen hiç bilinmezler ya da çok az kişi tarafından bilinmektedirler. Bu durum içinde olan kültür varlıklarına bir rotayla ulaşılabilmesi, onların kamuoyu gündemine taşınmasını sağlayarak bilinirliğini ve görünürlüğünü arttırmakta; korunması için tedbirler almaya da teşvik etmekte ya da mecbur bırakmaktadır. Örneğin Bozburun yarımadasının en ucunda yer alan ve Karamaka ismiyle bilinen Rum köyü bu duruma iyi bir örnektir. Karamaka lokasyonu itibarı ile sadece uzmanların bildiği, tekne turlarında Tola ya da Loryma (Bozukkale) Limanında inilerek ulaşılabilen, ancak buna rağmen bu turlarda dahi fazla ziyaret görmeyen bir yerleşimken, Karia Yolu Kültür Rotasının buraya kadar ulaşması ile birlikte gerek işaretlemeler gerekse patikaların düzenlenmesi ile alanın bilinen ve daha kolay ulaşılabilen bir kültürel değer haline gelmesi sağlanmıştır (Fotoğraf 4). Dolayısıyla bölge hem yeni bir turizm lokasyonu kazanmış hem de alanın tanınma

durumu beraberinde dolaylı bir koruma refleksi geliştirilmesine de sebebiyet vermiştir.

a- Karia Yolu Bozburun Yarımadası Rotası

b- Karamaka Yerleşiminden görünüm

c-Karamaka - Meryem Ana Kilisesi

d- Karamaka, Yel Değirmeni ve Ev Kalıntıları

Fotoğraf 4: Karamaka Yerleşimi – Bozburun Yarımadası
Kaynak: a: Özdemir, Özcan, Livesley, 2013, b-c-d: Altay Özcan

Karia Yolu üstünde bunlarla birlikte tekil durumda Ortaçağ kiliseleri, antik zeytin işlikleri, antik mezarlar, antik steller, antik yazıtlı bloklar, tarihi sarnıçlar, vb. vardır (Fotoğraf 5). Bunlar hali hazırda tek başına bir kültürel değer taşırlarken bir rota ağının içine alınmalarıyla hem bir bütünün parçası olarak hem de yeni bir bakış açısıyla var olan değerinin üzerine değer katarak yaşamlarına devam ederler. Bu noktada yürüyüşçüler kadar yerel halk bağlamında da bu tekil yapılar özel bir anlam kazanır. Zira yerel halk rota üzerinde bulunan aslında her gün gördükleri bu nokta alanların önemlerini ve işlevlerini kavrayarak dolaylı bir kültür koruma misyonu da kazanmış olurlar. Bu durum kültürel mirasın daha geniş ölçekte tekrardan keşfedilmesini sağlamaya yönelik önemli bir katkıdır. Ayrıca kültür rotalarının yüzyıllardır oluşturulan kültürel mirası koruması ve muhafaza etmesi önemlidir. Tüm bunlar yerel halkın ve daha sonra tüm insanlığın farkındalığını artırma ve mirasın

gelecek nesillere aktarılmasını (Berti, 2015c: 23) sağlamak noktasında hedeflerle örtüşmektedir.

a- İlimar Kilisesi

b- Antik Zeytin Ezme Presleri

c- Antik Stel

d- Sarnıç

Fotoğraf 5: Karia Yolu Kültür Rotasındaki Tekil Kültürel Varlıklardan Örnekler
Kaynak: a,c,d: Altay Özcan, b: (Ocakcan, 2017: 5)

Yukarıda kısaca değinilen geniş anlamda sitler ve nokta sitlerin ya da kalıntıların dışında Rotayı ilginç hale getiren ve değerini arttıran bir diğer kültürel miras izi de yolun kendisiyle doğrudan örtüşen antik çağlardan yahut yakın tarihi zamanlardan bu yana korunan döşemeli yollardır (Fotoğraf 6). Mutlak mevcudiyetleri son 50 yılda modern yollara yenik düşse de bu patikalar yüzyıllarca insanları ve yerleşimleri birbirine bağlamışlardır. Ancak ne var ki bu yolların büyük bir kısmı bugün yaşayanları tarafından kullanılmaz olmuştur. İnsan ayağının unuttuğu bu izler, Karia yolu oluşturulurken gerçek sahiplerince -ki bunların pek çoğu bugün 60 yaşın üzerindeki yolları hatırlayan son jenerasyondur- yeniden keşfedilmiştir. Akabinde ise bu unutulmaya yüz tutmuş yaklaşık 300 km'lik yollarda ıslah çalışması yapılarak bu

rotaların maddi kalıntı olarak sonsuza dek kaybolması yahut zihnen unutulması da önlenmiştir. Tek başına bu durum dahi kültür rotalarının sadece kullanımı sırasında değil aynı zamanda oluşum aşamalarında da coğrafyaya ait kültürel varlıklarının yaşatılmasına nasıl katkı sunduklarının anlaşılması açısından da oldukça önemlidir. Bununla birlikte gözlemlenen bir başka durum ise rotaların kültürel bellek aktarımına olan katkılarıdır. Zira yerel ile yapılan pek çok paylaşımında rota üzerinde yaşayan genç nesil, bu rotaları atalarından duyduklarını ama hiç yürümediklerini, Karia Yolu Kültür Rotasının açılması ile birlikte ilk kez yürüdüklerini belirtmişlerdir. Bu durum da açıkça kültür rotalarının kültürel davranışların aktarımının devam etmesindeki fonksiyonunu göstermesi açısından oldukça dikkate değerdir.

Fotoğraf 6: Karia Yolu Kültür Rotasındaki Taş Döşemeli Yollar
Kaynak: Altay Özcan – Mithat Serçin

Rotanın daha çok “İç Karia” kısmında yoğunlaşan kısmı, taş döşemeli yollarıyla Karia Yolu’nun en dikkat çeken kültürel miras varlıklarını barındırır. Bu bağlamda özellikle Milas ve civarında, rotanın Aydın sınırlarına giren bölümleri (Karia Yolu, İç Karia bölümü) zengin bir dokuya sahiptir. Bu yollar bazen binlerce yıllık olabileceği gibi bazıları da yakın yüzyıllarda oluşturulmuş ve kullanılmış yollardır (Fotoğraf 7). Bu rotalardan bazıları halen yerel tarafından zeytinliklere yaya ya da

binek hayvanları ile ulaşmakta kullanılmaktadır. Bununla birlikte rotaların araştırılması sırasında bunların sayısının önceki yıllarda çok daha fazla olduğu, fakat zeytinliklere motorize araçlarla daha kolay ulaşmak için bazılarının tahrip ya da yok edildiği de öğrenilmiştir. Keza Karia Yolu'nun ilk oluşturulduğu yıllarda da bu tahribatın halen devam ettiği ve rotanın yaklaşık 60 km'lik kısmında bu tahribat gerçekleştiği görülmüştür.

A)- Tekeler – Karpuzlu arası
(Tahribattan önce)

b-) Aynı rota (tahribattan sonra)

Fotoğraf 7: Tekeler - Karpuzlu Arası Taş Döşem Patika
Kaynak: (URL 34)

Ancak rotanın tanınması, kamuoyunda daha çok yer alması ve rotada yürüyen sayısının artması ile beraberinde ekonomik getirisinin başlaması, yerel insanların bu konuda daha bilinçli hareket etmesine de sebebiyet vermiştir. Yapıları itibarı ile doğal, tarihi ve kültürel değeri olan bu döşemeli yolların kültür rotaları ağlarına alınmasıyla birlikte turistik değerde kazanması da söz konusu olmuştur. Ki bu durumda korunmalarında önemli bir ivme kazanılmasını sağlamıştır. Bu durum E. Berti'nin belirttiği gibi “*Kültürel Rotalar, kültürel mirasın farklı ölçeklerde yeniden keşfedilmesine olanak tanır ve yerel halkın miraslarını korumak ve sürdürülebilir bir şekilde yönetmek için politikaların oluşturulması konusunda katılımı ve farkındalığı üzerinde çalışmaya olanak tanır*” (Berti, 2015c: 28) ilkesinin uygulamada doğru olduğunu kanıtlaması açısından son derece önemlidir.

Karia Yolu Kültür Rotasının önemli bölümünün geçtiği Bozburun Yarımadası ve Gökova Körfezi'nde 2021 Temmuz ve Ağustos aylarında büyük çaplı orman yangınları meydana gelmiştir. Yangınların zarar verdiği orman dokusunun içinde zarar gören biri de kültür rotasını oluşturan patikalardı (Fotoğraf 8). Bu felaket kültür rotalarının korunmasının ve yaşatılmasının zorluğunu göstermesi açısından

önemlidir. Karia Yolu oluşturulurken bu patikaların GPS koordinatlarının alınmıştır ve bu sayede yangında zarar gören ve nereden geçtiği belli olmayacak ve belki de bir daha hiçbir şekilde bulunamayacak patikaların kayıtlarının önceden arşive alınmış olması ile geri getirilebilecektir. Yangından zarar gören bölge toparlanmaya başladıktan sonra koordinatlar kullanılarak kültür rotasının bu bölümü tekrar oluşturulabilir. Yaşanan bu durum patikaların kayıt altına alınmasının patikaların geçtiği bölgelerdeki en vahim olaylarda bile korunmasında ne kadar kilit rol oynadığını bir kez daha göstermiştir.

Fotoğraf 8: Karia Yolu Bozburun Bölümü, Yangın Sonrası Görünüm
Kaynak: Altay Özcan

Rota üzerindeki bir diğer önemli kültür varlığı yerel ve geleneksel mimari ev örnekleridir. Rota üzerinde hemen her yerde ama daha çok kırsal kesimde bunun çok güzel örnekleri görülmekle birlikte en çok görüldüğü yer Çomakdağ Köyleridir. Duvar dokusu, cephede pencere dizileri arasındaki ocak çıkmaları, seki köşikleri ve bacaları kırsal konutların başlıca karakteristik özelliklerinden olan bu evler (Tekin, 2003: 11) özellikle cephelerdeki taş işçiliği ve pişmiş tuğla malzeme ve harç ile yapılmış derzlerde (Ocakcan, 2017: 5) kendini gösterir. Muğla, Milas ilçesi sınırları içinde kalan Çomakdağ Köyleri olarak bilinen 5 köyde; Çomakdağ - Kızılağaç,

İkiztaş, Ketendere, Gökseki ve Sarıkaya köylerinde bu mimari son derece yoğun olarak görülmektedir (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9: Çomakdağ Evleri, Mimari Detaylar
Kaynak: (Yalçın Coşkun, 2009; 39-41)

Çomakdağ evlerini özel kılan yalnızca dış cepheleri ve mimari detayları değildir. İç mekanlar korunmuşluklarıdır, iç mekan detayları ve süslemeleri ile oldukça önemli örneklerdir (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10: Çomakdağ Evleri, Ev İçi Detayları
Kaynak: (Ocakcan, 2017: 7-11)

Bu evleri son yıllarda kontrolsüz taş ocakları ve yangınlar, rant amaçlı yapılaşma ve turizm (kontrolsüz) ve göç olgusu olguları tehdit etmektedir (Coşkun, 2019: 5-6). Evlerin geleneksel mimari ile devam ettirilmemesinin diğer sebepleri;

- Genişleyen ailelerin ayrı evde yaşama istekleri ile birlikte daha fazla yere ihtiyaç olması,
- Çimentonun ucuz ve kolay erişilebilir olması,
- Geleneksel işçiliği devam ettirecek usta yetişmemesi olarak açıklanır (Ocakcan, 2017: 14).

Bu evler tamamen terk edilmemekle birlikte depo olarak kullanılmaya devam edilmekte, üst katlarına betonarme evler inşa edilmiş ya da geleneksel evin bahçesine betonarme evler inşa edilmiştir (Ocakcan, 2017: 14).

Çomakdağ evleri Muğla turizm bölgesi içerisinde tamamen bilinmeyen bir kültür varlığı olmamasına rağmen ziyaretçiler bu köylere kısa süreliğine ziyaret gerçekleştirmekte, yerel halk ise bu zenginlikten gerekli geliri elde edememektedir. Bununla birlikte Karia yürüyüş yolu rotasının bahsedilen bu 5 köyden geçmesi ile

yürüyüşçüler için bu evler konaklama ve yeme içme ihtiyaçlarının giderilmesi için kullanılır olmuştur. Yeterli olmamakla birlikte Karia Yolu'nun daha popüler hale gelmesi, kültür rotasında olanların gelenekseli deneyimleme ve bunun için yolda olma isteği bu evlerin korunması için yerel halkı teşvik anlamında önemlidir. Karia Yolu Kültür Rotası oluşturulduğundan itibaren köylülerin bu konuda ulaştığı bilinç rotanın bu anlamda görevini yerine getirdiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Yürüyüş rotalarının bir diğer etkisi de buldukları bölgeyi keşfetmek için diğer tüm alternatiflerden çok daha fazla imkân sunmalarıdır. Burada özellikle yürüyüşçüler ile bölge kültürü arasında kurulan ilişki dikkat çekicidir. Kültür rotalarının bir diğer olumlu yönü sadece kitlesel değil ama aynı zamanda bireysel turistlerin teknolojiyi kullanarak (Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımı ile) bölgeyi keşfedebilmeleri ve bölge kültürü ve insanı ile aracısız ilişkiye girebilmeleridir (Babacan, 2020: 22). Zira kitle turizmi ve araçlar olmaksızın kültür rotasının sağladığı altyapı ve bilgiyle bölgeyi kolayca keşfeden yürüyüşçüler/turistler, coğrafyadaki kültür ile interaktif ve kalıcı iletişime de geçebilmektedirler. Üstelik bu iletişime geçme durumu sadece yürüyerek, görerek, okuyarak ya da fotoğraflanarak bilinen kültür varlıkları ile kurulan ilişki ile de sınırlı değildir. Keza iletişimin asıl kalıcı ve interaktif olan kısmı doğrudan kültür alanı içinde bulunan kişi ya da topluluklarla kurulanlarla sağlanmaktadır. Bu noktada yürüyüşçülerin kırsal alanlardan geçerken yaşam deneyimlerine şahit oldukları kültür bölgesi insanları yaşam biçimleri ve deneyimleriyle rotayı yürüyenlere kültürlerinin yaşayan parçalarını da tanıma fırsatı sunmaktadır.

3.3.2. Karia Yolu Kültür Rotasının Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Katkıları

Maddi kültür unsurların dışında kalan her türlü kültürel miras somut olmayan kültürel miras tanımının içine girer. Terimin neyi ifade ettiği ya da neyi kapsadığı ile ilgili karışıklıklar vardır. Folklor ya da halk bilimin yerine üretilen bir terim olduğu düşünülse de bu tam karşılığı olan bir tanımlama değildir. Terim UNESCO tarafından oluşturulan bir kültürel miras koruma programının adıdır (Oğuz, 2013: 2). Bu isimlendirme ile ifade edilmeye çalışılan toplumların ortak belleğini oluşturan somut kültürel miras dışında kalan toplumun tüm miras öğeleridir.

UNESCO somut olmayan kültürel mirası, aşağıdaki alanlar olarak tanımlar (UNESCO, 2003);

- a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar
- b) Gösteri sanatları
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar
- e) El sanatları geleneği

Aynı yıl yapılan bir başka UNESCO toplantısında “Kültürel Rota” kavramına değinilmiş ve yukarıda detaylıca ele alındığı gibi somut olmayan kültürel mirasın önemine tanımlamayla vurgu yapılmıştır. UNESCO’ya göre “*Kültürel Rota, fiziki olarak belirlenmiş, tarihi önemi ve işlevselliği ile karakterize edilen kara yolu, deniz yolu veya karma bir yapıda olan bir güzergahtır; fikirlerin, bilgi ve değerlerin çok boyutlu, sürekli ve karşılıklı değişimlerinin yanı sıra, insanların etkileşimli hareketlerini göstermekte ve kültürlerin zaman ve mekanda, hem somut hem de somut olmayan mirasına yansıttığı karşılıklı etkileşimini oluşturur*” (UNESCO, 2003). Dolayısıyla burada UNESCO’nun açıkça dikkat çektiği gibi kültürel rotalar hem somut hem de somut olmayan kültürel miras ile yakın bir ilişki içerisinde.

Bilinmektedir ki Türkiye, somut kültürel mirasının zenginliği yanında somut olmayan kültürel mirasının zenginliği, derinliği ve çeşitliliği ile öne çıkan bir ülkedir. Aralık 2020 tarihi itibariyle Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine kayıtlı 18 adet unsuru bulunmaktadır (URL 35). Bu sayı ile Türkiye dünya ülkeleri arasında öne çıkan ülkelerden biridir.

Somit olmayan kültürel mirasın zenginliği ve bunun hem kültürel rotalar ile ilişkisi hem de ülkedeki durumunu anlamak açısından Avrupa Kültür Rotaları tarafından hazırlatılan ülke SWOT analizi “Türkiye Raporu” önemli ipuçları verir. Söz konusu raporda somut olmayan kültürel miras ile ilişkili olarak şu noktalara değinilir:

- Tarihöncesi çağlardan başlayarak Anadolu’da birçok toplum ve medeniyet yaşadığı, coğrafi özelliklerinden ve zengin doğal kaynaklarından yararlanarak somut ve somut olmayan kültürel mirasın bu topraklarda köklendiği iç içe geçtiği ve geliştiği ifade edilmiştir.

- 2023 Türkiye Turizm Stratejisinin daha çekici ve daha güçlü alternatif destinasyonlar ve rotalar oluşturmayı hedeflediği ve çok iyi bilinmeyen kültürel varlıkları **somut olmayan kültürel mirası** tanıtmayı hedeflediğine atıf yapar.
- Türkiye'nin değişik bölgelerindeki birçok üniversitesinin **somut olmayan kültürel mirası** belgeleme çalışmaları yaptığına dikkat çekilmiştir.
- Türkiye'nin Batı ve Doğu arasındaki konumu ve komşu ülkelerle çeşitli tarihi ve kültürel bağlantılarının yanı sıra zengin tarihi somut ve **somut olmayan mirasının** ilginç yeni kültür rotaları yaratma fırsatı sunduğu ülkenin kültürel rota konusundaki güçlü yönlerinden biri olarak vurgulanmıştır.
- Yerel yönetimler arasında iyi bilinmeyen somut ve **somut olmayan miras varlıklarını** tanıtmaya ve bunlar için markalar yaratma konusunda artan bir ilgi var denilmiştir.
- Genç neslin köylerden göç etmesi, modern yaşam tarzlarının adapte edilmesi ve diğer faktörlerinin ülke çapında somut olmayan kültürel miras uygulamalarının kaybolmasına neden olduğu tespit edilmiştir (Yılmaz, 2020: 12).

Türkiye toprakları göç, taşınma, ulaşım, mevsimsel ikamet değiştirme, kentleri birbirine bağlama, hac, ticaret, tarım, yerel kutlamalar gibi amaçlarla kullanılan çok sayıda rotaya sahiptir. Rotalar binlerce yıldır insanlar ve coğrafyalar arasında kültürün taşıyıcı elementleri olmuşlardır. Bu rotalar insanların bir amaçla bir yere ulaşma amacının ötesinde kültürü yoldaki ve varış yerinde ötekine taşır. Ve taşınan o kültür vardığı yere kadar da evrilir, ulaştığı yerdeki kültürü de değiştirir. Kültürün dinamik ve değişken yönünü temsil eden bu durum, günümüzde bu rotaların “kültür rotası” olması ile bambaşka yerlerden gelen insanların bu rotaları keşfetmekteki en büyük gayelerinden de biri olarak ortaya çıkmıştır. Keza kültür rotası sadece somut kültürel zenginliklerle sınırlı kalmayıp, mevcut zenginliğin yaşayan ve süregiden yanını da gösteren ve bu haliyle de somut olmayan kültür ile de yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Yani başka bir ifade ile dile getirmek gerekirse kültür rotaları; somut kültürel mirasın ruhunu, ancak somut olmayan kültürel miras örgelerini deneyimleyerek anlayabilmektedirler. Bu bağlamda Karia Yolu Kültür Rotası da kültürel mirasın somut olmayan alanlarının deneyimlenmesi bağlamında oldukça

zengin bir içerik sunmaktadır. Yaylacılık kültürü, dokumacılık, mutfak kültürü ve giyim-kuşam gibi folklorik örgeler bölgenin somut olmayan kültürel miras bağlamındaki başlıca zenginlikleri olarak sıralanabilir.

Karia coğrafyasında, kültür rotalarıyla da yakın ilişki içinde algılayabileceğimiz önemli kültürel olguların başında yaylacılık gelmektedir. Anadolu’da yaylacılık kültürünün Türklerin bölgeye gelişiyle birlikte başladığı kabul edilir. Bu bağlamda Anadolu’ya gelen göçebe Türk boylarından bir kısmının istilalara uğramış ve çöküntü halinde olan Bizans İmparatorluğuna ait harap olmuş, emniyet ve asayiş kalmamış kentlere yerleştikleri halde, çoğunluğunun göçebe hayat tarzını muhafaza ettiği bilinir (Emiroğlu, 1977: 238). Karia Yolu Kültür Rotasının büyük kısmının geçtiği Muğla’da bu yayla kültürünün izlendiği yerler arasında yer almaktadır. Keza Muğla’nın pek çok yerleşiminde insanların yayla ile kışlak arasında yüzyıllardır devam eden göç hareketi içerisinde olduğu, ancak günümüzde bu yaşam tarzının 1950’lerde değişen orman arazilerinin korunması ve sürülerin ormanlarda beslenmesine izin verilmemesi, yaşam şekillerinin değişmesi, çocukların eğitimi, başka sektörlerde iş bulma gibi sebeplerle terk edilmeye başlandığı da bilinmektedir (Önal ve Dursun, 2010). Tüm bu sıralanan sebepler vesilesiyle de göçler sırasında kullanılan patikalar ve daha da önemlisi bu yaşam biçimi ile bağlantılı kültürel elementler yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaya yüz tutmuştur. Bununla birlikte bu yok oluşun yarattığı tahribat bugün çeşitli şenliklerle giderilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan en geniş katılımlı ve uzun süredir devam eden bir şenlik olarak dikkat çeken bir etkinliği “Uluslararası Yörük Türkmen Şenliği” oluşturmaktadır. Sonuncusu 8-9 Haziran 2019’da gerçekleştirilen şenlik her yıl geniş bir katılımı kutlanmakta ve çeşitli etkinliklerle yöre halkının kültürel belleği tazelenmeye çalışılmaktadır (URL 36). Bu kapsamda çeşitli etkinlikler yapılan şenlikte Yörük göçü canlandırması, güreşler ve konserler düzenlenmektedir. Ayrıca kurulan kıl çadırlarda Yörük kültürü, enstrümanları, yemekleri ve kıyafetleri tanıtımları da yapılmıştır (Yılmaz, Ön Esen, 2017: 6). Bu kapsamlı festivalin dışında ise Karia Yolu Kültür Rotası üstünde ya da yakınında düzenlenen başka etkinlik ve festivaller de mevcuttur. Bunlar: Bodrum Mandalina Hasat Festivali, Bodrum Deve Güreşi Festivali, Bodrum Bitez Mandalina Şenliği, Yatağan Deve Güreşi Festivali, Marmaris Kadın Ve Sanat Festivali, Bodrum Ot Festivali, Uluslararası Lagina Osman Hamdi Bey Ve Turgut Reis Kültür Ve Sanat Festivali, Selimiye Deve Güreşi

Festivali, Datça Badem Çiçeği Festivali, Uluslararası Kadın Ve Sanat Festivali, Az Bilinen Karia Kentleri Yürüyüşü, Halikarnassos İki Yaka Kültür Festivali, Can Yücel Kültür Sanat Festivali ve Menteşe Beşpınar Yağlı Pehlivan Güreşleri şeklindedir (URL 36). Temelde burada sıralanan tüm festivaller ekonomik, dinamik ve birleştirici – bütünleyici bir işlev taşımaktadırlar (Ocak, 2006: 32-34). Çünkü bir bölgede gerçekleşen etkinlikler, bunların sayısı ve niteliği, bölgenin çekiciliğini arttırmakta ve tanıtımını yapmakta oldukça önemlidir (Güngör ve Bozyiğit, 2019; Güngör ve Çetin, 2021). Ayrıca diğer yandan bu aktiviteler rotalar açısından da önemli birer tamamlayıcıdırlar. Zira rotanın büyük kısmının geçtiği Muğla ve Aydın illeri geneli, festivaller açısından oldukça zengindir ve bunlar Karia Yolu Kültür Rotası deneyimi ile bir araya geldiğinde, rota ziyaretçileri için de oldukça dikkat çekici birer etkinlik haline gelmektedir. Zira bu tarz festival ve etkinlikler bir yandan rotanın ziyaretçilerine içinde bulunduğu kültürü daha yakından tanıma imkânı sunarken diğer yandan da hem içerden hem de dışarıdan gelen katılımcılar için cazip olmasıyla bu festivallerin süreklilik potansiyellerini garantilemektedirler. Ayrıca festivallere duyulan bu ilgi farklı içeriklere sahip yenilerinin yapılması için de ön ayak olacaktır. Esasında kültür rotalarının bölgesel etkileri bağlamında düşünüldüğünde bir kültür rotasından beklenen ana değişimlerden biri de budur. Çünkü rotalar yerel otoritelere yeniliklere açık, birlikte çalışma isteği uyandıran ve sağlatan ve ayrıca koordinasyonlarını geliştiren uygulamalar olmalıdırlar. “Karia Yolu” kültür rotasının da beklenen turizm potansiyeline ulaştığında bu bağlamda bir etkileşime vesile olacağından hiç şüphe yoktur.

Karia Yolu Kültür Rotasının etki alanları içerisinde dikkat çeken bir başka somut olmayan kültürel miras deneyimi; mutfak kültürüdür. Yemek genellikle kimlik ve kültürle ilişkilendirilir ve yöresel kimliğin bir ifadesi olarak görülür ve yemek bir destinasyona seyahat etmek için motive edici olarak görülür. Ayrıca yerel kültürü tanıma ve tecrübe etmek için yöresel yemeklerin deneyimlenmesi gerekir (Lee, 2014: 20) Yemek yalnızca var olan malzemelerle üretilen bir ürün olmakla kalmaz aynı zamanda bölgenin kimliği, geçmişi ve kültürü hakkında bilgi verir. Konuya bu şekilde yaklaşıldığında bir bölgenin yemekleri başka bir kültürü deneyimlemek ve tanımak için en önemli araçlardandır (Yüncü, 2010: 28). Keza somut olmayan kültürel miras unsurlarının en önemli alt başlıklarından olan yöresel yemeklerin turizmde sunulması ile bu mirasın da devamlılığı sağlanabilir. Bu açıdan

bakıldığında kültürel değerleri muhafaza etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamada bir araç olarak düşünülebilir (Çapar ve Yenipınar, 2016: 105). Aynı olgu kültür turizmi ögesi olan ve kitle turizmi dışında kalan kültür rotaları içinde geçerlidir. Kültür rotası boyunca seyahat eden turistler kültürü tanıma ve bu deneyimi yaşama konusunda daha istekli ve dikkatli turistlerdir. Yöresel yemekler ziyaretçilerin deneyimini farklılaştırır, derinleştirir ve bölge ve kültürünü anlamada daha deneyimi zenginleştirir. İlgi gören ve gerçek yöresel lezzetleri arayan ziyaretçilere sunulan bu deneyim kültürel olarak bu zenginliğin bölgede devam etmesine yardımcı olur.

Bununla birlikte bölgesel destinasyonlar sahibi oldukları benzersiz kültürel yiyecek ve içeceklerini koruyup kullanımını arttırmak için çeşitli yollara başvurumaktadırlar. Bunlardan bazıları; tescilleme, patentleme coğrafi işaretleme ve UNESCO'nun somut olmayan kültürel listesine dahil olabilmek olarak sıralanabilir (Çapar, Yenipınar, 2016: 110). Koruma ve yaşatma odaklı bu uygulamalardan Türkiye'de en yaygın tercih edilen ise coğrafi işaretlemedir. Bu kapsamda özellikle yerel tarımsal üretim ve gastronomik mirası özendiren, sürdürülebilir gastronomik hareketlilik ve yöresel gastronomik mirası koruma, tanıtmaya ve ekonomik değer katmaya yönelik alınan coğrafi işaretleme sistemi günümüzde oldukça popüler hale gelmiştir. (Durlu Özkaya, Sünnetçioğlu ve Can, 2013: 13). Bu bağlamda Karia Yolu Kültür Rotası içinde de; Muğla ilinin Milas Zeytinyağı, Milas Yağlı Zeytini, Muğla Göce Tarhanası Muğla Saraylısı, Muğla Çam Balı, Marmaris Çam Balı, Bodrum Mandalinası, Muğla Köftesi, Fethiye Tahini, Kavaklıdere Cevizi, Milas Tepsi Böreği coğrafi işareti almış yiyecekleridir (URL 38) Aydın'ın; Kabak Tatlısı, Aydın Kestanesi, Aydın Memecik Zeytini, Aydın Memecik Zeytinyağı, Aydın Yamalak Sarısı Zeytini, Aydın Çam Fıstığı, Aydın İnciri, Bozdoğan Cevizli Sucuğu, Dalama Tandırı, Ddebağ Keşkeği (Karacasu Keşkeği), Dikmen Çiçek / Kekik Balı, Germencik Ekşili Tavuk, Karacasu Pidesi, Nazilli Kar Helvası, Nazilli Pidesi, Ortaklar Çöp Şiş, Sultanhisar Çileği, Söke Tatlı Maya Ekmeği ve Çine Köftesi, coğrafi işaret almış yiyecekler arasında yer almaktadır (URL 39). Dolayısıyla Karia Yolunu içine alan coğrafya somut olmayan kültürel mirasın önemli bir ayağı olan mutfak kültürü bağlamında da son derece zengin bir içeriğe sahiptir. Bu zenginlik şüphesiz bir yandan bölgenin ziyaretçilerine farklı bir cazibe alanı oluştururken, diğer yandan da buna olan talebin neticesinde gastronomik yahut tarımsal üretim faaliyetlerinin artışına da katkı sunacaktır. Diğer yandan Karia Yolu'nu özellikle

kırsal ile olan yakın ilişkisi düşünülduğünde geleneksel ürünlere yahut yemeklere olan ilginin değerinin yerel sakinlerince anlaşılması bunların sunumunu cazip hale getirecektir. Örneğin zeytin bahçeleri arasında uzanan yollardan geçen ziyaretçilerin zeytinin nasıl toplandığını görmesi ya da geleneksel zeytinyağı üretiminin süreçlerini izleyebilmesi onlara kültürel mirasın farklı örgelerini bir arada sunarken diğer yandan ise üreticisi için yaptığı işi değerli kılacaktır. Ya da yerel halkın bireysel olarak kendi mutfaklarını ziyaretçilerine açması ve onları yerel yemekler ile ağırlaması da hem ziyaretçi hem de kültür bölgesindeki ev sahibi açısından önemli bir deneyim alanı olacaktır. Bu şekilde hem ev sahibi ekonomik bir gelir elde etmiş olacak hem de ziyaretçiye bölge mutfak kültürünü birincil elden deneyimleme fırsatı da sunmuş olacaktır. Nitekim bugün Muğla'nın Bağarcık, Sakarya ve Çomakdağ köylerinde bu tarz uygulamalar ile misafirler ağırlanmaktadır.

Muğla ili genelinin bir diğer öne çıkan somut olmayan kültürel mirası dokumacılıktır. İpek böcekçiliği ve ipek dokuma Muğla Merkez ve Yeşilyurt beldesinde (Çolak, 2002: 3), Datça yarımadası ve Çomakdağ köylerinde (Kahvecioğlu Sarı, 2017: 1) uzun süre sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir parçası olmuştur. Yöreyle özgü diğer önemli dokumacılık faaliyeti kilim ve halılardır. El dokuması halı ile kilim ve diğer düz dokumaların yaygın olarak dokunduğu yerler Fethiye ilk sırada olmak üzere Bodrum, Marmaris ve Milas'tır. Milas halısı olarak tanınan halılar Bodrum ve Milas'ta, "Karacahisar halısı" Karacahisar Köyünde (Milas, Muğla) ve "Karaova Halıları" Mumcular Beldesi ve çevresinde (Bodrum) dokunmaktadır (Ölmez ve Etikan, 2014: 59).

Anadolu'nun en önemli el sanatlarından olan hali ve kilim dokumacılığının üretimi diğer somut olmayan kültürel mirasımız gibi günden güne azalmakta ve hatta bazı bölgelerde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Karia kültürel rotası üstte bahsedilen Muğla'nın önemli halı ve kilim dokuma merkezi beldeleri ve köylerinin çoğundan geçmektedir. Bölgede halihazırda yerel otoriteler çeşitli kurslar ve projelerle bu mirası koruma ve geleceğe taşımak konusunda çalışmaktadırlar (Milas Kaymakamlığı, MİTSO, Milas Meslek Yüksekokulu, İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü ve İŞKUR Muğla İl Müdürlüğü tarafından ortaklaşa başlatılan geleneksel Milas Halısı Dokuma Projesi, (URL 40) Karia Yolu Kültür Rotası ile bölgeye ziyaret eden

insanların da bu kültüre ilgi göstermesi ve ürünleri satın alması bu sanatın yaşamına devam etmesi konusunda yerele destek olabilir.

Karia Bölgesi el sanatları açısından da zengin bir repertuar sunar. Kültürün yaşayan en derin ve canlı örneklerini sunan el sanatları bölgede çeşitli formlarda yaşamaya devam eder. Bunun en canlı izlendiği yer Çomakdağ ve civar köyleridir (Milas – Muğla). Çomakdağ ve civarındaki köyler yöresel mimarinin ve süslemelerin en iyi korunduğu yerler olmasının yanı sıra köydeki yaşatılan el sanatları, kadınların giyim - kuşamı ve başlarına taktıkları çiçeklerle somut olmayan kültürel miras öğelerinin halen çok canlı bir şekilde korunduğu yerler arasında da yer alır. Çomakdağ-Kızılağaç köyleri bu özelliklerin en çok yoğunlaştığı lokasyonlardır. Çomakdağ-Kızılağaç Köyü geleneksel kadın kıyafetlerine baktığımızda kadınlarının geleneksel giysilerinin süslenmesinde boncuklarla süslenmiş olduğunu ve ipekli dokumaların da yörede yerel olarak üretilen geleneksel el sanatları arasında olduğu bilinmektedir. Bu çok süslü kıyafetler içinde ise özellikle detay işçiliklerin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu görülmektedir (Fotoğraf 11).

a-)Geleneksel giysilerden içe giyilen gömleğin kol uçlarına yapılan boncuk işi.

b-)Geleneksel giysilerden içe giyilen uçlarına gömleğin kol uçlarına yapılan boncuk işi

Fotoğraf 11: Çomakdağ Kadın Kıyafetleri Detayları

Kaynak: (Etikan S, Çukur T, 2011: 5)

Bölgeye özgü ilginç detay olarak Yaneş işleme olarak adlandırılan ve geleneksel giysilerden alta giyilen şalvarın paçalarının her iki yana bakan kısımlarının dekoru için yapılan süslemeler son derece özel ve yöreye özgüdür. Bu dekor ipek ipliği ile yörenin geleneksel motiflerinin kumaşa aplikasyonu ile sağlanır ve kıyafetin dışa bakan yanlarına dikilir (Fotoğraf 12) - (Etikan ve Çukur, 2011: 6).

a-) Çomakdağ-Kızılağaç köyünden yaneş işleyen bir kadın

b- Geleneksel giysilerden şalvar ve her iki paçasının yan kısımlarına dikilmiş yaneş örneği

Fotoğraf 12: Çomakdağ Kadın Kıyafetleri Detayları
Kaynak: (Etikan S, Çukur T, 2011: 7)

İlginç kıyafet detaylarından bir diğeri de kumaştan dikilen ve başa bağlanan turadır. Tura, çenenin altından ‘sakındırak’ denen bir şeride sahiptir. Ayrıca bunun ‘askılı tura’ denen takkenin üstünden aşağı doğru boncukların sarkıtıldığı ve uçlarında altın takılan örnekleri de mevcuttur (Fotoğraf 13) - (Şiveroğlu, 2013: 65 -67).

a-) Tura

b- Askılı Tura

Fotoğraf 13: Çomakdağ Kadın Kadın Kıyafetleri Detayları
Kaynak: (Şiveroğlu, 2013: 65-67)

Turanın üstüne ‘çemperi’ denilen ipekten bir başörtüsü takılır ve bunun üzerine de bölgeye özgü bir görünüm olarak mevsim çiçekleri, zeytin ağacı dalı ve fesleğen gibi süs bitkileri takılmaktadır (Şiveroğlu, 2013: 69-70). Çomakdağ ile özdeşleşen ve ziyaretçiler için de oldukça ilginç bir tecrübe ve görsel şölen sunan bu kültürel olgu

Çomakdağ ve civarı köyleri kadınlarının bir kültür karakteri olmaktadır (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 14: Çomakdağ Kadınları ve Geleneksel Baş Süslemeleri
Kaynak: a-) Altay Özcan ve b-) URL 41

Çomakdağ ve yakın civarındaki köyler ile karakterize olan bu kıyafet biçimi köyde yapılan bir proje ile de desteklenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Karia Yolu Kültür Rotası oluşturulmadan önce bahsi geçen köyde 2007 yılında “El Sanatlarını ve Sanatkârlarını Destekleme Projesi” kapsamında “Geleneksel Giysili Çomakdağ Bez Bebek Projesi” oluşturulmuştur (Fotoğraf 15) -. Bez bebek üretmek amacıyla başlatılan bu projede katılımcılara bebek üretimi hakkında kurs verilmiş ve sonunda folklorik bez bebek üretimi de köyün önemli el sanatı ürünleri arasında yerini almıştır (Etikan – Çukur, 2011: 5). Diğer yandan üretilen bu bebeklerde bölgeye özgü giysi ve başlık biçimlerine de yer verilerek geleneksel kıyafet kültürünün yaşatılmasına da katkıda bulunulmuştur.

Fotoğraf 15: Çomakdağ-Kızılağaç köyünde üretilen yapma bez bebek (önden ve arkadan görünüm)
Kaynak: (Etikan ve Çukur, 2011: 9)

Çomakdağ Köyünün kültür ve fotoğraf turları rotasına eklenmesinden sonra el sanatları ile uğraşan kadınlar Çomakdağ bez bebeklerinin yanında geleneksel kıyafetlerini hazırlamak için kullandıkları malzemeleri tekrar yorumlayarak turistik ürünler ortaya çıkarmışlardır (Fotoğraf 16), (Etikan – Çukur, 2011: 9). Şüphesiz ki bu duruma Karia Yolu açısından da -popüler destinasyonlarından birisinin Çomakdağ olmasıyla- da benzer bir katkı sunduğu öngörülebilir.

a- Çanta

b- Duvar süsü

c-) Nazarlık

d- Nazarlık

e- Cüzdan

Fotoğraf 16: Çomakdağ, Hediyeelik Eşyalar
Kaynak: (Etikan ve Çukur, 2011: 11-12)

Yukarıdaki Çomakdağ örneğinde olduğu gibi kadınların turizm ve dolayısıyla konumuz olan Karia Yolu Kültür Rotasında istihdam ve üretime yönelmeleri rotanın

başarıya ulaşması, bölgenin sosyo ekonomik gelişimi ve hem ziyaretçilere kültürel aktarım hem de kültürün bölge içinde devamlılığı açısından önemlidir. Karia Yolu Kültür Rotasının geçtiği kırsal bölgelerde kadınların istihdama daha hızlı geçtiği gözlemlenmiştir. Kadınlar kırsal turizmde öncelikli bir konumları vardır. Bu öncelik kadının kırsal turizm içeriği ve faaliyetleri ile uyum içinde olmasında yatar. Kırsalda kadının etkinliğinin fazla olması ile kırsal turizm kadına ihtiyaç duyar (Fidan, Nam, 2012: 1-2). Kırsaldaki kadınlar dışa dönüklükleri ile kültürel aktarımda daha başarılıdırlar. Karia yolu gibi kültür rotaları ev pansiyonculuğu gibi ev ile ilintili faaliyetleri öne çıkardıkları için kadın daha öne çıkar. El ustalığına dayanan el sanatları da yine kadın emeğinin öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu kırsalda yaşayan kadının toplum içi rolünü ve etkisini arttıracak önemli bir sonuçtur (Özer, 2018: 92).

Somut olmayan kültürel miras konusunda kültür rotalarından beklenen en önemli nokta farkındalık yaratmasıdır. Yerel için kendisinde olan kültürüyle çekim objesi olması ve bununla ekonomik girdi sağlaması hem kendi kültürünün değerini anlaması hem de kültürün devamlılığı için çaba sarf etmesinin yolunu açar. Bu bilinçlenme ve kültürün talep edilmesi unutulmaya yüz tutan somut olmayan kültürel öğelerin geri gelmesini sağlar. Kırsaldaki kente ekonomik sebeplerle gitmek zorunda kalmaz aksine kentli artık onun ayağına gelir. Bu yereldeki insanların kente duydukları merakı gideren ve onlarla interaktif ilişkiye girerek kentlilerin bilgi ve yaşam biçimlerinden etkileşime girmesini de sağlar. Bu karşılıklı iletişimin olumlu bir başka sonucu kırsal ve kentsel yaşamlar arasındaki kopukluğu azaltmasıdır (Özer, 2018: 92).

Kültür rotalarının en önemli sonuçlarından bir diğeri de kırsaldaki ailelerin oldukları yerde ekonomik gelir sağlamaları sayesinde kente göçmelerini engellemesidir. Bu durum Türkiye'nin en eski kültür rotası Likya Yolu'nun geçtiği köylerde gözlemlenmiştir. Şimdilik Karia Yolu bağlamında elimizde böyle bir somut ölçüm bulunmamasıyla birlikte Likya Yolu ile paralel bir gelişimin Karia Yolu Kültür Rotasında da söz konusu olacağını düşünmek yerinde olacaktır.

Burada genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılan kültür rotaları ve yerel ile olan ilişki ve bunun kültürün korunmasına yönelik sunduğu katkının benzer alanlarda pek tabii ki Karia Yolu içinde söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada Karia Yolu'nun

bölgenin somut olmayan kültürel mirasa olan katkılarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Bölge kültürünün tüm yönleriyle bir çekim noktası haline getirilmiş ve bölgeyi tarihsel geçmişiyle ilişkili bir marka kültür alanına dönüştürmüştür.
- Yerel halkın somut olmayan kültürel miras değerleri bağlamında farkındalık kazanması sağlanmıştır.
- Kazanılan farkındalık neticesinde ziyaretçinin talep gösterdiği kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliğine teşvik etmektedir.
- Somut olmayan kültürel miras öğelerinin yerel için ekonomik bir değere dönüşmesine katkı sunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültür rotası kavramının Avrupa’da fikirsel tohumların oluşumu 1960 yıllarındaki Avrupa Konseyinin çalışmalarına kadar gitmektedir. 1984 yılında Santiago de Compostela’nın tekrar canlandırılması çağrısı ile kültür rotaları ivme kazanmıştır ve 1987 yılında “Avrupa Kültürel Rotalar Programı” başlatılmıştır. 1997 yılında “Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü’nün” (EICR) kurulmasıyla önemli bir aşama daha kaydeden kültür rotaları 1998 yılında kurulan Uluslararası Kültürel Rotalar Komitesi’nin (CIIC) ile kurumsallaşmasını devam ettirmiştir. Son olarak 2009 yılında Genişletilmiş Kısmi Antlaşma (EPA) ile Avrupa kültür rotalarının fon sorunu ve ülkelerin bu konuda koordineli çalışması garanti altına alınmaya çalışılmaktadır.

Kültür rotalarının Avrupa’daki yerleşmesi ve kurumsallaşmasının önemli mihenk taşlarını kısaca açıklayan her bir tarih ve akabinde alınan kararlar ile esasında kültür rotasının tanımını her defasında yeniden yapılmıştır. Böylece kültür rotalarının kapsayıcılığı artırılmış ve yeni bir form kazanması sağlanmıştır. Ancak en başından itibaren baskın bir biçimde Avrupa’daki kültür rotaları ile Avrupa’nın ortak mirası ve Avrupalılığın inşası vurgulaması yapılmış ama bundan daha önemlisi ortak kültür bilincinin oluşturulması, geçmişin bir konsept halinde anlaşılması, somut ve somut olmayan kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması ve rotalar üzerindeki tüm kültür varlıklarının birlikte değerinin yükseltilmesi ile turizm hareketliliğinin kırsala da yayılması teşvik edilmiştir. Bu amaçlar için kültür rotalarında çok iyi hazırlanmış ve riayet edilen kurallar bütünü oluşturulmuş ve her bir rota için amaçlarını, geçeceği bölgeleri ve nasıl bir kültürel rota ortaya konacağını gösteren ön hazırlık süreçleri uygulanmıştır.

Avrupa’nın bu geniş perspektifli yaklaşımı sonrasında Türkiye’ye baktığımızda; ülkemizin kültür rotası kavramı ile tanışması ilk defa 1999 yılında Likya Yolu’nun oluşturulması ile gerçekleşmiştir. Akabinde ise Likya Yolu’nun başarılı olması ve

turizmde önemli bir ivme kazanması ile diğer bölgelerde de kültür rotalarıyla ilgili çalışmalar yürütülmeye başlamıştır. Türkiye’de ilk yıllarda daha çok gönüllü ekiplerin üstlendiği kültür rotası oluşturma işi giderek daha profesyonel bir hal almış ve 2022 yılı itibarı ile ülkemizdeki kültür rotası sayısı 28’e yükselmiştir.

Kültür yollarının ülkedeki yayılımı ve başarısı resmi makamların da bu konuya eğilmesini sağlamıştır. 2007 yılında oluşturulan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında kültür rotalarının da dahil olduğu eko turizmin geliştirilmesi ve turizm gelişim koridorları stratejisi oluşturulması hedef olarak gösterilmiştir. Yine aynı eylem planında vizyona yönelik ilkeler kısmında kültür rotalarının hedefleri ile uyuşan ve kültür rotası oluşturulmasını destekleyici temel hedefler belirlenmiştir. 2010’lu yılların sonrasında özellikle belediyeler, valilikler, kalkınma ajansları ve ticaret odaları gibi kurumlar kültür rotalarının bölgeye turistik ve ekonomik katkılarını görerek kültür rotalarının oluşturulmasına destek vermişlerdir. Bu durum açıkça kültür rotalarının sayılarının 2010’lu yıllardan sonra hızla artmasına sebep olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’deki kültür rotalarının sayıları bugün 28’dir. 2012 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın teşvikiyle bir sivil toplum kuruluşu olan Kültür Rotaları Derneği (KRD) kurulmuştur. Söz konusu dernek bugün Türkiye’deki rotaları temsil eden en yetkili sivil toplum kuruluşu olmuştur. 2015 yılına geldiğimizde Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) “Kültür Rotaları Planlama Rehberi” çalışmasını yayımlamıştır. Kültürel miras konusundaki çalışmaları ile bilinen vakfın kültür rotası oluşturmanın ve yürütmenin tüm adımlarını detaylı gösterdiği ve ülkemizde kültür rotası oluşturmanın sebeplerinin çok iyi analiz edildiği çalışma bu konudaki ilk çalışma olması sebebiyle de önemlidir. 2018 yılına gelindiğinde Türkiye kültür rotaları ile ilişkili ilk uluslararası anlaşmasını imzalamıştır. Buna göre Türkiye, Avrupa Konseyi Kültür Rotaları (EICR) programının uygulanmasını ve standartlarını belirleyen “Kültür Rotalarına İlişkin Genişletilmiş Kısmi Anlaşma’yı (Enlarged Partial Agreement – EPA)” 2018 yılında imzalayarak taraf olmuştur. Akabinde Avrupa Konseyi Kültür Rotaları (EICR) 2019 yılında Türkiye için Kültür Rotaları Ülke Haritalandırması yapmıştır. Rapor Türkiye’nin kültür rotaları ile ilgili yönünü belirlemenin yanında hem var olan hem de oluşturulacak rotalar için yol haritası olması açısından oldukça önemli bir çalışmadır. Kültür rotaları bağlamında son resmi gelişme olarak 2020

yılında kültür rotalarının belirlenmesi konusu 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'na da girmiştir.

Ülkemizdeki kültür rotaları ile ilgili yukarıda özet olarak ele alınan bu gelişmeler son derece kıymetlidir. Ancak Türkiye'nin kültür rotaları açısından sergilediği zengin repertuvar ve çok sayıda kültür rotasının varlığına rağmen kültür rotaları ve bunların korunması ile ilgili bir mevzuatı henüz yoktur. Diğer yandan Türkiye'deki kültür rotalarının ön hazırlık, koruma kanunları, rotaların geçtiği alanın tescili, rotaların bakımı, reklamı ve sürdürülebilirliği açısından hala pek çok eksikleri olduğu da aşikârdır. Dolayısıyla kültürel rotaların korunmasındaki en büyük engeli de bu oluşturmaktadır.

Türkiye kültür rotası oluşturmak için derin, zengin ve bölgeden bölgeye değişen somut ve somut olmayan kültürel çeşitliliği ve doğal zenginlikleri ile çok elverişli bir ülkedir. Kültür rotaları güçlü bir yanıyla kültürel öğelerin bir çatı altında bireysel değerlerini koruyarak birlikte değerlerinin yükseltildiği projeleridir. Bunun sonucu olarak kültür rotalarının hizmet etmesi gereken kültürel bilinçlenme, bir bölgeyi ve içindeki tüm mirası birleştirmesi, farkındalık yaratması ve korunmasına katkı sağlamasıdır. Ülkemizde kültür rotası oluşturma olgusu özellikle ilk on yılında daha çok doğadaki patikaların birleştirilmesi ve doğa yürüyüşü olarak algılandığı için kültür rotasının kültürel hedefleri ilk yıllarda bununla ilgili bilinç henüz oluşmadığından göz ardı edilmiştir. Kültürün korunması kavramı, Türkiye'de rotaların oluşturma sebebi değil sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak buna rağmen kültür rotaları, kültürel mirasın korunmasında yerelde ve genelde önemli bir farkındalık aracına dönüşmüştür.

Karia Yolu Kültür Rotasını oluşturan bazı yolların tarihi, milattan önceki zaman dilimlerine kadar gider. Bazıları ise yakın geçmişe kadar gelen ve yüzlerce yıldır kullanılan patikalardır. Karia Yolu Kültür Rotası oluşturulurken bu patikaların ciddi bir oranının tamamen kapandığı ve yürünmediği içinde unutulma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu anlaşılmış ve bu bilinçle patikaların birbirlerine bağlanması için çalışmalar gerçekleştirilmişti. Pek çok noktada bu rotaları yürüten son kuşak olan 60 yaş üstü insanların yardımı ile bu rotalar araştırılıp bulunmuş ve ıslah edilerek tamamen unutulmalarının önüne geçilmiştir. Ayrıca sürekliliği sağlamak adına da her yıl düzenli bakımlarının yapılması da devam etmektedir. Dolayısıyla tek başına

yolun kendisi bile unutulmak üzere olan bir kültür değeri taşımaktadır. Bu nedenle Karia Yolu Kültür Rotasının somut mirasa en büyük katkılarından biri; binlerce yıldır bölge halkının yürüyerek kat ettiği ama modern çağın etkisiyle unutulmak üzere olan bu yolları yeniden belleklerde tazelemektir. Kültür rotasının bu bölgede oluşturulması ile tamamen kaybolmaya yüz tutmuş patikalar tekrar yürünebilir hale gelmiş ve bölgenin önemli miraslarından birinin yitip gitmesi önlenmiştir. Karia Yolu Kültür Rotasının açılması ile yereldeki insanlar üst kuşaklarından duydukları ama asla yürümedikleri ya da yürüyemedikleri bu rotalarda ataları gibi yürüyebilmişlerdir. Burada yolun kendisi çoğu noktada somut, o yolda deneyimlenen eylemler ise somut olmayan kültürel mirasın bir parçasıdır. Bu hali ile Karia Yolu Kültür Rotasının tek başına bölge halkının somut olmayan kültürel miras alışkanlıklarını geri getirmesi bile başlı başına önemli bir çıktıdır.

Karia Yolu Kültür Rotası Muğla ve Aydın gibi iki önemli turizm merkezlerini kapsayan Türkiye'nin en uzun yürüyüş rotasıdır (820km). Hem Muğla hem de Aydın özellikle kültür ve kıyı turizmi ile ön plandadırlar. Diğer yandan alternatif turizm potansiyelleri bakımından ise görece zayıf kalmışlardır. Bu bağlamda Karia Yolu alternatif ve ekoturizm açısından bölgenin en önemli projelerinden biri sayılır. Zira daha çok kıyılarda ve antik kentler etrafında sınırlanan turizm anlayışı, Karia Yolu Kültür Rotasının 1/3'ü bölgenin iç kısmından geçmesiyle odağını kıyıdan içe çevirmiştir. Üstelik rotanın iç kısmındaki bu bölümünün büyük bölümü turistlerin önceden gitmediği yahut tercih etmediği alanlardır. Karia Yolu Kültür Rotası bir yanıyla bir köyler yahut kırsal yaşam rotasıdır. Rota bugün 7 ilçe, 67 köyden geçmektedir. Bu hali ile Karia Yolu, bir kültür rotasının en büyük amaçlarından olan kırsal kalkınma için avantaj sunma amacına doğrudan hizmet etmektedir. Rotanın birbirine bağlı ilçe ve köylerdeki varlığı, kırsalda hareketlenmeyi sağlamış, özellikle köylerde hediyelik eşya ve yerel ürünlerin satılması, rotayı yürüyenlere yemek hazırlanması ve ayrıca ev pansiyonculuğu hizmetlerinin başlamasına ön ayak olmuştur. Elbette özellikle kırsaldaki bu basit üretim faaliyetleriyle, somut olmayan kültürel mirasın tanıtılması ve sürekliliği için dolaylı bir katkı ortamının yaratıldığını söylemekte mümkündür.

Somit olmayan kültürel mirasın rota üstünde ziyaretçilere sunulması yerel için kültürel öğelerin korunmasında teşvik edicidir. Yerel halkın kültürüne ilgi duyan

ziyaretçinin bakış açısı yerelin etrafını saran ve onun hayatının bir parçası olan bu kültürün değerini anlamasında ve korumasında farkındalık yaratması kültür rotasının önemli katkıları arasında sayılabilir.

Tüm bunların yanı sıra kültür rotası ile ziyaretçi ilişkisine baktığımızda; ziyaretçilerin yürüyerek, konuşarak, tadarak, dokunarak ve görerek deneyimledikleri kültür alanlarından içinde buldukları bölgeyi derinlemesine anlamış olarak ayrıldıklarını anlatmaktadır. Aslında yerel ile ziyaretçi/turist arasındaki interaktif ilişkinin kalıcı bir sonucu olan bu durum, bir bölgenin kültürel kimliğinin anlaşılması ve tanıtılması açısından en önemli noktadır. Hatta uzun vadede ziyaretçilerin devamlılığı açısından da bu nokta dikkat çekici bir deneyim alanıdır. Özellikle ziyaretçilerin tecrübelerini farklı biçimlerde anlatması, fotoğraflarını paylaşması (sosyal medya uygulamaları vs.) kültür rotası ile birlikte kültürün kendisinin de bilinirliğini artırmada önemli bir etken olmaktadır. Diğer yandan bu paylaşımların sayısı ve niteliği ulusal yahut uluslararası boyutta yankı bulmasına da katkı sunmaktadır. Tüm bu birbiriyle ilintili gelişmeler yaşanırken bir yandan da ziyaretçiler -aslında çok da farkında olmadıkları bir misyon ile- somut olmayan kültürel mirasın tanıtımı ile ilgili pozitif bir etkiyi üstlenmektedir. Zira farklı nitelikteki bu kayıt ve paylaşımlar birer tarihi vesikaya da dönüşürler ve içinde buldukları anın korunan kültürel mirasını da kayıt altına almış olmaktadır. Keza bu bağlamda Karia Yolu Kültür Rotası da önemli bir misyon üstlenmektedir. Bugün yürüyüş rotasının resmi hesabı başta olmak üzere farklı sosyal medya uygulamalarında Karia kültürü, yürüyüşleri, deneyimleri yahut koruma misyonu çerçevesinde bir araya gelmiş gruplar bulunmaktadır. Ayrıca Instagram uygulamasında Karia Yolu başlığı altında yaklaşık 10.000 fotoğraf yer almaktadır. Çoğunluğu yürüyüş deneyimlerini içeren bu fotoğrafların yine büyük bir kısmını da rota üzerinde bulunan somut ve somut olmayan kültürel miras örgelerine de yer vermektedir. Dolayısıyla tek başına bu basit taramalar bile ziyaretçi kayıtları ile kültürel miras arasında kurulan ilişkiyi ve kamuoyunda yaratılan farkındalığı gözler önüne sermektedir.

“Karia Yolu Kültür Rotası” Türkiye’deki önemli ekoturizm projelerinden biridir. Bununla birlikte yolun tanınırlığı her geçen yıl artmakta ve böylelikle bulunduğu coğrafyanın kültürel mirasının korunmasında da büyük bir misyon üstlenmektedir.

Bu kapsamda yolun kendisi alandaki işaretleme ve belgeleme çalışmalarıyla somut mirasın korunmasına katkı sunarken, yol üzerindeki kültürel örgelerin farklı şekillerde deneyimlenmesi ve yerel halkın bu konuda kazandığı farkındalık ise somut olmayan kültürel miras bilinci bağlamında önem arz etmektedir. Projenin hayata geçtiği günden bugüne bölgede yaptığı farkındalık, değişim ve dönüşüm de bu durumu belgelemektedir. Bununla birlikte yaşanan tüm bu olumlu yanlara rağmen hem somut hem de somut olmayan mirasın kalıcı biçimlerde korunması için Türkiye'deki diğer rotalar gibi Karia Yolu Kültür Rotasının da tescil yolunun önü açılmalı ve rotaların korunması ile ilgili kanun düzenlemelerinin yapılması elzemdir. Bu bağlamda Karia Yolu Kültür Rotasının somut miras değeri olarak kendisinin korunduğu yerde somut ve somut olmayan kültürü korumaya yönelik yapacağı katkı da aşikardır.

Bu bölümde Türkiye'de hâlihazırda var olan ya da yeni oluşturulacak olan rotalar için öneriler maddeler halinde verilecektir:

- Kültür rotalarının oluşturulacağı bölgelerde yerel otoriteler ve halk olabildiğince sürece dahil edilmeli, bunların koordineli bir şekilde çalışması sağlanmalıdır.
- Rotanın geçtiği alanda kültürel envanter oluşturulmalıdır.
- Kültür rotaları tanıtılırken ve yaşatılırken bölgenin kültürünün de tanıtılması, korunması ve aktarılması konusunda detaylı çalışma yapılmalıdır.
- Kültür rotaları sadece doğadaki patikaların bir araya getirilmesi ile oluşan yürüyüş yolları değildir. Kültürel paylaşım ve özellikle genç kuşakların bölgenin kültürü ile tanıştırılması için projeler geliştirilmelidir.
- Kültür rotalarının geçtiği yerlerde festivaller, yarışmalar, etkinlikler, konserler ve yürüyüşler düzenlenmeli ve bunlar kalıcı hale getirilmelidir.
- Kültür rotalarının kendisi kültür varlığı olarak kabul edilmeli ve koruma altına alınmalarıdır.

KAYNAKÇA

- Acar D (2017) *Ankara'nın Trekking Rotaları* (Ankara: Ankara Valiliği).
- Acıelma B, Güngör Ş (2021) Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Altinköy Açık Hava Müzesi. *Kültürel Miras Araştırmaları*, 2(2), 72-77.
- Arslan M (2004) Ziya Gokalp'te Kültür ve Uygarlık Anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi* 2005(1): 11-19.
- Babacan Z (2020) Adıyaman ilinin kültür turizmi potansiyeli ve alternatif kültür rota önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Van.
- Berk O (2015) *Kayseri Yürüyüş Rotaları ve Turizm Keşif Rehberi* (Kayseri: Kayseri Valiliği).
- Berti E (2015) "Defining the Cultural Routes of the Council of Europe", Cultural Routes Management: from theory to practice, Council of Europe; European Institute of Cultural Routes.
- Berti E (2015c) Cultural Routes Management: From Theory to Practice: "The Cultural Context: Fundamental Resolutions and Conventions at The European and International Level", *Council of Europe; European Institute of Cultural Routes*.
- Borrione P (2018) European Route Of Jewish Heritage. Cultural Routes Of The Council Of Europe *Evaluation Cycle* 2018-2019.
- Büyük Ö, Can E (2020) Zeytinyağı Kültürel Rotalarının Turizm Potansiyeli Açısından Değeri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 191-210.
- Carreño M A (2003) *Cultural routes: Tangible and intangible dimensions of cultural heritage*. In: 14th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Place, memory, meaning: preserving intangible values in monuments and sites', Zimbabwe.
- Clow K ve Richardson (2005) *St. Paul Yolu* (İstanbul: Grafiksanatlar Tasarım).

- Clow K, Gardner C (2012) *The Kaçkar* (İstanbul: Mart Matbaa).
- CoE (1984) (Council of Europe) Report Recommendation 987 European pilgrim routes <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML.en.asp?fileid=15021&lang=en> (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2022).
- CoE (1987) (Council of Europe) Report <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-santiago-de-compostela-pilgrim-routes> (Erişim Tarihi 02 Ocak 2022).
- CoE (2002) (Council of Europe) Report “The Cultural Routes Programme of the Council of Europe” and “The European Institute of Cultural Routes”, Luxemburg. http://seecorridors.eu/filebank/file_73.pdf (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022).
- CoE (Council of Europe) Report (2002) “*The Cultural Routes Programme of the Council of Europe*” and “*The European Institute of Cultural Routes*”, Luxemburg. http://seecorridors.eu/filebank/file_73.pdf (Erişim Tarihi 02 Ocak 2022).
- Coşkun B S (2009) Kültürel Peyzaj Alanları ve Yöresel Mimarinin Bütünleşik Korunması, Muğla Çomakdağ Köyü Örneği. *Mimar.ist* 31: 37-42.
- Creswell, J W (2013) *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (M. Bütün & S. B. Demir, çev.) Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çakır S (2019) *Sufi Yolu* (İstanbul: Hil Yayın).
- Çapar G, Yenipınar U (2016) Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Yöresel Yiyeceklerin Turizm Endüstrisinde Kullanılması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4/Special issue1: 100-115.
- ÇEKÜL (2015) *Kültür Rotaları Planlama Rehberi* (İstanbul: ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği Yayınları, Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 3).
- Çolak M (2002) Cumhuriyet Döneminde Muğla’da İpekböcekçiliği ve İpekli Dokumacılık (1923 – 1970), *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* Bahar Sayı 8.
- Demirel E (2007) *Yenice Ormanları, Doğa Yürüyüş Parkurları* (Karabük: Karabük Valiliği).

- Demirel E (2010) *Hitit Yürüyüş Parkurları* (Çorum: Çorum Valiliği).
- Demirel E (2012) *Fethiye Yürüyüş Parkurları ve Alternatif Turizm Etkinlikleri* (İzmir: Hürriyet Matbaası).
- Demirel E (2012) *Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu* (Çorum: Çorum Valiliği).
- Denu, P (2015) Aims and philosophy of the Council of Europe cultural routes, 9- 13, *Cultural Routes Management: from Theory to Practice, Step-by-step guide to the Council of Europe Cultural Routes, Council of Europe.*
- Dubin M S, Lucas E (1989) *Trekking in Turkey* (Lonely Planet Publications, Berkeley).
- Durlu Özkaya F, Sünnetçioğlu S, Can A (2013) Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü, *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies* 1/1: 13-20.
- Emekli G (2006) Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi* 15: 51-59.
- Emiroğlu M (1977) Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları* 272: 238-63.
- Hoepfner W (2013) Halikarnassos und das Mausolleion. Die modernste Stadtanlage und der als Weltwunder gefeierte Grabtempel des karischen Königs Mausollos 14 Abb. 4.
- Er Ö, Bardakoğlu Ö (2016) Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi* Cilt 17 (2): 95-111.
- Esin S O (2011) Toplum Bilimlerinde Kültür K EFD / JFL *Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters* Cilt/Volume 28(2).
- Etikan S, Çukur T (2011) Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Çomakdağ-Kızılağaç Köyü El Sanatları Üzerine Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, ART-E Kasım 2011(08): 1-15.

- Fidan F, Nam D (2012) Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciliği-Taraklı Örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14(23): 51-57.
- Finkel C, Clow K (2011) *The Evliya Çelebi Way* (İstanbul: Mart Matbaa).
- Fleischer A, Felsenstein D (2000) Support for Rural Tourism: Does it Make a Difference? *Annals of Tourism Research* 27: 1007–1024.
- GEKA (2011) Faaliyet Raporları <https://geka.gov.tr/tr/sayfa/faaliyet-raporlari> (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2021).
- Genim S (2002) Kültür Turizmi. *T.C. Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri*, Ankara, 12-14 Nisan.
- Gravari-Barbas M (2015) The Scientific Dimension of Cultural Routes: Scientific Boards and Networks of Knowledge, Cultural Routes Management: from Theory to Practice, Step-by-step guide to the Council of Europe Cultural Routes, Council of Europe.
- Gümüüşü O (2018) Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. *Erdem* 75: 99-120
- Güngör Ş, Çetin M (2021) Etkinlik Turizmine Katılım Tercihlerinde İnstagram Kullanımının Rolü: 7. Uluslararası Portakal Çiçeği Karnavalı Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(3): 1409-1423.
- Güngör Ş, Bozyiğit R (2019) Nevşehir’de Düzenlenen Etkinliklerin Alternatif Turizmin Gelişmesindeki Rolü. Y. Bektaş vd. (Ed.), *1 st International Cappadocia Congress of Philosophy and Social Sciences (CAPASS2019)* bildiriler kitabı içinde (237-248), Nevşehir.
- Henry O, Henry AB (2020) *Karialılar – Denizcilerden Kent Kuruculara / The Carians – From Seafarers to City Builders* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).
- ICOMOS TÜRKİYE (2013) *Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*, İstanbul http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf (Erişim Tarihi: 01 Ocak 2022).
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2015) *Efes – Mimas Yolu* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Tanıtım Şube Müdürlüğü).

- Kahvecioğlu Sarı H (2017) Datça'da (Muğla) "Guş Dutmak" ve İpek Dokumacılığı, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ordu, 20-23 Kasım.
- Karataş E (2011) The role of cultural route planning in cultural heritage conservation the case of central Lycia, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kavak M (2019) Frig Yolu'nun turizm ve kültür rotası açısından değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Rehberliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Kocaoğlu M (2018) Peyzaj planlama kriterlerine göre İnebolu Kastamonu İstiklâl Yolu Kültür Rotası'nın değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Kastamonu.
- Kuruç T (2018) Kültürel mirasın korunmasında araç olarak kültürel rota oluşturma rehberi. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Koruma ve Yenileme Programı, İstanbul.
- Kuzucu F, Ural M (2010) Mylasa Labraunda. Milas Çomakdağ. Archaeology and Rural Architecture in Southern Aegean Region. Ausstellungskatalog Istanbul 69 Abb. Oben, Istanbul
- Kültür Rotaları Derneği (2020) *Europe to Turkey on Foot - Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz* (Sena Ofset, İstanbul).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007) *Türkiye Turizm Stratejisi Raporu 2023* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı).
- Lee K H (2014) The importance of food in vacation decision-making: involvement, lifestyles and destination activity preferences of international slow food members. Queensland Üniversitesi, Doktora Tezi, Avustralya.
- Lynch M, Duinker P, Sheehan L R, Chute J E (2011) The Demand For Mi'kmaw Cultural Tourism: Tourist Perspectives. *Tourism Management*, 32(5), 977-986.

- Moulin, C, Boniface P (2001) Routeing Heritage for Tourism: making heritage and cultural tourism networks for socio-economic development. *International Journal Of Haritage Studies*, 7 (3), 237-240.
- Ocak D (2006) XVI. Yüzyıl Osmanlı şenliklerinin siyasal boyutları ve gündelik hayata etkileri, Ankara Üniversitesi, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Ankara.
- Ocakcan TK (2017) Milas Çomakdağ Köylerinin Yöresel Mimarisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri, İstanbul*, 5-Aralık.
- Oğuz Ö (2013) Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras, *Milli Folklor Dergisi* 25 (100): 5-13.
- Ölmez FN, Etikan S (2014) Muğla Yöresi Heybe, Torba ve Çuval Dokumaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi Art-E 2014 Teke Yöresi Kültürel Değerleri Özel Sayısı*: 56- 82.
- Önal M, Dursun A (2010) Muğla'da Konargöçer Yaşam Ve Yaylacılık Geleneğinin İzleri. *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. 28 – 30 Mayıs.
- Özbek T N D (2021) Dünya kültür rotası kapsamında Hitit Yolu'nda sürdürülebilir kültür turizmi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Özdemir Y, Özcan A, Livesley D (2013) *Karia Yolu* (Muğla: Esin Basımevi).
- Özdoğan M (2006) *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları).
- Özer E (2018) Kültürel mirasa katkı sağlayan kültür rotalarında yerelin katılımı ve sosyo-ekonomik kalkınması üzerine bir yaklaşım önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı.
- Öztürk S Ç (2020) Kültürel mirası kullanarak optimizasyon tabanlı kültür rotası yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri

Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı, İstanbul.

Peschlow Bindokat A (2005) *Tarih öncesi İnsan Resimleri Latmos Dağlarındaki Prehistorik Kaya resimleri* (İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi).

Serhat Kalkınma Ajansı (2012) *Sarıkamış Yürüyüş Parkurları* (Kars: Serka).

Suarez- Inclan M R (2005) A New Category of Heritage for Understanding, Cooperation and Sustainable Development; Their Significance within the Macrostructure of Cultural Heritage; The Role of the CIIC of ICOMOS: *Principles and Methodology*, <http://openarchive.icomos.org/id/eprint/456/1/4-38.pdf> (Erişim Tarihi:10.01.2022).

Şiveroğlu S (2013) Güney Ege Yörüklerinde giysiler ve tamamlayıcı aksesuarlar- Milas Çomakdağ bölgesi, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, İstanbul.

Taylor E B (1958) *The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture* (New York: Harper & Brothers).

Tekin İ (2003) Milas ve yakın çevresinde geleneksel konutların özellikleri üzerine gözlemler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020) 30938 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete.

UNESCO (1994) Report on the Expert Meeting on “Routes as a Part of our Cultural Heritage” (Madrid,) <http://whc.unesco.org/archive/routes94.htm> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022).

UNESCO (2003) *Meeting Of Experts On Cultural Routes, 6th Extraordinary Session of the World Heritage Committee, Madrid.* <https://whc.unesco.org/en/documents/1244> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022).

UNESCO (2003) *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*, <https://www.unesco.org/tr/pages/181/177/> (Erişim Tarihi 02 Ocak 2022)

- UNESCO (2003a) *Meeting Of Experts On Cultural Routes, 6th Extraordinary Session of the World Heritage Committee Madrid*. http://www.icomos-ciic.org/CIIC/NOTICIAS_reunionexpertos.htm (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- UNESCO (2013) “Routes of Dialogue” <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/routes-of-dialogue/> (Erişim tarihi: 11 Ocak 2021).
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN (2011) *Preparing World Heritage Nominations. Second Edition.* UNESCO, 135 <https://whc.unesco.org/en/preparing-world-heritage-nominations/> (Erişim Tarihi 01 Ocak 2022)
- Ünal Z G (2014) *İSMEP Rehber Kitaplar* (Beyaz Gemi Sosyal Proje Ajansı, İstanbul)
- Williams R (2005) *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*, çev.S. Kılıç, (İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinali 1976’da yayımlanmıştır).
- Yaman G (2019) Doğal ve kültürel mirasın korunmasında bir araç olarak kültürel rotaların İzmir ili Selçuk ilçesi örneğinde irdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- Yenipınar U (2019) Batı İpek Yolu Turizm Projeleri Ve Türkiye. *The Journal of International Civilization Studies (Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi)* 6(1): 112-132.
- Yılmaz A (2020) *Cultural Routes of the Council of Europe - National Country Mapping for Turkey*.
- Yılmaz E, Ön Esen F (2017) Muğla’da Şenlik Var: Geleneksel Yörük-Türkmen Şenliği Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5(47): 564-582.
- Yüncü H R (2010) Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası. *10. Aybastı-Kabataş Kurultayı* 11: 27-34.

İnternet Kaynakları

- URL 1: https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1vIZqpoyp-y3uFLKzrUT_iFzeW6kcZJnP (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2021).
- URL 2 : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505> (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2021).
- URL 3: <https://www.unwto.org/tourism-and-culture> (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2021)
- URL 4: <https://cultureroutesinturkey.com/tr/dernek-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2021)
- URL5: <https://www.cekulvakfi.org.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2021)
- URL 6: <https://www.cekulvakfi.org.tr/proje/2012-yol-haritalari> (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021)
- URL 7: www.kulturportali.gov.tr, 2021 (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021)
- URL 8: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-theme> (Erişim Tarihi: 23 Aralık 2021)
- URL 9: <https://www.coe.int/tr/web/cultural-routes/the-routes-of-the-olive-tree> (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021)
- URL 10: <https://ehтта.eu/> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021)
- URL 11: www.europeanrouteofceramics.eu (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021)
- URL 12: <https://cultureturkiye.com/> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021)
- URL 13: www.coe.int/en/web/cultural-routes/aeneas-route-4 (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021)
- URL 14: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/routes-of-dialogue/browse/1/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021)
- URL 15: <https://en.unesco.org/silkroad/about-silk-roads> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021)
- URL 16: <https://cultureroutesinturkey.com/tr/ibrahim-yolu/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021)

- URL 17: <https://cultureroutesinturkey.com/tr/sultanlar-yolu/> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021)
- URL 18: <https://ersindemirel.blogspot.com/2011/01/kure-daglari-milli-parki.html> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021)
- URL 19: <https://www.toleranceway.com/> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2021)
- URL 20: <https://ikidenizarasi.wordpress.com/> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2021)
- URL 21: <https://lelegyolu.org/> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2021)
- URL 22: <http://www.viaeurasia.org/> (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2021)
- URL 23: <https://theecotrails.com.tr> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021)
- URL 24: <https://www.troycultureroute.com/tr/> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021)
- URL 25: <https://biaa.ac.uk/> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021)
- URL 26: <https://www.artemeayolu.org/> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021)
- URL 27: <https://mysia.irdtowntwinning.com/> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021)
- URL 28: <https://arkeofili.com/marmariste-amos-antik-kenti-kazilari-icin-sponsor-araniyor/> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022)
- URL 29: <https://tr.wikiloc.com/gezi-yuruyus-rotalari/karia-yolu-marmaris-3-gun-syrna-antik-kenti-ciftlik-manzara-bayir-koy-marmaris-59325592> (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2022)
- URL 30: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/guncel-kazilar/phoenix-kullerinden-doguyor-cok-yonlu-arkeolojik-arastirmalar-basladi> (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2022)
- URL 31: <https://tr.wikiloc.com/gezi-yuruyus-rotalari/hisaronu-kastabos-orhaniye-karya-yolu-26151716/photo-16707068> (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2022)
- URL 32: <https://kulturenvanteri.com/yer/idyma-kaya-mezarlarlari/#16/37.052025/28.353266> (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2022)
- URL 33: <https://www.datcadetay.com/> (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2022)
- URL 34: https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/aydinda-2300-yillik-antik-yol-dozerle-tahrip-edildi_3_325521.html (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022)

- URL 35: [https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO
%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-
K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi](https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi) (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022)
- URL 36: [http://www.muglagazetesi.com.tr/12-uluslararası-mugla-yoruk-turkmen-
toyu-8-9-haziranda.html](http://www.muglagazetesi.com.tr/12-uluslararası-mugla-yoruk-turkmen-toyu-8-9-haziranda.html) (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022)
- URL 37: <https://resmitatiller.net/mugla-festival-ve-etkinlik-takvimi/> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022)
- URL 38: <https://www.muglacografiisaret.com> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022)
- URL 39: <https://ci.turkpatent.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022)
- URL 40: <http://www.milas.gov.tr> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022)
- URL 41: [https://www.trtavaz.com.tr/fotogaleri/rengarenk-giysilerle-yasatilan-500-
yillik-gelenek/5908528901a30a19f82e243e](https://www.trtavaz.com.tr/fotogaleri/rengarenk-giysilerle-yasatilan-500-yillik-gelenek/5908528901a30a19f82e243e) (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2022)

